FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI PROGRAMI

TEZHİP SANATINDA BULUT (ESER METNİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYŞE SAYIN

İSTANBUL 2020

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZHİP SANATINDA BULUT (ESER METNİ)

AYŞE SAYIN
170301001

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa N. ÇELEBİ

İSTANBUL 2020

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEZ ONAYI

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Geleneksel Türk Sanatları Anasanat Dalı Geleneksel Türk Sanatları Tezli Yüksek Lisans Programı'nda **170301001** numaralı **AYŞE SAYIN'ın** hazırladığı **"Tezhip Sanatında Bulut" (Eser Metni)** konulu **Yüksek Lisans Tezi** ile ilgili **TEZ SAVUNMA SINAVI, 23/07/2020** Perşembe günü saat 16:00'da Kandilli yerleşkesinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE/ ~~REDDİNE/ DÜZELTİLMESİNE'~~* OYBİRLİĞİ/ ~~OYÇOKLUĞUYLA~~** ile karar verilmiştir.

Düzeltme verilmesi halinde:
Adı geçen öğrencinin Tez Savunma Sınavı [...]/[...]/20[...], tarihinde, saat da yapılacaktır.

Tez adı değişikliği yapılması halinde :

Tez adının [.....
.....
.....] şeklinde değiştirilmesi uygundur.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ (*)	İMZA
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa N. ÇELEBİ (Danışman)	KABUL	
Prof. Dr. Ö. Faruk TAŞKALE	KABUL	
Dr. Öğr. Üyesi Nihal ARACI	KABUL	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağlı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Ayşe SAYIN

TEZHİP SANATINDA BULUT (ESER METNİ)

Ayşe SAYIN

ÖZET

Tezhip yazma eser, levha ve murakkaların tezyînâtında kullanılan kitap sanatlarının önemli bir dalını teşkil eden bezeme sanatlarımızdandır. Kitap sanatı olarak zuhur edip gelişmiş ve XVII. yy.'da Hafız Osman'ın hilyesi ile levhalara taşınmıştır. Zarafeti ve ışıltısıyla günümüzde de tezyînî sanatlar içindeki müstesna yerini korumaktadır.

Her devletin kendine has bir bezeme anlayışı vardır. Göçler, savaşlar ve diğer sebeplerden dolayı kültürler arası etkileşimler tezhip sanatının gelişmesine ve farklı üslûpların ortaya çıkmasına vesîle olmuştur. Türkler de bu vesîlelerle kendi özünü korumak sûretiyle farklı olanı almış ve kendilerine has bir üslûpla yorumlayarak sanatlarına dâhil etmişlerdir. Bu çalışmanın konusunu teşkil eden bulut motifi de bu şekilde tezyînâtımıza girmiş ve XV. yy.'dan sonra verilen eserlerde kompozisyonları zenginleştiren ve severek kullanılan bir bezeme unsuru haline gelmiştir.

Osmanlı da "samimiyet, mantık ve sâdelik" esaslarını taşıyan kendine has bir tezyînât üslûbu geliştirip sanata verdiği ehemmiyetle sanat anlayışını en ileri seviyeye taşımıştır. Hazırlanan tezde, bu esaslar benimsenerek oluşturulan altı adet eser uygulaması bulunmaktadır. Tezhip sanatındaki temel kâideler korunarak desen, kurgu ve bulut motifine yeni bir bakış açısı kazandırmak bu uygulamaların ana fikrini oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tezhip, sanat, motif, bulut, desen, tasarım.

CLOUD IN THE ART OF ILLUMINATION (TEXT OF ARTWORK)

Ayşe SAYIN

ABSTRACT

Illumination is a decorative art, which constitutes an important branch of book arts used in the decoration of manuscript, plates and muraqqa. Over the centuries, illumination has gained a variety of styles and rich motifs with the governors' appreciation of art. It emerged and developed as a book art and was migrated to the plates with the Hilye of Hafiz Osman in the 17th century.

With its elegance and glamour, it still preserves its distinguished place in decorative arts today. Each state has its own unique decoration style. Intercultural interactions that are caused by immigrations, wars and other reasons have led to the development of the illumination art and the emergence of different styles. Given these circumstances, the Turks incorporated different styles by preserving the essence of their art by interpreting them in a unique style. The cloud motif, which is the subject of this study, was also included in our decoration and became an element of decoration that enriches the compositions in the works given after the 15th century.

In the Ottoman Empire, decorative artists developed a unique decoration style which contains the principles of "sincerity, logic and simplicity" and has elevated the understanding of art to the highest level. In this thesis, there are six work practices created by adopting these principles. Bringing a new point of view to the pattern, design and cloud motif by preserving the basic principles in the art of illumination constitutes the main idea of these applications.

Keywords: Illumination, art, motif, cloud, pattern, design.

ÖNSÖZ

Tezhip sanatında "bulut" motifinin ele alındığı tez çalışmasında, XV. yy.'dan sonra tezyînî sanatlarımıza bir bezeme unsuru olarak dâhil olan bulutun yer aldığı bazı mimârî ve yazma eserlerdeki bezemeleri kapsayan bir araştırma yapılmıştır. Bu incelemeden sonra Osmanlı sanat anlayışı ışığında tasarlanan altı adet eser uygulaması ile motife yeni bir bakış açısı kazandırmak ve günümüzde daha zengin bir şekilde nasıl kullanılabileceğine örnek teşkil etmesi amaçlanmıştır.

Bulut motifinin uygulama alanı olarak seçilmesinin bir sebebi de; gökyüzüne bakmanın insanı rahatlatıcı ve huzur verici olumlu etkilerinin olmasıdır. Bulutların her birinin birbirine benzeyen fakat aynı olmayan biçimleri tasarım konusunda ilham verici olup yeniliklere de açık bulunması bu fikri kuvvetlendirmiştir.

Eser uygulamalarında kullanılan bulut motifleri, mevcut bulut tipolojilerinden farklı şekillerde tasarlanmışlardır. Bu bağlamda hazırlanan "sarılma bulut" ve "bulut yaprak" motifleri ilk kez uygulanan yeni yorumlar sayılabilir. "Sarılma bulut" motifi sarılma rûmî düşünülerek, "bulut yaprak" motifi ve "yaprak ve bulut" motiflerinden oluşarak yapılan uygulamalar ise doğadaki bu nesnelerin birbirleriyle bağlantısı olduğu düşünülerek tasarlanan çalışmalardır.

Tez çalışması üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde tezhip sanatında kullanılan motifler, çeşitleriyle birlikte genel olarak anlatılmıştır. İkinci bölümde tez konusunu teşkil eden bulut motifi, tarihçesi, Türk tezyînâtındaki yeri, desen içindeki kullanımı ve çeşitleriyle birlikte bulunmaktadır. Bu bölümde yer alan yazma eser görselleri TİEM'den alınmıştır. Diğer görseller ise mevcut yerlerinde çektiğim fotoğraflardan oluşmaktadır. Son bölümdeki altı adet uygulama, eser metni ve bulut motifinde yeni denemeler; tasarım aşamaları, eskiz aşamaları ve çizimleri ile birlikte yer almaktadır.

Tezde eskiz çalışmaları dışında yer alan çizimlerin tamamı ise kendi tasarladığım motif ve desenlerin bilgisayar ortamına aktarılarak vektörel olarak yeniden çizilmesiyle hazırlanmıştır.

Eser uygulama aşamasında tasarımlarımı hazırlarken bana yol gösteren ve cesaretlendiren tez danışmanım, hocam Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Nasuhi Çelebi'ye teşekkürlerimi sunarım.

İstanbul 2020 Ayşe Sayın

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **iv**

ABSTRACT ..... **v**

ÖNSÖZ ..... **vi**

RESİM LİSTESİ ..... **x**

ÇİZİM LİSTESİ ..... **xii**

KISALTMALAR ..... **xiv**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM **3**

1. TEZHİP SANATINDA KULLANILAN MOTİFLER **3**

1.1. BİTKİSEL MOTİFLER 4

1.1.1. Hatâyî Grubu Motifler **4**

1.1.2. Yarı Üslûplaştırılmış Çiçekler **7**

1.1.3. Natüralist Çiçekler **8**

1.1.4. Ağaçlar **8**

1.2. RÛMÎ 9

1.3. BULUT 10

1.4. ÇİNTEMANİ 10

1.5. HAYVAN MOTİFLERİ 11

1.6. MÜNHANİ 11

1.7. TIĞ 12

1.8. GEOMETRİK MOTİFLER VE GEÇMELER 12

İKİNCİ BÖLÜM **14**

2. BULUT MOTİFİ **14**

2.1. BULUT MOTİFİNİN TARİHÇESİ 14

2.2. TÜRK TEZYÎNÎ SANATLARINDA BULUT 17

2.3. BULUT MOTİFİNİN DESEN İÇİNDEKİ KULLANIMI, ÇİZİMİ VE UYGULAMASI 21

2.4. BULUT ÇEŞİTLERİ 24

2.4.1. Yığma Bulut **24**

2.4.2. Dolantı Bulut **24**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM **27**

3. ESER UYGULAMALARI VE YENİLİKLER **27**

3.1. YILDIZ ŞEMSE 28

3.2. ALTIN YAPRAK 39

3.3. ÖZÇEKİM / GÖKYÜZÜNDEN BİR KESİT 48

3.4. KRİSTÂL BULUT 56

3.5. BULUT YAPRAKLI HÂLKÂR 63

3.6. SARILMA BULUT 71

SONUÇ **83**

KAYNAKÇA **85**

DİZİN **87**

ÖZGEÇMİŞ **88**

RESİM LİSTESİ

R. 1 TİEM 402-136a, Şeyh Hamdullah Mushaf-ı Şerifi, Sûre Başı Tezhibi 18

R. 2 TİEM 402-257b, Şeyh Hamdullah Mushaf-ı Şerîfi, Sûre Başı Tezhibi 18

R. 3 Çinili Köşk Müzesi Duvar Çinilerinden Detay 19

R. 4 Edirne Selimiye Camii Müezzin Mahfilinde Kalemişi, Hatâyî Üslûbu Motiflerle Bulut Motifi 19

R. 5 TİEM 161, Serlevha Detayı (1577) 20

R. 6 XVI. yy. İznik Yapımı Çini Alınlık Üzerinde Bulut Motifi (Çinili Köşk, 41/545) 21

R. 7 TİEM 383, Serlevha Tezhibinden Koltuk Örneği (1559-1560) 23

R. 8 TİEM 21, Serlevha Tezhibinden Detay (1619-1920) 23

R. 9 "Yıldız Şemse" Uygulama 28

R. 10 İÜK F 1410,0002 Renkli Kademeli Bulutların Kullanıldığı Bir Yazma Eser Örneği 29

R. 11 Tasarım Aşamasından Bazı Renklendirme Denemeleri 33

R. 12 Tasarım Aşamasından Bazı Renklendirme Denemeleri 35

R. 13 Desen Renklendirme Denemesi 37

R. 14 "Yıldız Şemse" Uygulamasından Bir Detay 38

R. 15 "Altın Yaprak" Uygulama 39

R. 16 Yaprak Motifi Uygulama Denemeleri 45

R. 17 Sulandırma aşaması 46

R. 18 “Altın Yaprak” Uygulamasından Bir Detay.....47

R. 19 “Gökyüzünden Bir Kesit” Uygulama.....48

R. 20 Uygulama Öncesi Bazı Denemeler.....54

R. 21 Desen Uygulama Aşaması.....54

R. 22 “Gökyüzünden Bir Kesit” Uygulamasından Bir Detay.....55

R. 23 “Kristâl Bulut” Uygulama.....56

R. 24 Desen Uygulaması Tahrir Aşaması.....61

R. 25 "Kristâl Bulut" Uygulamasından Bir Detay.....62

R. 26 “Bulut Yapraklı Hâlkâr” Uygulama.....63

R. 27 “Bulut Yapraklı Hâlkâr” Uygulamasından Bir Detay.....70

R. 28 “Sarılma Bulut” Uygulama.....71

R. 29 Karahisârî Mushaf-ı Şerîfi’nden Bir Gül Tezhibi.....75

R. 30 Karahisârî Mushaf-ı Şerîfi’nden Bir Gül Tezhibinin Tığ Detayı.....76

R. 31 “Sarılma Bulut” Uygulamasından Bir Detay.....82

ÇİZİM LİSTESİ

Ç. 1 Bulut Motifinin Kanaviçesi 22

Ç. 2 Yığma Bulut Çizimleri 24

Ç. 3 Serbest Dolantı Bulut Çizimleri 25

Ç. 4 Ayırma Bulut Çizimleri 25

Ç. 5 Ortabağ ve Tepelik Çizimleri 25

Ç. 6 Hurde Bulut Çizimleri 26

Ç. 7 Tasarım Aşamasından İlk Eskiz Çalışması 30

Ç. 8 Tasarım Aşamasından Eskiz Çalışması 31

Ç. 9 Desen Tasarım Aşaması "Beş Kollu Yıldız" 32

Ç. 10 Desen Tasarım Aşaması Altı Kollu Yıldız/Kar Tanesi 34

Ç. 11 Yedi Kollu Yıldız Şemse Desen Çizimi 36

Ç. 12 Bulut Yaprak Denemeleri 40

Ç. 13 Bulut Yaprak Örnekleri 41

Ç. 14 Desen Tasarım Aşaması 42

Ç. 15 Desen Tasarım Aşaması 43

Ç. 16 Desen Eskiz Çizimi 44

Ç. 17 Desen Tasarım Aşamasından İlk Eskiz Örneği 50

Ç. 18 Desen Tasarım Aşamasından Geometrik Fon Denemesi 51

Ç. 19 Desen Tasarım Aşaması Hatâyîli Eskiz Örneği 52
Ç. 20 Desen Eskiz Çizimi 53
Ç. 21 Desen Tasarım Aşaması 57
Ç. 22 Desen Tasarım Aşaması 58
Ç. 23 Desen Tasarım Aşaması 59
Ç. 24 Desen Çizimi 60
Ç. 25 Desen Tasarım Aşaması Çizim Örneği 65
Ç. 26. Desen Tasarım Aşaması Çizim Örneği 66
Ç. 27 Desen Tasarım Aşaması Simetrik Köşe Versiyonu 67
Ç. 28 Desen Tasarım Aşaması Kenarlar Bitişik Versiyonu 68
Ç. 29 Desen Çizimi 69
Ç. 30 Sarılma Bulut Denemeleri 73
Ç. 31 Sarılma Bulut Çizimleri 74
Ç. 32 Desen Tasarım Aşaması ilk Eskiz Örneği 77
Ç. 33 Desen Tasarım Aşaması 78
Ç. 34 Desen Tasarımı Aşaması 79
Ç. 35 Desen Eskiz Çizimi 80
Ç. 36 Desen Eskiz Çizimi 81

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
bkz.	Bakınız
c.	Cilt
Ç.	Çizim
DİA	Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
F.	Fotoğraf
FSMVÜ	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
GSE	Güzel Sanatlar Enstitüsü
GTS	Geleneksel Türk Sanatları
Hz.	Hazreti
İÜK	İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi
mad.	Madde
MSGSÜ	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
MSÜ	Mimar Sinan Üniversitesi
MÜ	Marmara Üniversitesi
R.	Resim
s.	Sayfa
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sy.	Sayı
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TİEM	Türk ve İslam Eserleri Müzesi
Yay.	Yayınları/Yayıncılık
yy.	Yüzyıl

GİRİŞ

Tezhip sanatı Kur'ân-ı Kerîm'i en güzel şekilde yazma ve tezyîn etme gayreti ile gelişerek kitap sanatlarında müstesna bir yere sahip olan bezeme sanatlarımızdandır. Kitap sanatı olarak zuhur edip gelişen tezhip sanatı XVII. yy.'dan itibaren de Hafız Osman'ın hilyesiyle levhalara taşınmıştır. Günümüzde de zarafeti ve ışıltısıyla hem kitap sanatı hem de levha düzeneği olarak diğer hat, minyatür gibi sanat dallarıyla birlikte veya tek başına serbest tasarımlarla, muhtelif tekniklerle küçük ebatlarda ince ve hassas bir şekilde uygulanması ile tezyînî sanatların önemli bir dalını teşkil eder.

Türk tezyînî sanatlarını oluşturan tezhip, çini, kalem işi, ağaç ve mâden işleri, taş oymacılığı gibi bir çok daldaki desenler incelendiğinde motiflerin, bazı uygulama ve üsûl farklılıkları olsa da aynı karakteri ihtiva ettikleri görülmektedir. Her maddeye tatbik olunan tezyînâtın kendisine mahsus şekilleri ve tarzları vardır[1]. Çini, kalem işi gibi sanatlarda motifler iri ve detaylı kullanılırken cilt, tezhip gibi kitap sanatlarında küçük ebatlarda ve daha sâde bir şekilde kullanılır.

Tezhip sanatında motifler, kompozisyonu oluşturan desenin yapı taşlarıdır. En önemli özellikleri stilize edilerek kullanılmaları olan motifler, tabiattaki nesnelerin esas çizgilerinin korunup detaylarından arındırılarak sanatçıların kendi üslûpları çerçevesinde tasarlaması ile oluşur. Bitkisel motifler, rûmî, bulut, çintemani, hayvan motifleri, münhani, tığ, geometrik motifler gibi zengin çeşitleri vardır. Tek başına bir desenin bezeme unsuru olabilecekleri gibi aynı kompozisyonda birbirleriyle ahenk içinde de kullanılabilirler.

Tez çalışmasının konusunu teşkil eden bulut da tezyînâtımıza yaygın olarak kullanılan hatâyî grubu ve rûmîden daha sonraları diğer ülkelerle olan etkileşimler sonucu

---

[1] Celal Esad Arseven, "Türk Sanatında Tezyinat", *Hayât Mecmuası*, Ankara 1927, Sy. 20 c. 1, s. 340 (Osmanlıcadan Çeviri).

dâhil olan bir motif çeşididir. Çin sanatında inanca dayalı olarak zuhur edip geliştiği belirtilir. Türk sanatına ise Osmanlılar zamanında Timurlularla olan münasebetler sırasında Herat, Şiraz veya Tebriz Ekolü ile gelmiş olması muhtemel görülmektedir[2].

"Merhum Muhsin Demironat'a göre meseleyi felsefî olarak incelersek, bulut yağmurun kaynağıdır. Yağmur ise bitkilerin büyüyüp gelişmesini sağlar, bu cihetle buluta ehemmiyet verilmiş ve tezyînâta sokma gayreti gösterilmiştir"[3].

Tezyînî sanatlarda kullanılan motifleri her medeniyetin kendilerine özgü bir üslûpla yorumladıkları günümüze kadar ulaşan eserlerinde gözlemlenmesinin yanı sıra tarih ve coğrafya açısından da ayırt edici bir özellik taşıması bakımından önemlidir.

Osmanlı da kendine has bir tezyînât üslûbu geliştirmiş sanata ve sanatçıya verdiği destekle sanat anlayışını en ileri seviyeye taşımıştır. Tezhip sanatının zirve noktası kabul edilen XVI. yy.'da en güzel eserlerini vermiştir. Bu müstesnâ eserler hâlen tezhip sanatının en nâdîde örneklerini teşkil edip günümüze ışık tutmaktadır.

Celal Esat Arseven'in tabiri ile "Türk saftır. Türk yalanı sevmez. Onun içindir ki süs ve tezyînâtta da "samimi" ve "mantıkî" kalmış ve lüzumsuz mübalağalardan tenfir ederek tezyînâtta esas olan "sâde güzel"in ne olduğunu anlamış ve anlatmıştır[4]. Devamında da "tezyînât israfı" yapılmadığından bahsetmiştir. Bu anlatımdan yola çıkarak "samimiyet, mantık ve sâdelik" esaslarının Türk sanatının mihenk taşlarını oluşturduğu söylenebilir. Bu bağlamda tez çalışmasında yer alan eser metnini oluşturan özgün tezhip uygulamaları tasarlanırken Türk tezyînât anlayışı benimsenmiştir.

---

[2] Aziz Doğanay, "Bulut Motifi" *Hat ve Tezhip Sanatı*, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2009, s. 467.

[3] İnci A. Birol, Çiçek Derman, *Türk Tezyînî San'atlarında Motifler*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2007, s. 153.

[4] Celal Esad Arseven, a.g.e., s. 340.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TEZHİP SANATINDA KULLANILAN MOTİFLER

Tezyînî sanatların önemli bir dalını oluşturan tezhip sanatında motifler, kompozisyonu oluşturan elemanlardır; desenin yapı taşlarıdır. Belli üslûplanmalar neticesinde kendi içinde değişkenlik ve çeşitlilik gösteren motifler, tarih boyunca dönemlerin karakteristik özelliklerini yansıtmaları bakımından önem taşır. Helezonî bir düzen içerisinde oluşturulan dalların üzerine yerleştirilen veya yerine göre bağımsız olarak da yer alabilen bezeme unsurları olarak kullanılırlar.

Türk tezyînî sanatlarında kullanılan motiflerin en önemli özelliği üslûplaştırılarak veya bir başka deyişle stilize edilerek kullanılmış olmalarıdır. Üslûplaştırmak, "Gerçekçi bir bakışla tabiattan alınan nesnelerin, sanatkar tarafından esas çizgileri korunup teferruat atıldıktan sonra şahsi zevk ve görüşlerin ilavesiyle çizimi."[5] olarak tanımlanır.

"Müzehhip motifini tasarlarken seçtiği modelin ana çizgilerini ve bu çizgilerin belirlediği deseni koruyarak onu tahayyül ettiği şekilde çizer. Böylece modelin gerçek görünüşü, sanatkârın tasavvur derinliği içinde yeni bir yorumla biçimlenerek motif özelliği kazanır[6]".

Tezhip sanatında stilize edilen motifler, belli kurallara dayanarak oluşturulan kompozisyonlarda kullanılır. Küçük ebatlarda çeşitli teknikler kullanılarak hassas bir şekilde tezyîn edilir.

---

[5] Fatma Çiçek Derman, "Tezhip Sanatında Kullanılan Terimler, Tabirler ve Malzeme" *Hat ve Tezhip Sanatı*, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2009, s. 533.

[6] İnci A. Birol, "Tezhip" mad., *DİA,* TDV Yay., İstanbul 2012, c. 41 s. 61.

"Motifler, yön gösteren ve yön göstermeyen olmak üzere iki çeşittir. Hatâyî, yaprak goncagül, ayırma rûmî gibi yön gösteren motifler, planda sapın gidiş yönüne uygun çizilmelidir. Penç, ortabağ, tepelik, bulut gibi yön göstermeyen motiflere ise saplar her yönden girer ve çıkar[7]".

Tezhip sanatında kullanılan motifleri kendi içinde bitkisel motifler, rûmî, bulut, çintemani, hayvan motifleri, münhani, tığ, geometrik motifler gibi gruplara ayırmak mümkündür.

1.1. BİTKİSEL MOTİFLER

Tezhip sanatında yaygın olarak kullanıldığı görülen bitki kaynaklı motiflerin; üslûplaştırılmış olan hatâyî grubu, yarı üslûplaştırılmış olanlar, üslûplaştırmadan yapılan natüralist çiçekler ve ağaçlardan oluştuğu söylenebilir.

1.1.1. Hatâyî Grubu Motifler

Doğadaki görünümleri üslûba çekilerek çizilen bitki kaynaklı motiflere "hatâyi grubu" denir[8]. Hatâyî grubu adıyla anılan bu motifler yaprak, penç, hatâyî, goncagül gibi gruplara ayrılır.

Yaprak

Yaprak, hatâyî grubundaki penç, goncagül, hatâyî gibi motifleri meydana getiren ve desen içinde önemli yeri olan temel motiflerdendir[9]. Doğadaki görüntüsüne yakın olup çiçeklere göre daha az üslûplaştırıldığı görülür.

Tezhipli yazmalarda yaprak motifi genellikle çok küçük ebatta ve sâde bir biçimde kullanılırken hâlkâr veya saz yolu tasarımlarında iri ve detaylı çizilir.

---

[7] İnci A. Birol, *Türk Tezyînî Sanatlarında Desen Tasarımı Çizim Tekniği ve Çeşitleri*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2008, s. 115.

[8] İnci A. Birol, "Tezhip" mad., a.g.e., c. 41 s. 61.

[9] İnci A. Birol, Çiçek Derman, *Türk Tezyînî San'atlarında Motifler*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2007, s. 17.

Yaprak hatâyî grubundaki diğer motiflerin temel çizgilerini oluşturmasının yanı sıra motif olarak çizilirken de içinde bulunduğu kompozisyona göre sap bitimlerinde en sâde haliyle tamamlayıcı unsur olarak kullanılabildiği gibi, tek dişliden başlayıp diş ve dilim sayısı çoğaltılıp zenginleştirilerek saz yolu üslûbunda olduğu gibi bir desenin temel tezyînî unsuru haline de gelebilir.

Yapraklar desen tasarımında önemli bir yere sahip olan motiflerdendir. Desene hareket, derinlik ve canlılık kazandıran bu motif, ait olduğu üslûbun habercisi, sanatkârın imzâsı hükmündedir[10].

Çizilişine göre farklılık gösteren yapraklar "sâde ve küçük boyda, iri dişli, parçalı ve dilimli, ortadan katlı ve kıvrımlı yapraklar[11]" şeklinde kullanıldığı yere göre tasarlanır.

Hatâyî

Hatâyîler süsleme sanatlarımızın başlıca motifleri arasında yer alır. İsminden de anlaşılacağı gibi, menşei itibariyle "Hatâ", "Hatay", "Hıtay", "Huten" isimleriyle de anılan Çin Türkistanı'na bağlanır[12]. Çoğu kez kökeni belli olmayacak derecede stilize edilmiş çiçek ve yaprakların girift desenleridir[13].

Hatâyî aslında bir motif olmaktan ziyade "hatâyî grubu" olarak stilize çiçeklerin genel adı olmak ile birlikte gelişmiş bir çiçeğin dikine kesitinin stilize edilmiş olanına denir. Henüz açılmamış olanlarına goncagül, kuşbakışı görünümündeki enine kesit olanları da günümüzde penç ismiyle anılır.

Simetrik olarak çizilen motif, çiçeğin merkezi olan "can noktası", tohumlarını içine alan kese "meşime", onun etrafındaki dilimler olan "taç yapraklar" ve çanak kısımlarından oluşur. Çok farklı şekillerde çizilebilen zengin bir motif çeşididir.

---

[10] İnci A. Birol, *Türk Tezyînî Sanatlarında Desen Tasarımı Çizim Tekniği ve Çeşitleri*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2008, s. 115.

[11] İnci A. Birol, Çiçek Derman, a.g.e., s. 17.

[12] İnci A. Birol, Çiçek Derman, a.g.e., s. 65.

[13] Azade Akar, Cahide Keskiner*, Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif,* Tercüman Sanat ve Kültür Yay., İstanbul 1978, s. 18.

Simetrik olarak iç içe çizilmiş iki oval ya da daire form motifin kanaviçesini oluşturur. İçtekine meşime kısmı çizilir, alt ortasında küçük bir daireden oluşan can noktası vardır. Meşimenin etrafından ikinci oval kısma taç yapraklar sıralanır, araları dendanlarla doldurulabilir. Motif çizerken eklenen her bir eleman can noktasına bağlandığı düşünülerek çizilir. Dalın gidiş yönüne uygun çizilmelidir, sap girişi çanak kısmındandır.

Goncagül

Burada gül, bildiğimiz gülü değil, genel olarak çiçek manasını ifade eder. Yani gonca çiçek demek olan bu motifler, tam açılmamış bir çiçeğin boyuna kesitinin tezhip üslubuna çekilmiş halidir[14].

Hatâyînin ilk adımları olarak düşünülen motifte taç ve çanak kısımları belirgin olup, meşime kısmı belirgin olmayacak şekildedir; kısmen görünür ya da görünmeyebilir. Yönlü motif olduğundan hatâyîde olduğu gibi sap girişi çanak kısmındandır. Dalın sonunda kullanılabildiği gibi çoğu zaman bir sâde bir yaprak ile tamamlandığı görülür.

Penç

Hatâyî grubundan, penç ismiyle bilinen bu motifler, bitki kaynaklı olup, herhangi bir çiçeğin kuşbakışı görüntüsünün, üslûplaştırılarak (stilize edilerek) çizilmesiyle elde edilmiştir[15].

Adını Farsça beş anlamına gelen penç kelimesinden alan motifler yaprak sayısına göre isimlendirilir; berk Farsça yaprak demek olup, tek yapraklı olanlarına "yek berk", iki yapraklı olanlarına "dü berk", üç yapraklı olanlarına "se berk", dört yapraklı olanlarına "cihar berk" ve altı yapraklı olanlarına da "şeş berk" denilir.

Zaman içinde, en çok kullanılan beş yapraklısı olduğundan, penç berk deyim haline gelerek, hatâyî grubunda yer alan yönsüz motiflerin genel ismi olmuştur. Daha sonraları bu da kısaltmaya uğramış, berk kelimesi atılmış ve bu motiflere sâdece penç denilmiştir[16].

---

[14] İnci A. Birol, Çiçek Derman, a.g.e., s. 113.

[15] İnci A. Birol, Çiçek Derman, a.g.e., s. 47.

[16] İnci A. Birol, Çiçek Derman, a.g.e., s. 47.

Penç motifi bir yaprağın daire veya beyzî bir formun merkezinden başlayarak sıralanmasıyla oluşur; dilimler sıralı bir şekilde merkezden yerleştirilir. Yapraklar karar verilen sayıda bitişik olarak yerleştirilebildiği gibi aralarında boşluk bırakılarak da çizilebilir veya dendanlarla kapatılabilir. Dilimlerin birbirinin üzerine gelecek şekilde kıvrılarak aynı yönde yerleştirildiğinde de çarkıfelek adını alır.

Çiçeklerin kuşbakışı görünümünü sembolize eder ve en önemli özelliği yönsüz motif olarak kullanılmasıdır; her iki taraftan da sap çıkışı sağlar. Kendi aralarında tek kademeli, çift kademeli ve çok kademeli olarak muhtelif şekillerde çizilebilen pençler içten dışa doğru katmerlenir.

1.1.2. Yarı Üslûplaştırılmış Çiçekler

Tezhipte kullanılan bitkisel motiflerin bir kısmı tabiattaki çiçeklerin yarı üslûplaştırılmasıyla meydana gelmiştir. Bu motifler hatâyî grubuna göre daha az stilize edildiğinden karanfil, lâle, gül, siklamen ve menekşe olduğu gibi adını korumuştur[17].

"Kompozisyonlarda klâsik tasarımlardaki gibi sonsuzluk hissi veren helezonî kıvrımlar görülmez, her çiçek kendi dalı üzerine yükselir, kendi yapraklarıyla donanır, farklı çiçekler birbirinin dalı üzerindedir. Yarı üslûplaşmış çiçeklerle oluşturulan kompozisyonlar olduğu kadar, hatâyî, rûmî gibi motiflerle birlikte tasarlanan tezhip çalışmaları Osmanlı sanatının son zamanlarına kadar süregelmiştir[18]".

Tezhip sanatına müzehhip Kara Memi ile giren bu motiflerin en güzel örneklerini XVI. yy.'da hazırlanan Muhibbî Dîvânı'nda (İÜK T 5467) görmek mümkündür. "Süslemeleri saray sernakkaşlarından Kara Memi tarafından yapılan bu dîvân Kanûnî Sultan Süleyman'ın "Muhibbî" mahlasıyla yazdığı şiirleri ihtiva eder[19]. Kara Memi bu eserde yeni bir üslûp geliştirerek önceki müzehhiplerin kullanmadığı yarı stilize bahçe çiçeklerini ve

---

17 İnci A. Birol, "Tezhip" mad., a.g.e., c. 41 s. 61.

18 İlhan Özkeçeci, Şule B. Özkeçeci, a.g.e., s. 84.

19 Nurhan Atasoy, *Muhibbî Dîvânı-Kara Memi*, Masa Yay., İstanbul 2016, s. 9.

motiflerini kullanmıştır. Çalışmalarında bahar dallarına, güllere, sümbüllere, karanfillere, zengin yapraklara yer vermiştir.

1.1.3. Natüralist Çiçekler

Şükûfe olarak anılan bu çiçeklerde üslûplaştırma yoktur. Sözlükte "çiçek" anlamına gelen şükûfe kelimesi tezhip sanatında, XVIII. yüzyılın birinci yarısında Avrupa resim sanatı etkisiyle ortaya çıkan çiçek minyatürleri için kullanılır[20].

Çiçek tabiatına uygun bir şekilde doğrudan çizilerek noktalama, tarama gibi teknikler kullanılıp hacimlendirilerek boyanır. Bu üslûbu geliştiren en önemli sanatçılardan olan Ali Üsküdarî natüralist tarzda çiçekler kullandığı için çiçek ressamı olarak da bilinir.

Bu dönemde çiçeklerin bir araya gelmesiyle buket tasarımları çoğalmış, buketler bulundukları çini kaplardan çıkarılarak barok stili vazolara konmuş veya sapları kurdele ile bağlanmıştır[21].

1.1.4. Ağaçlar

Türk tezyînâtında bitkisel motiflerin bir bölümünü de ağaçlar teşkil eder. Yaşamın vazgeçilmez canlıları olan ağaçlar çeşitlerine göre sembolik anlam taşımaları bakımından önemlidir. Bazen uzun ömürlü, sağlam ve dayanıklılık gibi özellikleri sebebiyle ölümsüzlükle bağdaştırılırken bazen de türlü özelliklerinden mütevellit hayat, sonsuzluk ve vahdâniyet ile bağdaştırılmışlardır.

Tezyînâtın pek çok dalında yaygın olarak kullanılan ağaç motifleri tezhip sanatında XVI. yy.'ın ikinci yarısından sonra özellikle ferman tuğrası bezemelerinde görülmektedir[22].

Stilize olarak veya yarı üslûplaşmış biçimde resmedilen ağaçların başında çok güçlü bir simgesel anlatıma sahip hayat ağacı motifi gelir. Kutsal ağaç, dünya ağacı gibi isimlerle

---

[20] İnci A. Birol, "Şükûfe" mad., *DİA,* TDV Yay., İstanbul 2010, c. 39 s. 258.

[21] İnci A. Birol, "Şükûfe" mad., a.g.e., s. 258.

[22] Faruk Taşkale, "Tezhip Sanatının Kullanım Alanları" MSÜ SBE Geleneksel Türk El Sanatları Anasanat Dalı Tezhip Programı, Yayımlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi, İstanbul 1994, s. 30.

de anılan hayat ağacından başka; çiçek açmış ağaçlar (bahar dalları), selvi ağacı, hurma ağacı süslemede sık tesadüf edilen ağaçlardır[23].

Hayat ağacı ölümsüzlüğü simgelerken, selvi ağacı ölüm ile bağdaştırılır; hem ölümü hem ölümsüzlüğü simgeler. Mezarlıkların ağaçlandırılmasında ve mezar taşı bezemelerinde de tercih edilmesinin bir amacı da budur. Dayanıklı ve uzun ömürlü bir ağaç olan olan selvinin bezemelerde üzerine sarılan bahar dalları ile uygulanmasının ölümün ve hayatın nasıl da iç içe olduğunu anlattığı düşünülür.

1.2. RÛMÎ

Hayvanların kanat, bacak ve bedenlerinin stilize edilmiş şekillerinden oluşan ve kökenleri Orta Asya'ya dayanan çok yaygın bir Türk süsleme elemanıdır[24].

Bu motife Anadolu Selçuklularınca geliştirilmiş ve yaygın biçimde kullanılmış olduğu için Anadolu'ya ait demek olan Rûmî adı verilmiştir. En erken örneklerinin Uygur Türklerine ait olduğu düşünülür[25]. Stilize edilmiş hayvan motifleri olarak kabul edilir.

Kendine ait hatlar üzerinde ve kurallar içinde gelişen rûmî kompozisyonları sanatkârın üslûplaştırma başarısına bağlı olarak sınırsız biçimde uygulunabilir[26]. Rûmî hatları, kendi kanallarında bitkisel motiflerle karışık olarak kullanılabildiği gibi, kendine ait formlar içinde de kullanılmaktadır[27]. Hatâyî grubu motifleri ve rûmîler birlikte kullanıldığında mutlaka ayrı dallarda yürütülerek desen oluşturulur.

Rûmîlerin farklı çizimleri olmakla birlikte genellikle belli kurallar dâhilinde kendine ait helezonî kıvrımların iç kısmına yerleştirilen badem formunun uzatılarak dal çizgisine birleştirilmesinden elde edilir. Çizileceği üslûp ve çeşidine göre detaylandırılır. Kompozisyon içinde serbest olarak tasarlandığı gibi simetrik şekilde de kullanılabilirler.

---

[23] İlhan Özkeçeci, Şule B. Özkeçeci, a.g.e., s. 90.

[24] Azade Akar, Cahide Keskiner, ag.e, s. 12.

[25] İlhan Özkeçeci, Şule B. Özkeçeci, a.g.e., s. 93.

[26] İlhan Özkeçeci, Şule B. Özkeçeci, a.g.e., s. 93.

[27] Hatice Aksu, "Türk Süsleme Sanatı Motiflerinden Rûmî ve Münhani" *Hat ve Tezhip Sanatı*, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2009, s. 457.

Rûmîler zengin bir çeşitliliğe sahip, başlı başına bir bezeme üslûbu oluşturacak niteliktedir. İki türde gruplandırılan motif çizilişine göre sâde rûmî, dendanlı rûmî, işlemeli rûmî, sencide rûmî, sarılma (pîçîde) rûmî, hurdelenmiş rûmî; desen içinde aldığı vazifelerden dolayı da ayırma rûmî, tepelik, ortabağ ve hurde rûmî isimleri altında toplanır.

1.3. BULUT

Tezhip sanatında bulut motifi gerek diğer motif gruplarıyla birlikte gerekse müstakil olarak kullanılan önemli bir tezyînî unsur olarak günümüze gelmiştir.

Çin sanatında bilhassa inanca dayalı olarak ortaya çıkıp gelişen bulut XV. yüzyıl Herat ve Şîraz mektebinde sıkça kullanılan bir bezeme unsurudur[28]. Orta Asya'da ejderhanın ağzından çıkan öfke veya gazabın sembolü olarak kullanılmış, fakat XV. yüzyılda Türk sanatına girdikten sonra daha natüralist bir anlayış içinde gökyüzündeki bulut düşünülerek çizilmiştir[29].

Bulut motifi temel olarak, dendan ve helezonların birbirine eklenerek bulut şeklinde çizilmesiyle oluşur. İçinde bulunduğu kompozisyondaki tasarımına göre şekillenir. Yaygın kullanılan şekli de genelde kıvrımlı bir hat üzerindeki belli yerlere dairevi formda içe kıvrılarak bir araya getirilen dendanlar yerleştirilerek oluşturulanıdır. Bu şekilde simetrik veya asimetrik olarak tasarlanan motif desen içinde diğer unsurlardan ayrı olarak dolaşır.

Çiziliş itibariyle yığma bulut ve dolantı bulut olarak iki gruba ayrılır. Dolantı bulutun da kendi içinde kullanım yerlerine göre, dolantı bulut, serbest bulut, ayırma bulut, ortabağ, tepelik ve hurde bulut gibi kısımları vardır.

1.4. ÇİNTEMANİ

Tezhipte az kullanılan ve kaynağı hakkında çeşitli görüşler ileri sürülen üçgen biçiminde üç daire ve iki dalgalı çizgiden meydana gelen çintemaninin bazen sâdece üç yuvarlak benek halinde veya beneklerin içine daireler çizilerek hilâl şeklinde, bazen da

---

[28] Aziz Doğanay, "Tezyînât" mad., *DİA,* TDV Yay., İstanbul 2012, c. 41 s. 82.

[29] İnci A. Birol, "Tezhip" mad., a.g.e., c. 41 s. 61.

şimşek, bulut, dudak veya kaplan postu şeklinde yorumlanan dalgalı çizgilerin tek olarak kullanıldığı bilinmektedir[30].

"Osmanlı sanatkârları bu motifi güç, kuvvet ve saltanat sembolü olarak kabul etmişlerdir. Üç yuvarlak, pars postundaki beneklere, iki dalgalı çizgi ise kaplan postuna benzetilmiştir. Padişah ve şehzâde kaftanlarında sıkça kullanılması bu sebepledir[31]".

1.5. HAYVAN MOTİFLERİ

Hayvan motifleri tezyînatta bir figür olarak değil bezeme unsuru olarak kabul edilir. Tezhipte bazı saz yolu ve hâlkâr örnekleri dışında görülmezken, çini, halı, seramik sanatlarında ve özellikle İran sanatının etkisiyle ciltlerde şemse örneklerinde görülür[32].

Efsanevî hayvan motifleri ve stilize hayvan motifleri olarak iki gruba ayrılır. Mitolojide önemli bir yer işgal eden, gövdesi yılana benzeyen iri cüssesi olan, aslan pençeli, büyük kanatlı, korkunç başlı, ağzından gazp ifadesi olan alev püskürten ejder; Kaf Dağı'nda yaşadığına inanılan, otuz kuşun özelliklerini taşıyan, insan gibi konuşup düşünebildiği öne sürülen bir kuş olan Simurg (Zümrüd-ü Ankâ); insan başlı kuş olan harpi; insan başlı hayvan gövdeli sfenks; baş ve kanatları kartal, gövdesi aslan biçimindeki grifon efsanevî olarak resmedilen hayvan figürlerinden bazılarıdır.

At, aslan, kaplan, kuş, kurt, geyik gibi hayvanlar da yarı stilize edilerek kullanılan diğer grupta yer alan hayvan motiflerindendir.

1.6. MÜNHANİ

Kelime manası "eğri" olan münhani motifi, XI. ve XIV. yy.'larda kitap bezemelerinde sıkça kullanılan hayvansal kökenli tezyînî unsurdur. Hayvanların gövde bacak ve kanatlarının stilize edilerek meydana geldiği kabul edilen motifin zamanla geçmişteki önemini kaybettiği görülmektedir.

---

[30] İnci A. Birol, "Tezhip" mad., a.g.e, c. 41 s. 61.

[31] Faruk Taşkale, "Tezhip Sanatının Kullanım Alanları" MSÜ SBE Geleneksel Türk El Sanatları Anasanat Dalı Tezhip Programı, Yayımlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi, İstanbul 1994, s. 44.

[32] İlhan Özkeçeci, Şule B. Özkeçeci, a.g.e., s. 117.

Rûmîlerle benzerlik gösteren münhaniler onlar gibi sap üzerinde değil bitişik olarak birbirine eklenerek çizilir. Bitiş çizgisi başlangıç çizgisine bitişecek şekilde olmalıdır. Bu desenler simetrik olabildiği gibi bir birimin tekrarından meydana gelen yürüyen desenler olarak da görülür.

Renklendirmesi için bir biriminin içinde halkalar oluşturulacak şekilde aynı rengin tonları dıştan içe koyulaştırılarak kademeli olarak boyanır. Tahrir çekilirken nüans uygulanmaz.

1.7. TIĞ

Tığlar tezhip sanatında yardımcı tezyînî elaman olarak kullanılırlar. Dönemlerinin özelliklerini yansıtmaları bakımından da önemli bir yere sahiptirler. Tezhiplerin zeminle olan sert ilişkisini kırmak ve arada yumuşak bir geçiş sağlamak amacıyla yapılırlar.

Tığların desen bitimindeki düz hatlı kuzuların üzerinde ya da dendanlı paftaların bitiminde görülen sadece bir nokta, çizgi ile uygulananlarının yanı sıra zeminin yoğun olarak doldurulduğu zengin örneklerine de rastlanır.

Yazma eserlerde başlangıçta sâde olarak kullanılan tığların zamanla gelişerek daha geniş bir alanda yer aldığı görülmektedir. Hatta bazen o kadar yoğun bir şekilde kullanılmıştır ki başlı başına bir desen olma özelliği taşıyan eserler meydana gelmiştir.

Tığ süslemelerinde genel olarak nokta, çizgi, küçük kıvrımlar, geometrik şekiller kullanılmıştır. Bunların yanı sıra zencerek, şemse, rûmî, selvi, hatâyî ve penç motifi, bulut motifi, profilden stilize karanfil ve lâle motifi gibi her tür motif tığlara uygulanmıştır[33].

1.8. GEOMETRİK MOTİFLER VE GEÇMELER

Geometrik desenler, hat sanatında olduğu gibi insan zihninin buluşlarından örülü soyut düzenlemelerdir[34]. Tarih öncesi devirden günümüze kadar muhtelif uygulamaları

---

[33] İlhan Özkeçeci, Şule B. Özkeçeci, a.g.e., s. 130.

[34] Aziz Doğanay, "Tezyînât" mad., a.g.e., c. 41 s. 81.

görülen geometrik bezemeler soyut ve güçlü tasarımlardır. Başlı başına bir tezyînî unsur olduğu gibi tezhip alanlarını paftalara ayırmak için de kullanılır.

Geometrik kompozisyonların tek bir geometrik birimin tekrarı ile tasarım oluşturulması gibi kendine özgü çizim kuralları vardır. Merkezde bir noktadan başlayarak pergel ve cetvelle belirlenen çekirdek şekil, eşit açılar ve paralel kaydırılan doğrular yardımıyla geometrik düzen içinde genişler[35].

Geometrik geçmelerden oluşan, dolanan şeritlerin birbirinin sırayla bir altından bir üstünden geçerek oluşturduğu örgülerle zencerek dediğimiz desenler oluşur. Bu desenler tam, yarım ve uzun noktalarla noktalara teğet ve noktaların merkezlerini birleştiren anahtar çizgilerden meydana gelir[36]. Çoğunlukla bordürlerde gördüğümüz zencerekler süslenecek alanın tamamını kaplar. Geometrik geçmelerin satırı yatay böldüğü sayıya göre ikili, üçlü, dörtlü gibi adlandırılabildiği gibi çok zengin ve girift olan muhtelif çeşitleri vardır.

---

[35] İnci A. Birol, "Tezhip" mad., a.g.e., c. 41 s. 62.

[36] İnci A. Birol, "Tezhip" mad., a.g.e., c. 41 s. 62.

İKİNCİ BÖLÜM

2. BULUT MOTİFİ

Bulutlar, hayvansal ve bitkisel motiflerden başka tezyînâtta yer alan, tabiatta var olan bulutların stilize edilmesi ile meydana gelen motiflerdir. Tezyînî prensiplerle üslûplaştırılarak muhtelif şekillerde belli kâideler çerçevesinde kullanılırlar.

Tezhip sanatında temelde yığma bulut ve dolantı olmak üzere iki şekilde kullanılır. Yığma bulut gökyüzündeki bulut şekline yakın bir görünümde tasvir edilir. S'li kıvrımlardan oluşan dolantı bulutun ise kanaviçesinin ejderha ile olan benzerliğinden dolayı bu remzî şekle atfedildiği de kaynaklarda belirtilir.

Muhtelif şekillerde desende yardımcı eleman veya ana tezyînî unsur olarak kullanılabilen bulut motifi hatâyî ve rûmî üslûbundaki motiflerle birlikte kullanıldığında diğer gruplarda da olduğu gibi kendi hattında bulunurlar.

2.1. BULUT MOTİFİNİN TARİHÇESİ

Çin kaynaklı olduğu belirtilen bu motifin çıkış noktası olarak efsanevî bir hayvan olan ejderha gösterilir. Çin sanatında inanca dayalı olarak sıkça kullanılan ejderhanın, mitolojide hava ile olan münasebetinden ötürü bulut şeklinde tasvir edildiği muhtemeldir.

Celal Esat Arseven ejderhayı "Çinliler ve eski Türklerce hava ve suların hakimi sayılan ve büyük bir kertenkele ve yılana benzetilen efsanevî bir hayvan[37]" olarak tabir etmiştir. Muhtelif üslûplamalar neticesinde bu remzî şekil zamanla ejderha olduğu anlaşılmayacak kadar garip şekiller almıştır[38].

---

[37] Celal Esat Arseven, "Ejderha veya Evren" mad., *Sanat Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983, c. 1. s. 513.

[38] Celal Esat Arseven, a.g.e., c. 1. s. 513.

Ayrıca bulut motifinin Çin sanatında yaygın olarak kullanılması da Arseven'in Sanat Ansiklopedisi'nde belirttiği üzere, Çinlilerin tabiatı olduğu gibi tasvir etmekten kaçınıp onlara kendi inançları doğrultusunda ilâhi kuvvetlerin hayâlî şeklini vererek değiştirmeleri sebebiyledir. Tabiattaki ağaçlar ve çiçekleri bile eğip bükerek onlara bu manevî dünyanın ejderhaları, bulutları şimşekleri şeklini verirler[39].

İnci Birol da bulut motifinin Çin ve İran sanatındaki kullanım hususlarını "Gerek eski Çin sanatına, gerekse İran sanatına dikkat edersek –bilhassa minyatürlerde- konular umumiyetler efsanelere bağlanır. Motifler de bu konulara uygun şekilde, ekseriya hayâl mahsûlüdür. Nitekim Çin eserlerinde pek çok rastlanan bulut motifi, mitolojik varlıklardan sayılan sîmurg ve ejderhanın boğuşmaları sırasında, hırs ve gazap hali olarak burunlarından çıkan buharın veya ateşin ifadesi[40]" olarak dile getirmiştir.

Bulut motifinin "çin bulutu", "çığ" gibi farklı isimler de aldığı görülmektedir. Bu isimlerin kullanılmasının sebepleri ve isimleri hakkındaki görüşler de çeşitli kaynaklarda şöyle ifade edilmektedir:

Çin sanatında inanca dayalı olarak sıkça kullanıldığı için çin bulutu denmiştir. Çin bulutu denmesinin bir sebebi de çiziliş biçiminden kaynaklanmış olabilir, zira "çîn" Farsça'da "kıvrım"demektir[41].

Günümüzde, bulut motifini Moğol Düğümü olarak isimlendiren araştırmacılar da vardır[42].

Ayrıca Farslar'ın bu motife islîmî-i mârî demelerinden, doğudaki kökeninin buluta değil yılana / ejderhaya dayandığı anlaşılmaktadır[43].

---

[39] Celal Esat Arseven, "Bezeme" mad., a.g.e., c.1 s. 221.

[40] İnci A. Birol, *Türk Tezyînî Sanatlarında Desen Tasarımı Çizim Tekniği ve Çeşitleri*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2008, s. 153.

[41] Aziz Doğanay, "Tezyînât" mad., a.g.e, c. 41 s. 82.

[42] Aziz Doğanay, "Bulut Motifi" *Hat ve Tezhip Sanatı*, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2009, s. 468.

[43] Aziz Doğanay, "Tezyînât" mad., a.g.e, c. 41 s. 82.

Bulut motifinin tasviri ve ismi hakkındaki diğer bir görüşü ise Arseven, Sanat Ansiklopedisi'nde şöyle ifade etmiştir:

"Feyizli yağmurları yağdıran veya tahrip edici fırtınaları yapan bir kudret sayıldığı için dragonu bir bulut şeklinde de tasvir etmişlerdir. Bir yılan şekli verilen bu bulutun bazı yerlerine kuyruklar halinde parçalar ilave edilmiştir. Türkler bu bulut şeklini bezemelerinde çok kullanmışlar ve ona çığ ismini vermişleridir[44]".

Bulut motifinin tezyînâta dâhil edilmesi hakkındaki Merhum Muhsin Demironat'ın görüşlerini ise İnci A. Birol ve Çiçek Derman, "Meselenin felsefî yönünü inceleyecek olursak bulut yağmurun kaynağıdır. Yağmur ise bitkilerin büyüyüp gelişmesini sağlar, bu cihetle buluta ehemmiyet verilmiş ve tezyînâta sokma gayreti gösterilmiştir.[45]" şeklinde aktarmışlardır.

Aziz Doğanay'ın da bir makalesinde bahsettiği üzere İslam inancında bir mucize olarak Hz. Musa'nın asasının açıkça bir ejderhaya dönüşme hadisesi vardır[46]. Ejderhadan neş'et ettiği söylenen bulut motifinin Hz. Musa'nın mucizevî asasını çağrıştırdığı için de sevilerek kullanılmış olması mümkündür[47].

Orta Asya'da genellikle hayâl mahsûlü olarak muhtelif şekillerde kullanılan bulut motifinin Osmanlılar zamanında XV. yy.'dan sonra tezyînâta dâhil edilmesiyle birlikte bu remzî şeklin artık gökyüzündeki yağmur bulutundan ilhamla kullanıldığı düşünülür. Kompozisyonlarda yardımcı elaman olarak kullanılmasının yanı sıra ana tezyînî unsur olarak tekâmül etmiş ve zamanla yetkin bir şekilde kullanılan bir motif haline gelmiştir.

Bulut, gerek mitolojik bir unsurdan gerekse gerçek yağmur bulutlarından ilhamla tezyînâtımıza dâhil olmuş olsun, zamanla İslâm sanatı kâidelerine uygun bir şekilde

---

44 Celal Esat Arseven, a.g.e., c. 1. s. 513.

45 İnci A. Birol, Çiçek Derman, *Türk Tezyînî San'atlarında Motifler*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2007, s. 153.

46 Kur'an-ı Kerim, A'raf 7/107.

47 Aziz Doğanay, "Bulut Motifi" *Hat ve Tezhip Sanatı*, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı yay., Ankara 2009, s. 469.

sanatçıların kendi üslûplarında yorumlayarak kompozisyonlarını zenginleştirdikleri ve severek kullandıkları bir bezeme unsuru haline gelmiştir.

2.2. TÜRK TEZYÎNÎ SANATLARINDA BULUT

Anadolu Selçuklularında şu ana kadar örneğine rastlayamadığımız bu motifin Türk sanatına Osmanlılar zamanında Timurlularla olan münasebetler sırasında Herat, Şiraz veya Tebriz Ekolü ile gelmiş olması muhtemel görülmektedir[48].

İran sanatında yaygın olarak kullanılan bulut motifinin Türk tezyînâtına tam olarak girişinin II. Bâyezid Dönemi ile olduğu söylenebilir. XV. ve XVI. yüzyıllarda yaygın olarak kullanılan motif Osmanlı tarzına has bir üslûpla tekâmül ederek diğer bezeme unsurlarıyla bütünlük sağlamış ve uyumlu bir şekilde tezyînâtta kullanılmıştır.

Bulutların her zaman hareket halinde olmaları nedeniyle çeşitli görünümlere girmeleri, sanatkârlara geniş ilham kaynağı olmuş ve zamanla çeşitli üslûplanmalara yol açmış denilebilir[49].

Osmanlıda bilinen en erken örnekleri XV. yy. ortalarında Bursa'daki Sultan II. Murad Türbesi'nin saçağındaki kalemişlerinde ve İstanbul Çinili Köşk çinilerinde görülmektedir[50]. Tezhipli eserlerde ise 899/1494 yılında (TİEM-402, Şeyh Hamdullah mushafı) ile girdiği görülmektedir; daha sonra halıdan çiniye, kumaştan işlemeye kadar yayılmıştır[51].

---

48 Aziz Doğanay, "Bulut Motifi" a.g.e, s. 467.

49 Azade Akar, Cahide Keskiner, a.g.e, s. 20.

50 Aziz Doğanay, "Tezyînât" mad., *DİA,* TDV Yay., İstanbul 2012, c. 41 s. 82.

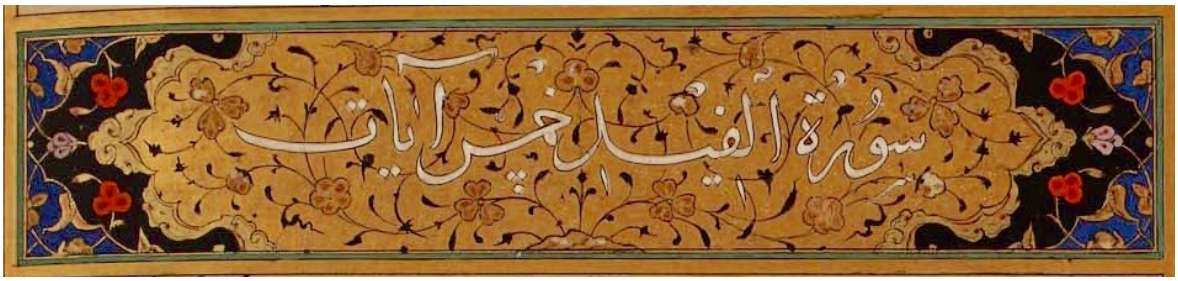
51 İnci A. Birol, Çiçek Derman, a.g.e., s. 153.

R. 1 TİEM 402-136a, Şeyh Hamdullah Mushaf-ı Şerifi, Sûre Başı Tezhibi

Osmanlı tezhip sanatına II. Bâyezid Dönemi ile girdiği belirtilen motifin Fatih Dönemi yazmalarında da desen içinde detay olarak kullanıldığı gelişmemiş örneklerine rastlamak mümkündür. Bu eserlerdeki bulut motifi metin aralarında sayfaya serpiştirilmiş halde serbest olarak, tığlarda, hatâyî grubu ile tasarlanmış serbest kompozisyonların çıkış noktalarında ve yine hatâyî grubu desenlerinde helezonlara sarılmış olarak bulunmaktadır[52]. Ancak kompozisyona hakim olarak kullanılması daha önce belirttiğimiz gibi 1494 tarihli Şeyh Hamdullah Mushaf-ı Şerifi iledir.

Tezyînâtımızaki bulut motifinin görüldüğü ilk örneklerinden sayılan Şeyh Hamdullah Mushaf-ı Şerifi'nde bu motifin özellikle sûre başı tezhiplerinde, desende renk ayrımı için pafta oluşturmak üzere ayırma bulut şeklinde (bkz. R. 2) ve dolantı bulut şeklinde (bkz. R. 1) serbest olarak kompozisyonlarda yer aldığı ve muhtelif uygulamalarla kullanıldığı görülür.

R. 2 TİEM 402-257b, Şeyh Hamdullah Mushaf-ı Şerîfi, Sûre Başı Tezhibi

[52] Seher Aşıcı, "Kitap Dostu Bir Sultan: Fatih" *Hat ve Tezhip Sanatı*, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2009, s. 317.

R. 3 Çinili Köşk Müzesi Duvar Çinilerinden Detay

Tezyîni sanatlarımızın her dalına yayılan bulutun, hatâyî üslûbu motifleriyle veya nadir de olsa rûmî motifleriyle birlikte kompoze edildiği görülür. Bazen de yazmaların cilt kapaklarındaki şemse, köşebent ve bordür kısımlarında olduğu gibi tek başına tezyzînî unsur olarak desendeki yerini alır.

R. 4 Edirne Selimiye Camii Müezzin Mahfilinde Kalemişi, Hatâyî Üslûbu Motiflerle Bulut Motifi

Bulut motifinin tezyînâtımıza dâhil olmasıyla kalemişi, cilt, mâden işleri, çini, halı ve dokumacılık gibi pek çok sahada hatâyî ve rûmî üslûbu gibi bir bezeme unsuru olarak kullanılmıştır.

Ayrı tezyînât alanlarında ortak motif karakterini ihtiva ederek bazı usûl farklılıklarıyla tezhip sanatında da severek kullanılmıştır.

Yüzyıllara göre farklılık gösteren bulut motifi XV. yy.' da geniş hatlı yığma bulutlar seklinde çizilirken bir sonraki dönem daha ince ve dolantı bulut şeklinde tasarlanır[53].

Tezhip sanatının zirvesi kabul edilen XVI. yy.'da muhtelif kullanımlarıyla zenginleştiği görülen bulut motifinin en zarif klâsik Osmanlı tarzındaki örneklerini dönemin yazma eserlerinde de görmekteyiz. Bu dönem motifin daha ince ve kıvrımlı şekillerde kompozisyonlarda yoğun olarak kullanıldığı görülür. Motifin farklı çizim ve uygulama örneklerini ihtiva eden bu dönem sonraki yıllarda da sanatçılara ilham kaynağı olmuştur.

R. 5 TİEM 161, Serlevha Detayı (1577)

Bu nakış, mutfak eşyalarından savaş aletlerine, duvar çinilerinden kuyumculuk işlerine varana kadar her sahada kendisine yer bulmuş ve en parlak devrini Osmanlı İznik

[53] Zeynep Işık, "Süleymaniye Kütüphanesi XVI. Yüzyıl Mushaflarında Bulut Motifi" MSGSÜ SBE GTS Anasanat Dalı Tezhip Programı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007, s. 17.

çinileriyle yaşamıştır[54]. Günümüzde de Türk tezyînî sanatlarında tezhip, çini ve dokumacılık başta olmak üzere pek çok sahada kullanılan bir bezeme unsuru olmaya devam etmektedir.

R. 6 XVI. yy. İznik Yapımı Çini Alınlık Üzerinde Bulut Motifi (Çinili Köşk, 41/545)

2.3. BULUT MOTİFİNİN DESEN İÇİNDEKİ KULLANIMI, ÇİZİMİ VE UYGULAMASI

Müzehhipler tabiattaki diğer nesneleri olduğu gibi gökyüzündeki bulutu da tezyînâtlarına dâhil ederek kısa sürede benimsemiş ve kendilerine has bir sanat anlayışıyla üslûplaştırarak en güzel şekilde eserlerine yansıtmışlardır.

Bulut motifinin Azade Akar ve Cahide Keskiner başlıca dört bölüm halinde incelenebileceğini ifade etmişlerdir:

---

[54] Aziz Doğanay, "Klasik Devir İstanbul Hanedan Türbelerinde Tezyînât" MÜ SBE, İlahiyat Anabilim Dalı, İslam Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi İstanbul 2002, s. 78.

a) “Kendi bünyeleri içinde, başka motiflerle karışmadan, bütün süslemeyi doldurmaları (Kitabın kapak süslemesinde olduğu gibi).

b) Herhangi bir süslemeyi daha güzel gösterebilmek amacı ile yardımcı motif olarak kullanılmaları.

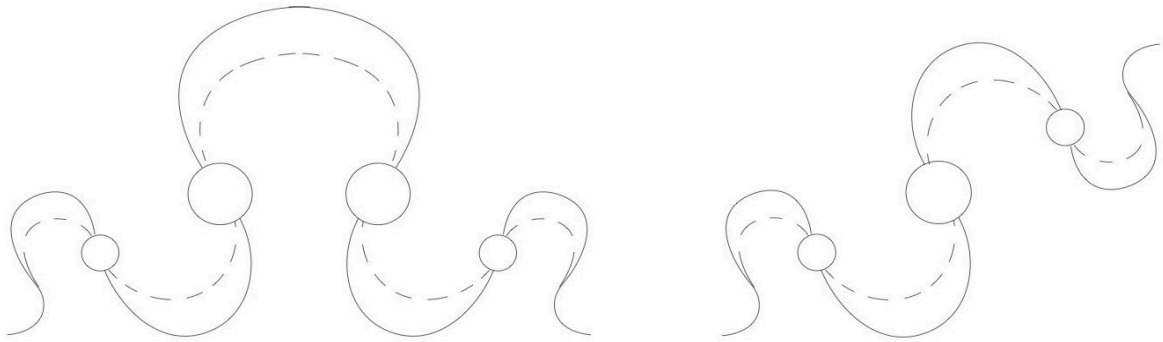
c) Desenleri yumuşak bir biçimlendirme amacını güden agraf (bağlantı) veya desenin çıkış noktasını simgeleyen zemin olarak kullanılmaları.

d) Doğaya en yakın şekilleri ile bir manzarayı tamamlamaları[55]”.

Kompozisyon içinde muhtelif şekillerde kullanılan bulut motifinin yığma ve dolantı olmak üzere iki farklı çizimi bulunmaktadır.

En sâde olanı tek bir helezonun kendi içine dönmesiyle salyangozu hatırlatır. Temelde bulut motifi dendan ve helezonların birbirine eklenerek bulut formunda çizilmesiyle oluşturulur. Bazen kıvrımlı bir kuyruk da eklenir. Yığma bulut dediğimiz bu haliyle desende bir çıkış noktası olarak veya minyatürlerde gökyüzündeki bulut olarak karşımıza çıkar.

Diğer bir kullanım şekli olan dolantı bulut ise ince uzun kıvrımlardan meydana geldiği için bazı kaynaklarda kanaviçesi stilize ejderha ile benzetilir. S’li şekillerden oluşan iri kıvrımlı hat üzerindeki belli yerlere detaylar yerleştirilerek oluşturulur.

Ç. 1 Bulut Motifinin Kanaviçesi

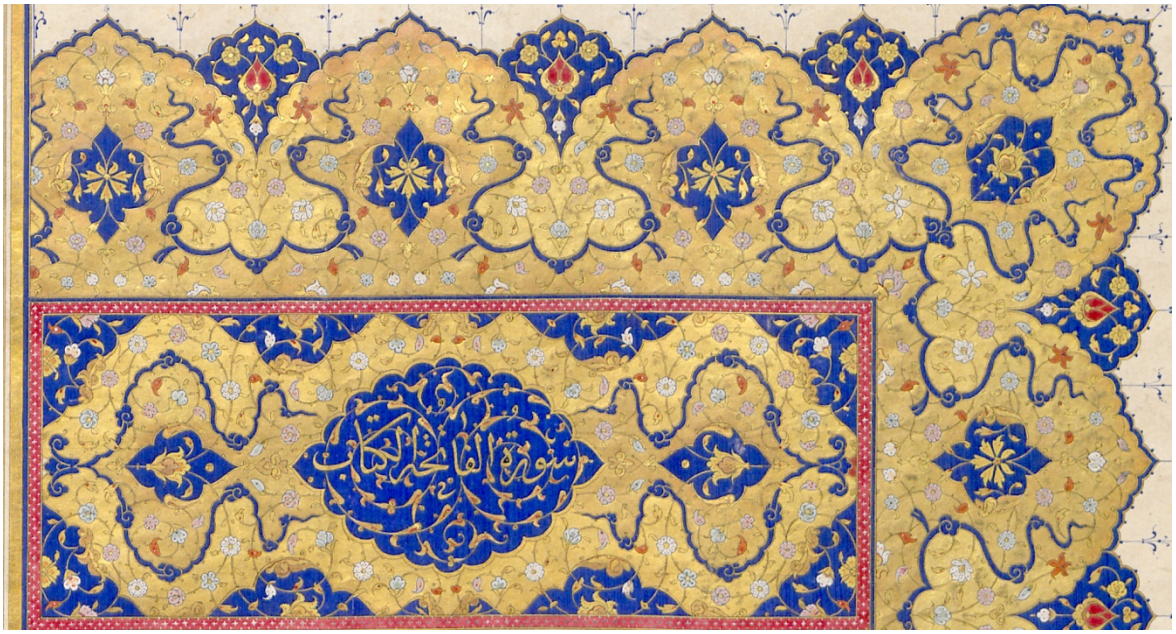
[55] Azade Akar, Cahide Keskiner, a.g.e, s. 20.

Bulut motifinin dolantı halindeki kıvrımlı uzun hatları kompozisyondaki tasarıma göre sâde olarak çizilebildiği gibi dendanlanarak da detaylandırılabilir. Bu şekilde simetrik veya asimetrik olarak tasarlanan motif diğer unsurlardan ayrı olarak dolaşmasıyla desen içinde yerini alır.

R. 7 TİEM 383, Serlevha Tezhibinden Koltuk Örneği (1559-1560)

Uygulaması tezhip sanatında muhtelif şekillerde olabilir; kompozisyon içinde altınla veya çeşitli renklerle boyanarak kullanıldığı görülür. Altın zeminde lacivert ile yapılan örneklerine de rastlanır. Bazen tek renk, bazen de kıvrımlı hat ve salyangoz gibi sarılan kısımları gibi ayrı olarak çizilip eklenen parçalar iki ayrı renkte olabilir. Kimi zaman gölgendirme işlemi yapılır, bazen de içine incecik ek bir tahrirle detaylar ilave edilirken, bütün hattın iplikli olarak uygulandığı naif örneklerine de rastlanır.

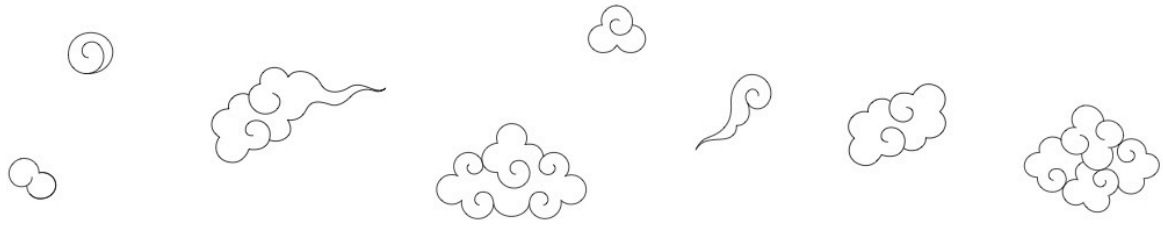
R. 8 TİEM 21, Serlevha Tezhibinden Detay (1619-1920)

2.4. BULUT ÇEŞİTLERİ

Tezyînâtta önemli bir yer teşkil eden bulut motifinin, çizimine ve kullanımına göre olmak üzere ikiye ayrıldığı görülür. Çizimine göre yığma bulut ve kullanımına göre dolantı bulut şekillerinde çizilir; dolantı bulut da kendi içinde rûmî motifinde olduğu gibi tepelik, ortabağ, ayırma bulut gibi benzer kavramlarla gruplara ayrılır.

2.4.1. Yığma Bulut

Dendan ve helezonların bulut şeklinde çizilmesiyle meydana gelir. Bazen sonuna dalgalı olarak kuyruk eklenir. Kompozisyonlarda boşluk doldurma amacıyla, desen çıkış noktası olarak, bazı bağlantı noktalarında ve minyatürlerde gökyüzündeki bulut olarak kullanılır.

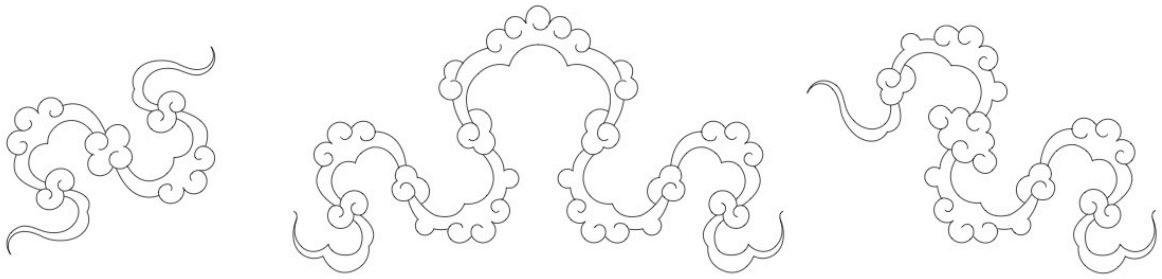
Ç. 2 Yığma Bulut Çizimleri

2.4.2. Dolantı Bulut

Dolantı bulutlar simetrik veya asimetrik olarak çizilebilen, ince uzun ve S şeklinde kıvrımlı hatların zarif ve uyumlu bir şekilde çizilip detaylandırılmasıyla meydana gelen motiflerdir. Desen içerisinde serbest bir şekilde dolaşabildikleri gibi zemîni paftalamak için de kullanıldıkları görülür.

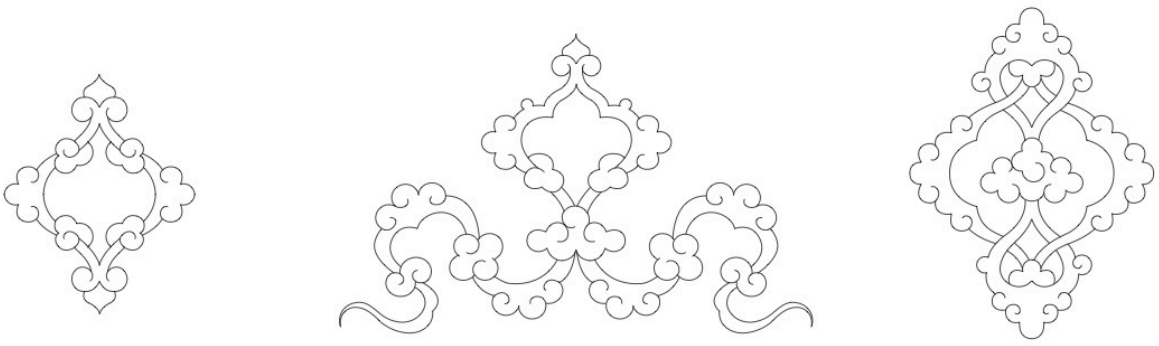
İnci A. Birol ve Çiçek Derman bu bulutları kullanış şekline göre şu gruplara ayrılabileceğini ifade etmişlerdir:

"Dağınık veya Serbest Bulut: kompozisyon içindeki diğer motifler arasında desene bir çeşni katmak için kullanılan çizgi veya dolantı buluttur.

Ç. 3 Serbest Dolantı Bulut Çizimleri

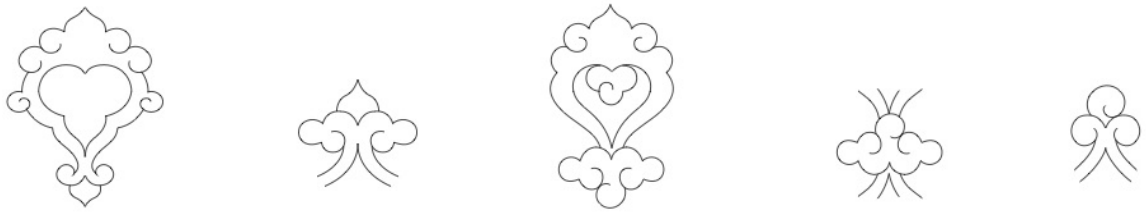
Ayırma Bulut: Deseni yeknesaklıktan kurtarmak ve bir câzibe katmak için zemîni paftalara ayırmak icab eder. Bu renk ayrımında kullanılan çizgi (dolantı) tipindeki bulut motifine ayırma bulut denir.

Ç. 4 Ayırma Bulut Çizimleri

Ortabağ: İsminden de anlaşılacağı gibi, desen içinde sapları bağlama vazifesi gören bulut motifleridir. Simetrik olarak çizilen bir motiftir.

Tepelik: Motifin veya kompozisyonun tepe noktalarında kullanılan bulut motifidir. Simetri vardır.

Ç. 5 Ortabağ ve Tepelik Çizimleri

Hurde Bulut: Yaprak, hatâyî gibi başka cins motifleri süsleme unsuru olarak kullanılan bulut motiflerine de rastlamaktayız. Bunlara rûmî çeşitlerinin verdiği ilhamla hurde bulut diyebiliriz[56]".

Ç. 6 Hurde Bulut Çizimleri

[56] İnci A. Birol, *Türk Tezyînî Sanatlarında Desen Tasarımı Çizim Tekniği ve Çeşitleri*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2008 s. 153.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ESER UYGULAMALARI VE YENİLİKLER

Tezyînî sanatlarda kullanılan motifler incelendikten sonra, bulut motifi tasarımların ana ögesini oluşturmak kaydıyla altı adet eser uygulaması klâsik tezhip üslûbunda, çeşitli teknikler kullanılarak tamamlanmıştır.

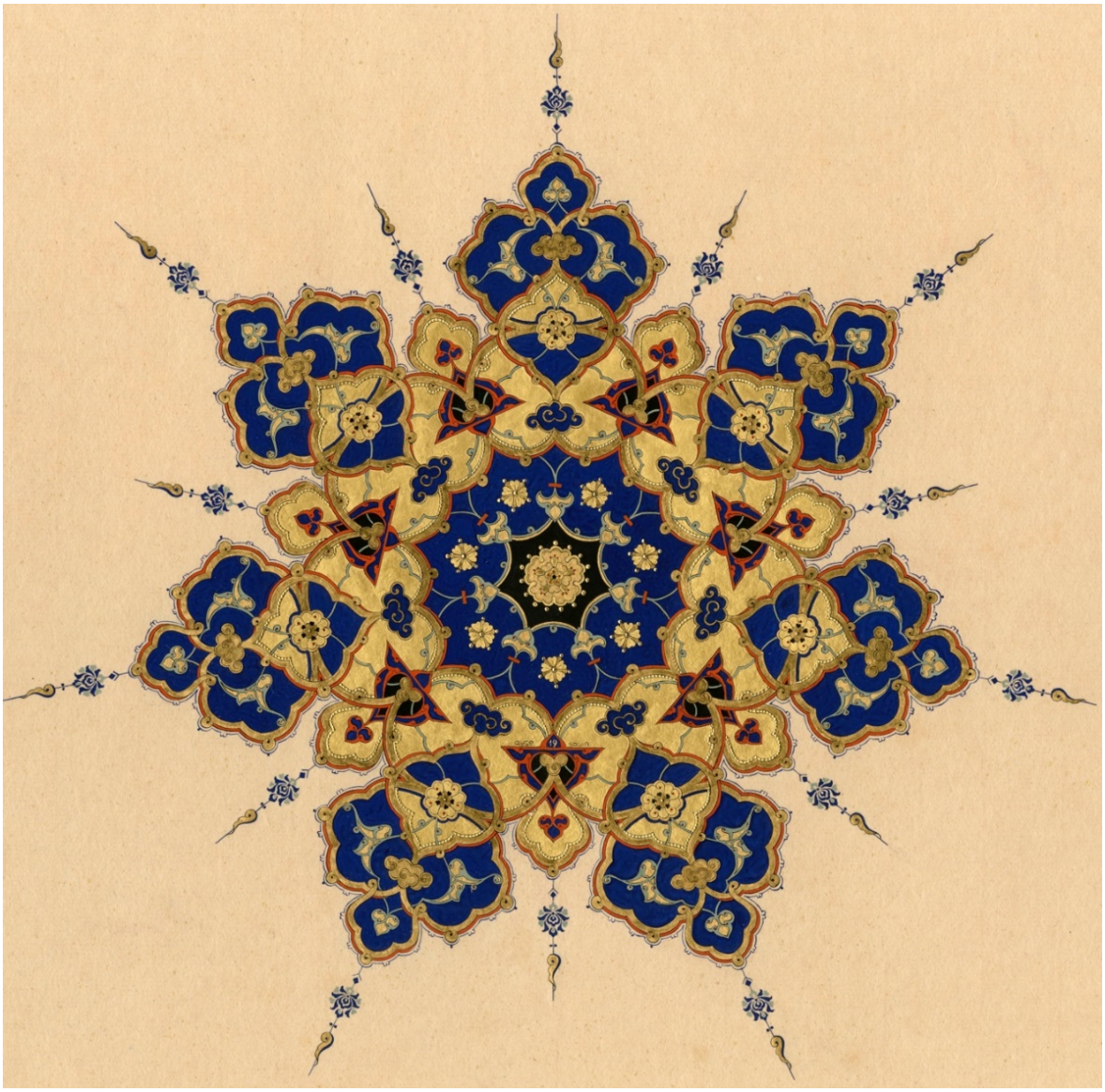
Geçmişten günümüze tezhip eserleri incelendiğinde pek çok farklı tipolojileri görülen bulut motifinin daha önce görülmeyen biçimlerde tasarlanması eser uygulamalarının amacını teşkil eder. Böylece tasarlanan bulut motifleri özgün olup eskiz denemeleri sonucu ortaya çıkan "sarılma bulut" ve "bulut yaprak" ise ilk kez uygulanan yeni yorumlar olma özelliği taşır. Bilinen bulut tipleri ise farklı kompozisyon tasarımlarıyla veya farklı uygulama teknikleri ile tamamlanarak sunulmuştur.

XVI. yy.'daki tezhip eserlerinden esinlenerek oluşturulan bu uygulamalar klâsik üslûpta olmalarının yanı sıra özgün ve serbest tasarımlar olma özelliği taşır; temel unsurlar korunarak tezhip sanatında desen, kurgu ve bulut motifine yeni bir bakış açısı oluşturmak üzere tasarlanan çalışmalardır.

Bu çalışmaların özelliği doğa ile olan bağlantısı ve çeşitli görünümlere girme özelliğinden dolayı bulut motifinin daha önce uygulanmayan biçimleri ve farklı kompozisyon türleri ile uygulanmasıdır.

Eserler ebadı, tekniği ve açıklama kısımları ile birlikte eskiz ve tasarım aşamalarıyla anlatılmıştır. Eser ebatları murakka ölçüsüne göre verilmiştir. Murakka üzerine altın, guaj ve taş boya kullanılarak muhtelif tezhip teknikleri ile uygulanmıştır. Yüzeyde kullanılan kağıtların açık renk olanları japon kağıdıdır.

3.1. YILDIZ ŞEMSE

R. 9 “Yıldız Şemse” Uygulama

Ebadı **:** 34 × 34 cm.

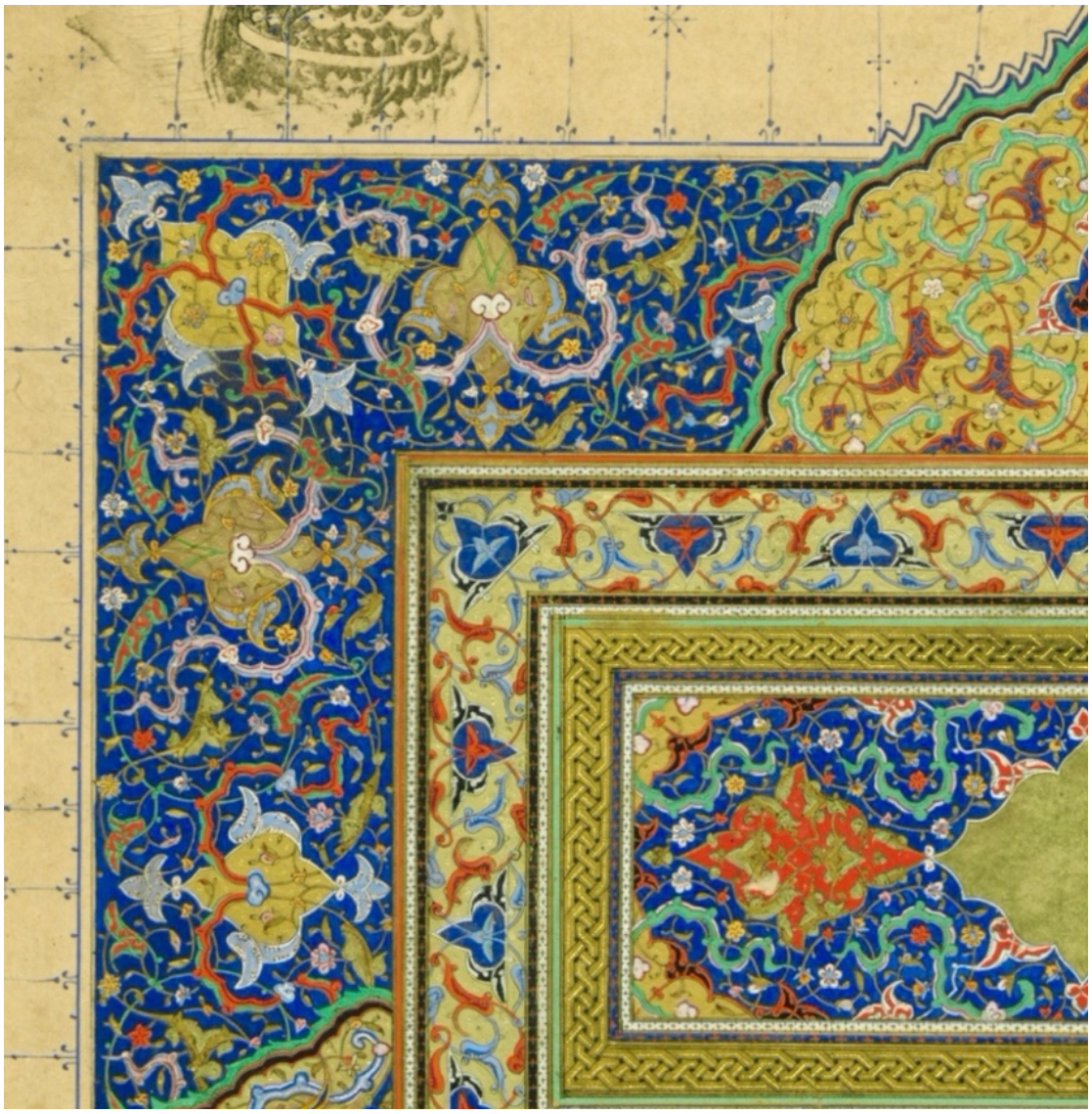
Tekniği **:** Klâsik Tezhip.

Açıklaması **:** Ayırma bulutlarla yedi kollu yıldız formunda şemse tasarımı yapıldı. Hurde rûmî ve penç motifleri kullanılarak tamamlanan desen, altın ve lacivert ile klâsik tezhip tekniği ile uygulanarak, negatif hatâyî motifleri ve bulut ile yapılan tığlar ile sonlandırıldı.

Desen tasarım aşaması üç safhada gerçekleşti; ilk olarak beş, sonra altı ve sonunda yedi kollu yıldız oluşturmak sûretiyle ayırma buluttan paftalar oluşturuldu.

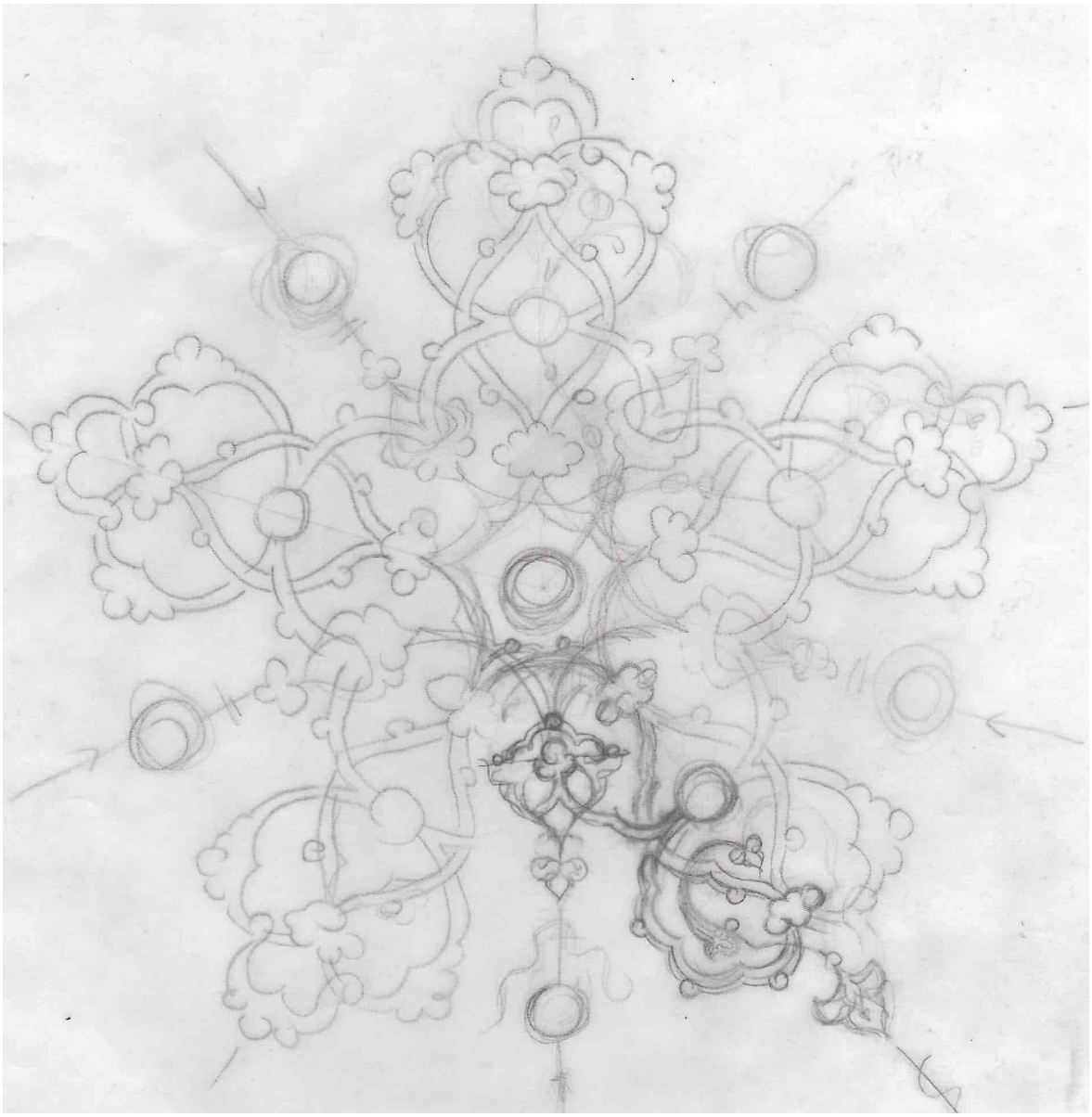
Ayırma bulutlar, geometrik pafta ayrımını andıran cetveller niteliğinde iki mm civarlarında sâde olarak çizildi ve üzerine 1 mm civarında sülyen renk ile iplik hattı oluşturularak motif tamamlandı.

Paftaları oluşturan iplikli bulut karakteri ise Safevî Dönemi bazı yazmalarda (bkz. R. 10) rastlanan çok renkli kademelerle oluşan bulut motiflerinden esinlenerek sâdeleştirme mantığı ile çizildi.

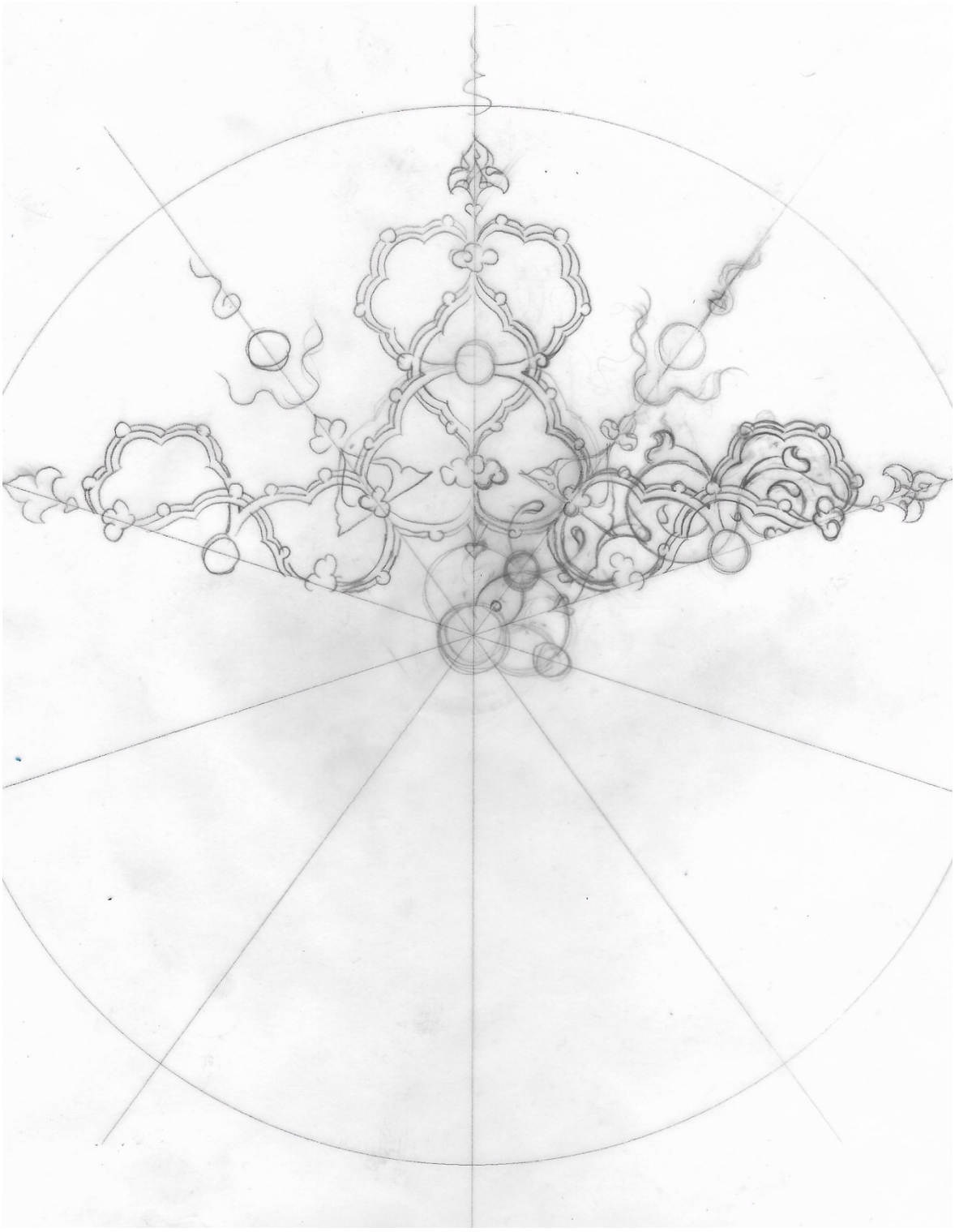

R. 10 İÜK F 1410,0002 Renkli Kademeli Bulutların Kullanıldığı Bir Yazma Eser Örneği

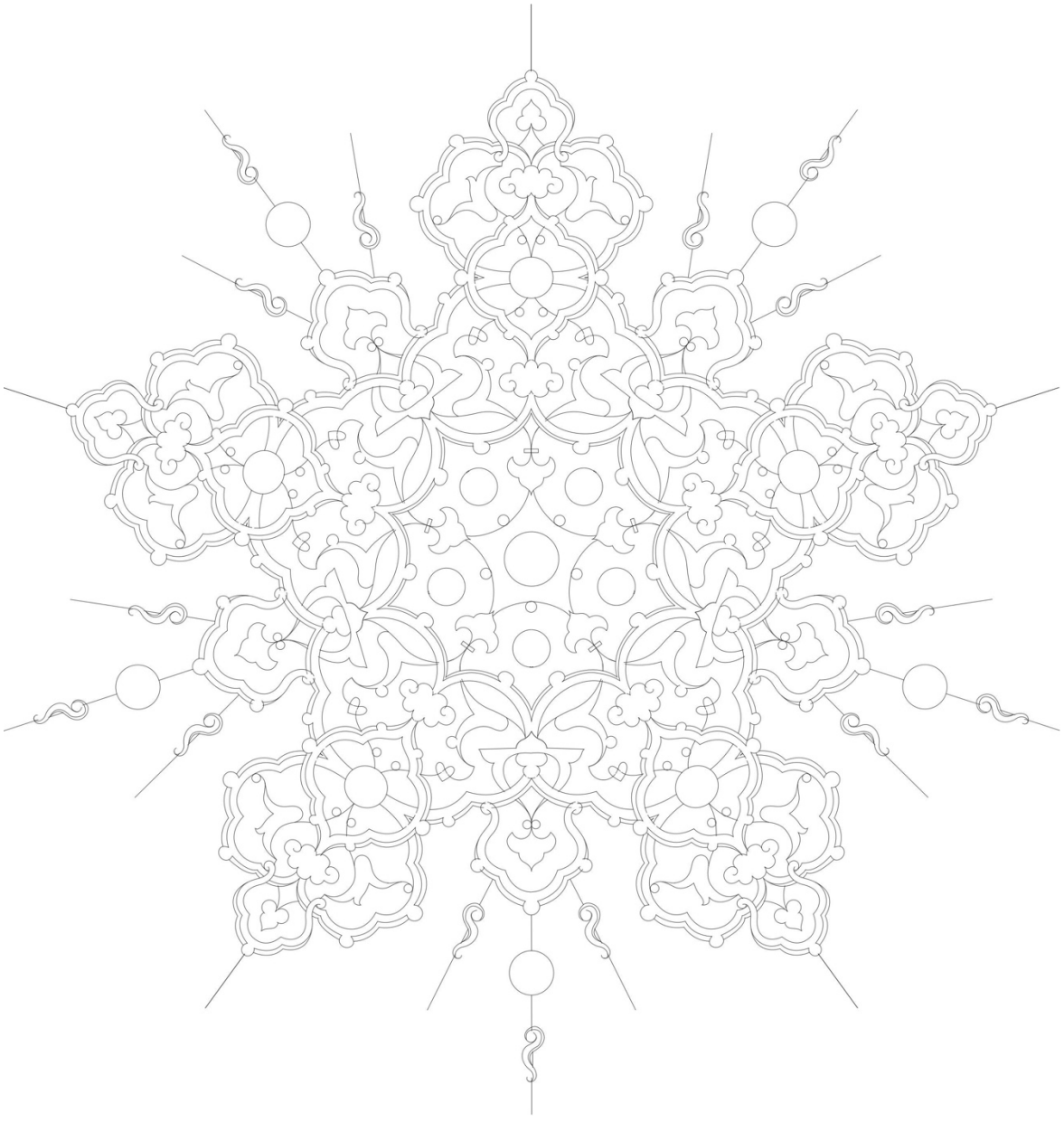
Ayırma bulut ile oluşturulan paftaların içine hurde rûmî ile desen oluşturuldu ve bazı yerlere durak mahiyetinde penç motifleri yerleştirildi. Tığdaki bulutlar altın; hatâyîler ise yeşil ve lacivert ile negatif teknik uygulaması ile yer alıp, murakka zemininde fırça ile püskürtmek sûretiyle yapılan zerefşan uygulaması ile eser sonlandırılmıştır.

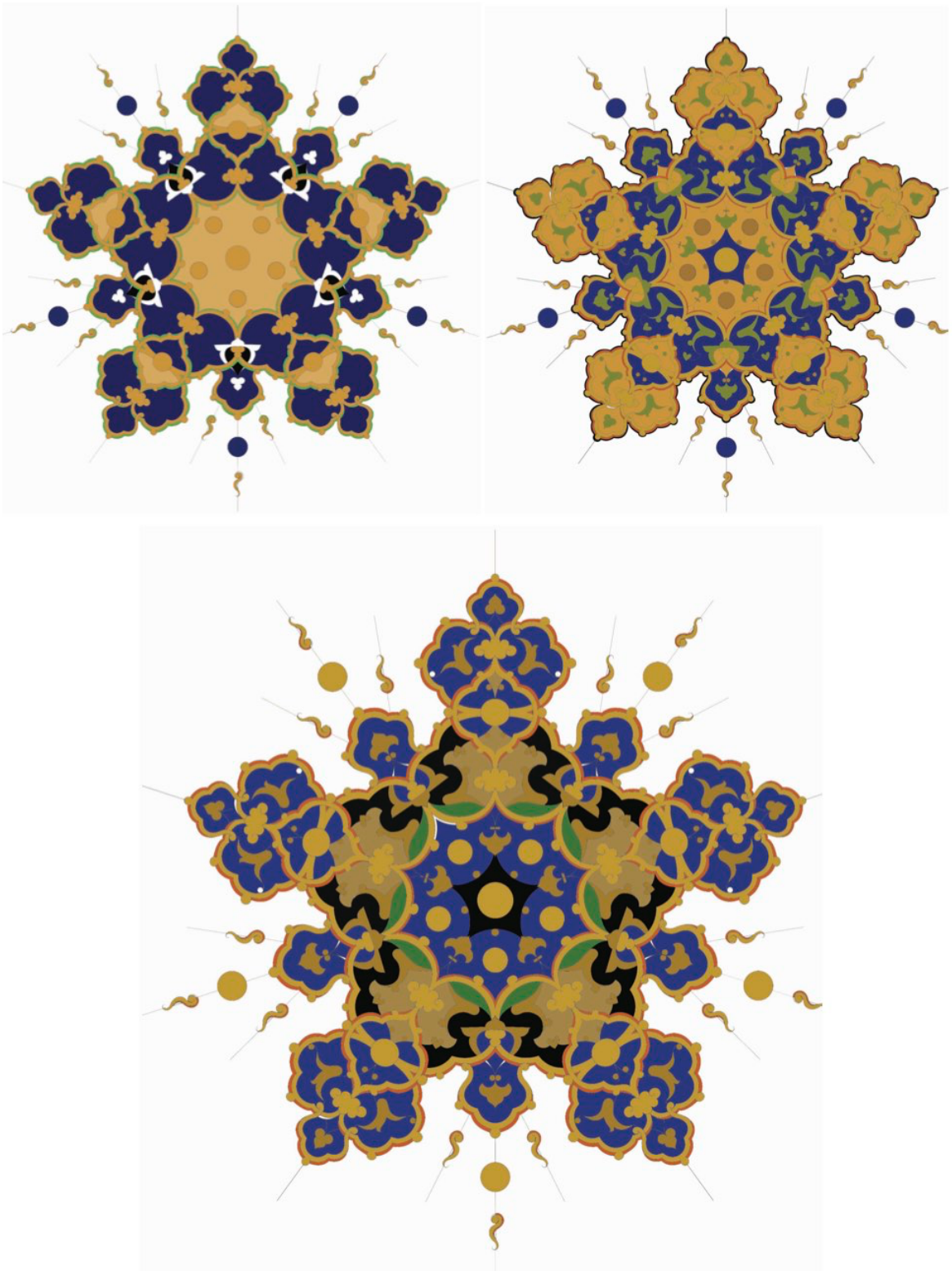
Ç. 7 Tasarım Aşamasından İlk Eskiz Çalışması

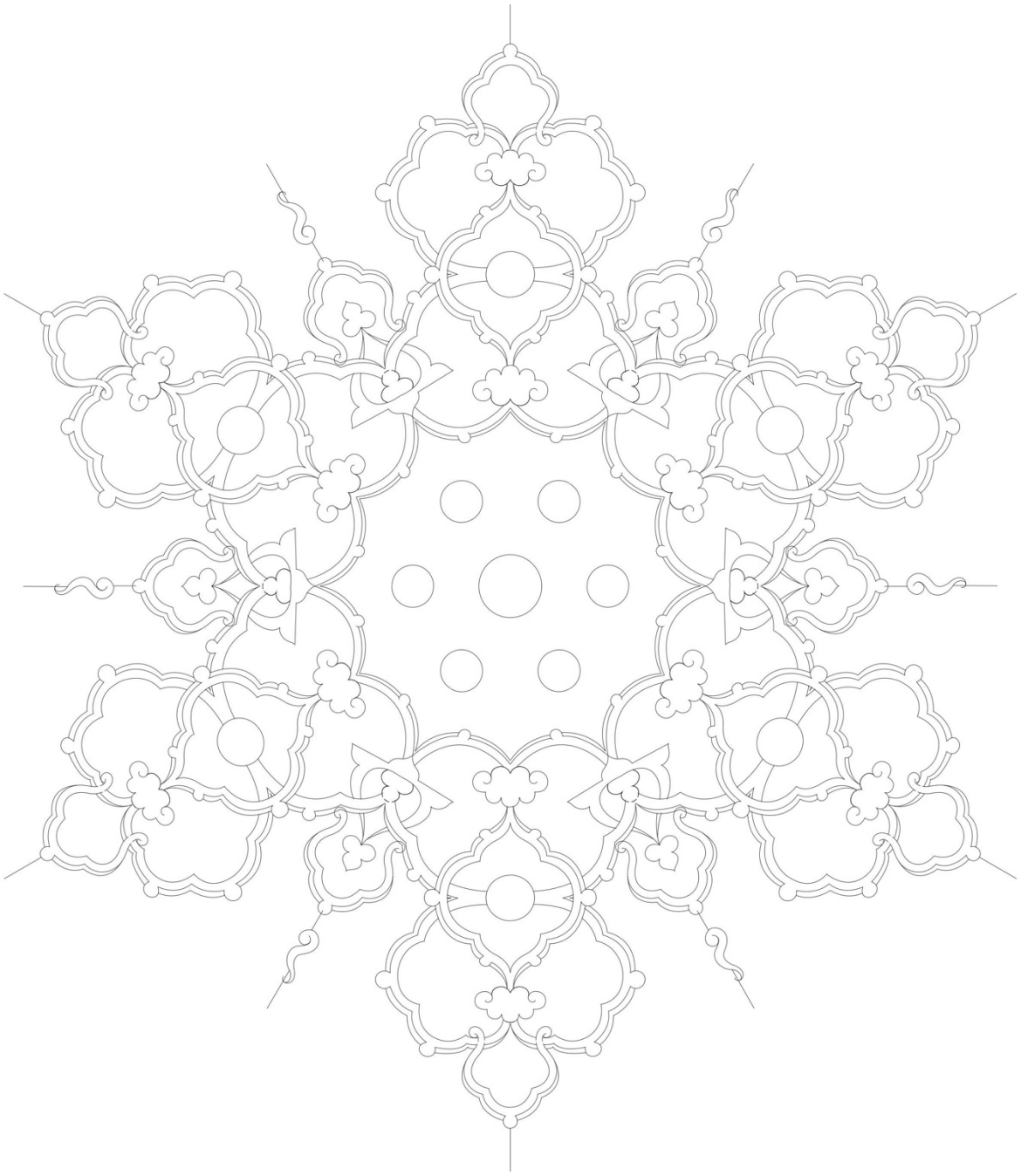
Ç. 8 Tasarım Aşamasından Eskiz Çalışması

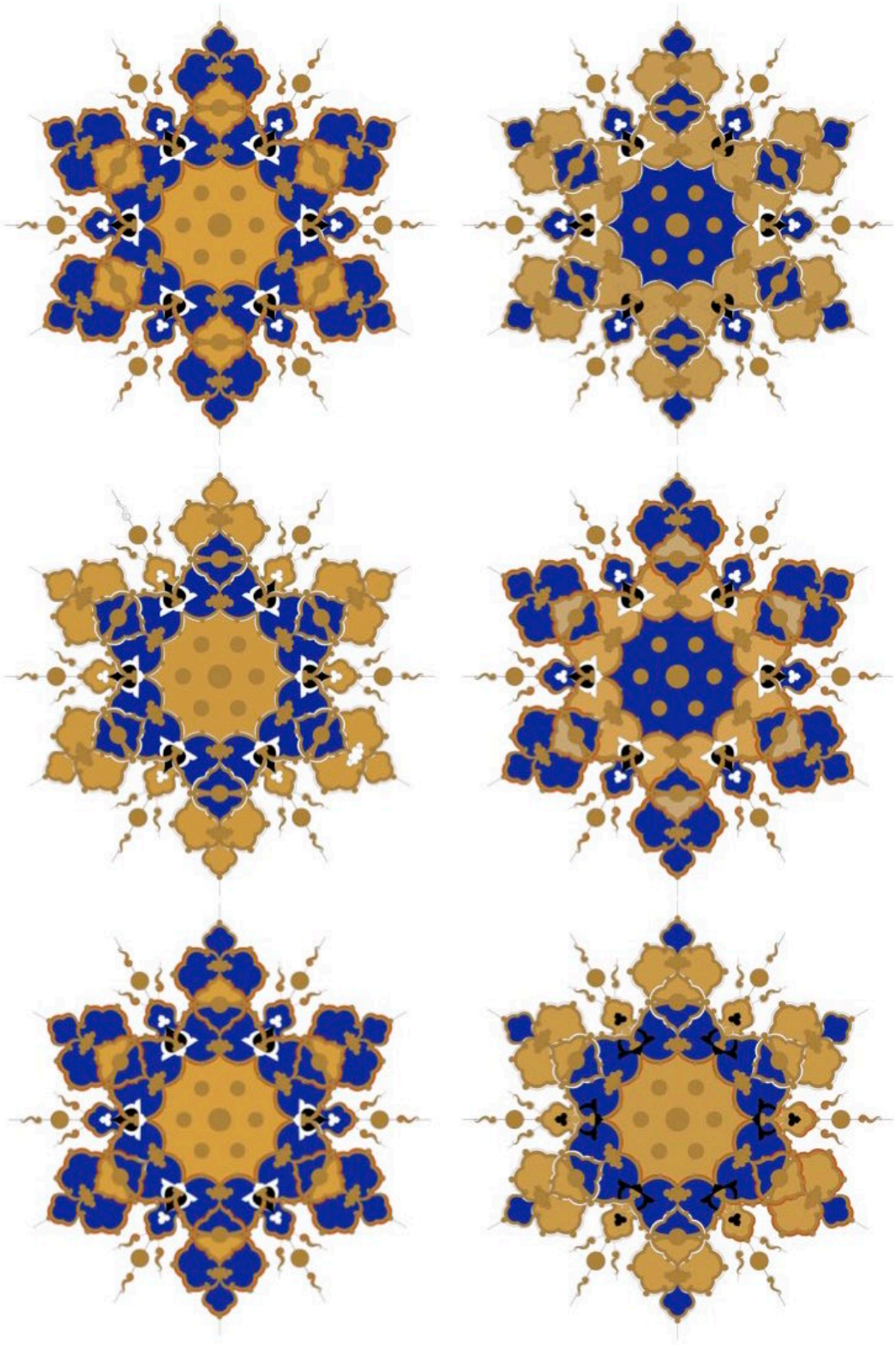
Ç. 9 Desen Tasarım Aşaması “Beş Kollu Yıldız”

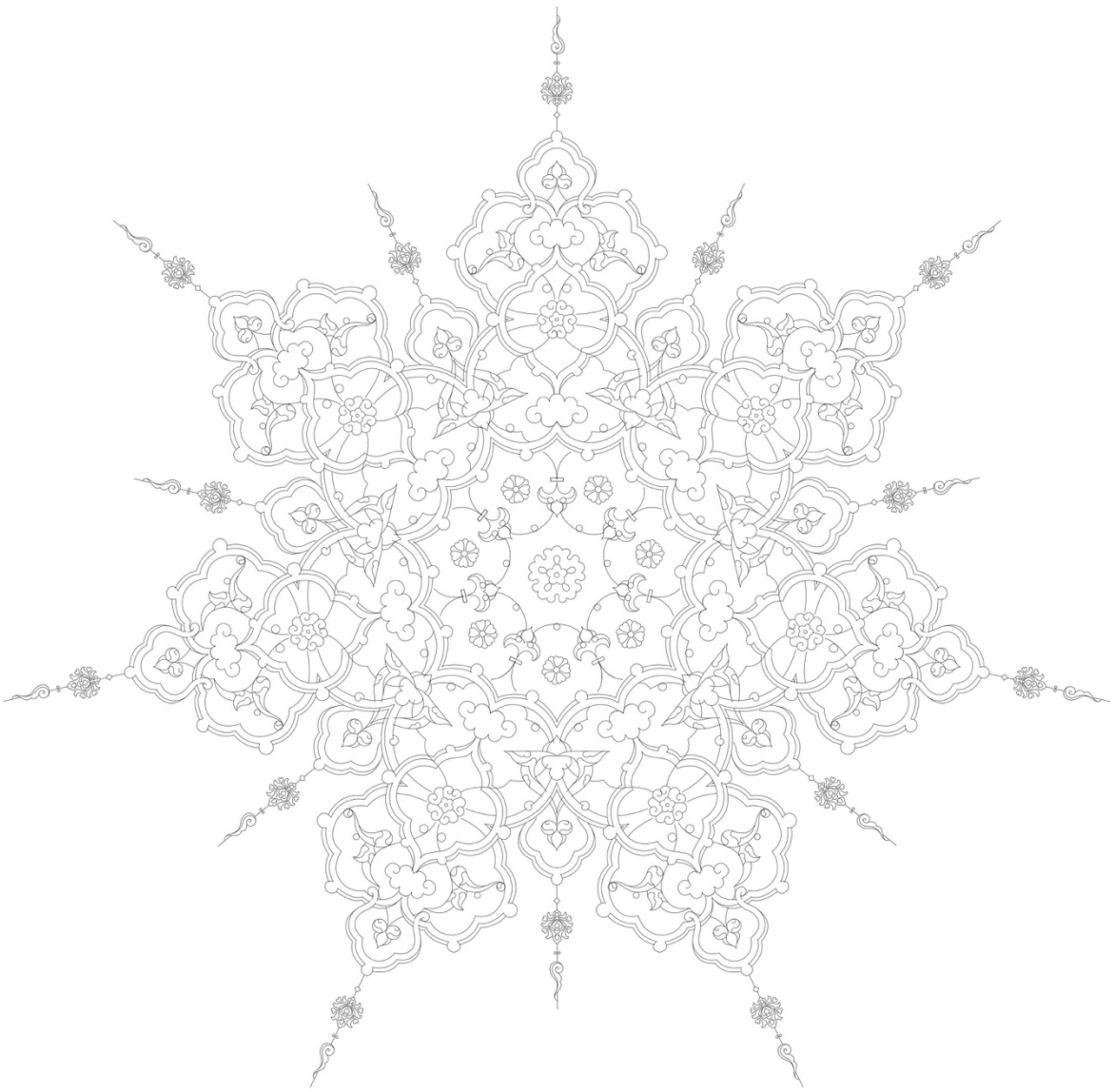
R. 11 Tasarım Aşamasından Bazı Renklendirme Denemeleri

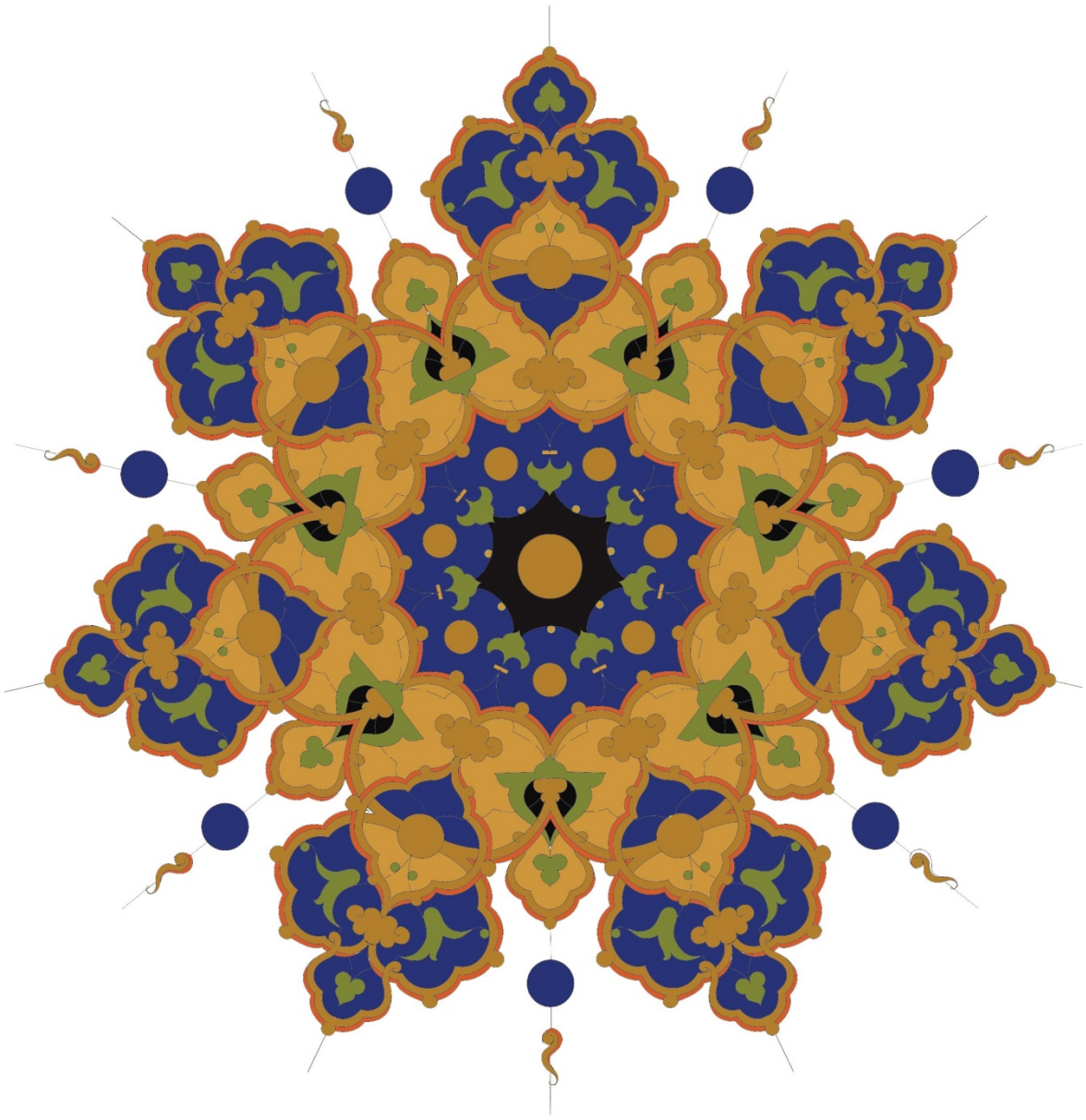
Ç. 10 Desen Tasarım Aşaması Altı Kollu Yıldız/Kar Tanesi

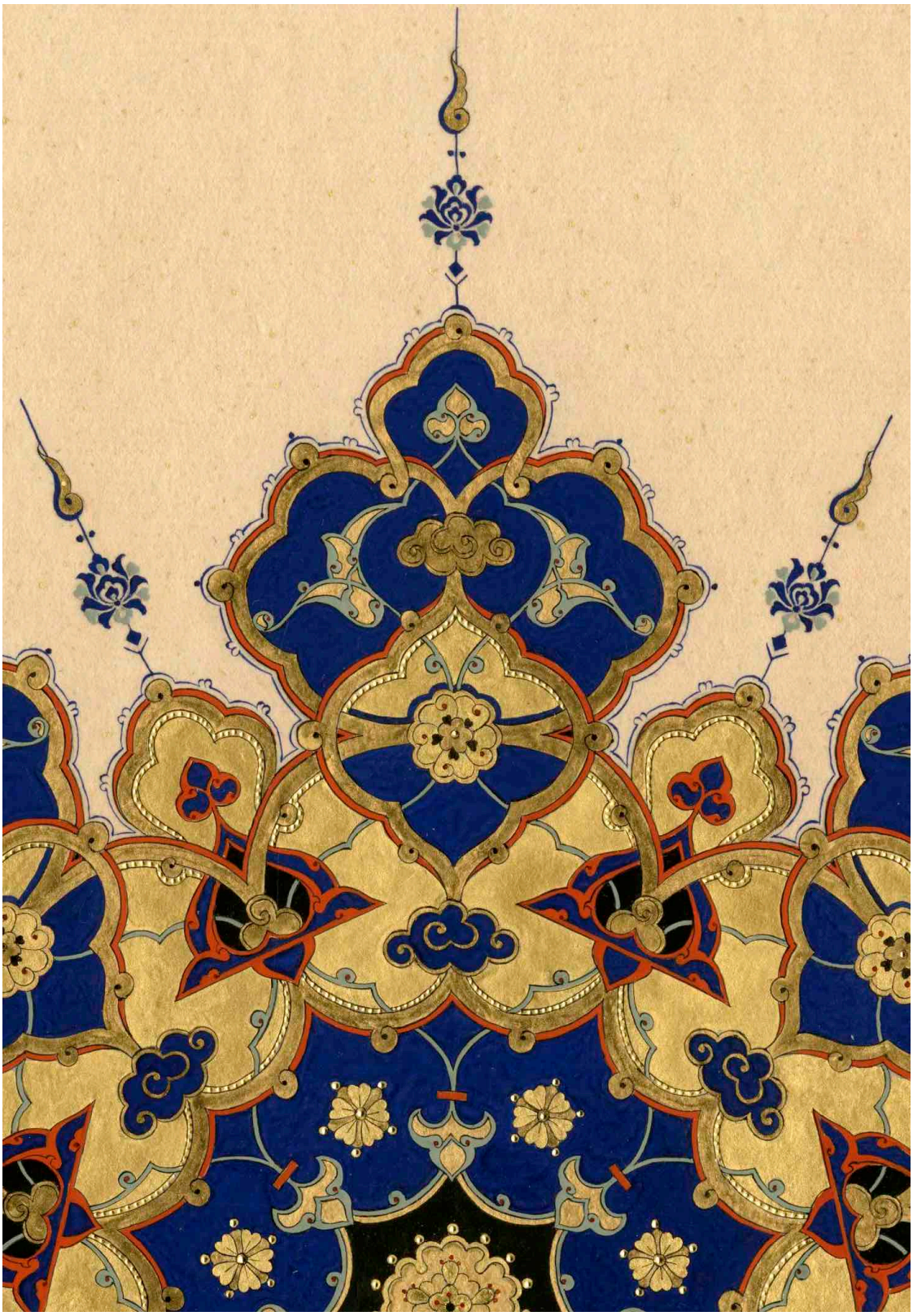
R. 12 Tasarım Aşamasından Bazı Renklendirme Denemeleri

Ç. 11 Yedi Kollu Yıldız Şemse Desen Çizimi

R. 13 Desen Renklendirme Denemesi

R. 14 “Yıldız Şemse” Uygulamasından Bir Detay

3.2. ALTIN YAPRAK

R. 15 “Altın Yaprak” Uygulama

Ebadı **:** 47 × 33 cm.

Tekniği **:** Zerendûd ve Sulandırma.

Açıklaması **:** Bulut dilimlerle tasarlanan yaprak motifleri ile çınar yaprağına benzeyen bir formda serbest tasarım yapıldı. Altın sıvama ve hâlkâr sulandırma teknikleri ile tamamlandı.

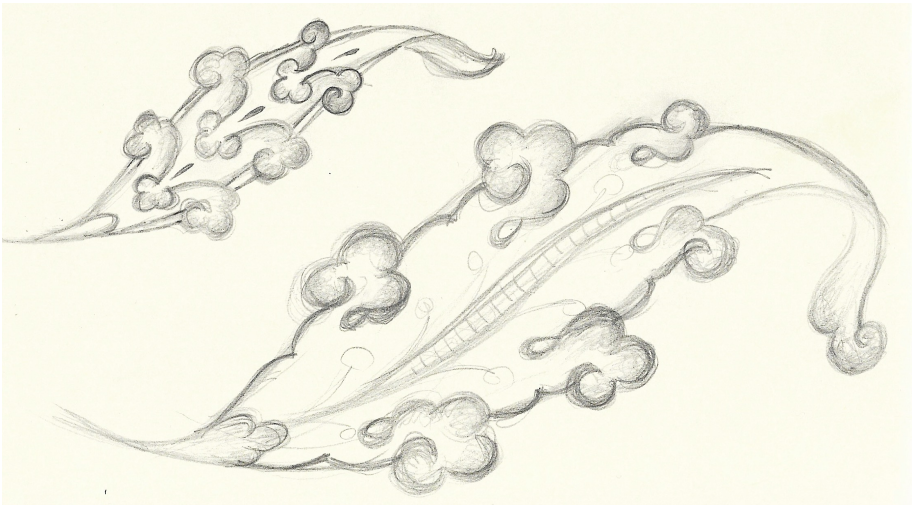
Tasarım aşamasında bulut ve yaprak arasında bir ilişki kurulmuştur; dalından düşen bir yaprak üzerinde su birikintilerinden yansıyan bulutlar tahayyül edilerek hazırlanmıştır.

Bulutlu dilimlerle tasarlanan yaprak motifi, daha büyük çok dişli bir yaprağın içine yerleştirildi. Yedi adet yaprak, çınar yaprağı formu oluşturacak şekilde sıralandı. El yapımı yeşil degradeli kağıt ile murakka yapıldı.

İç içe olan iki yapraktan dış taraftaki olan sulandırma tekniği ile kırmızı tonlarında taş boya ile renklendirilip altın ile tahrirlendi. İçteki bulutlu yaprak motifi dört kademeden oluşup her biri ayrı altın tonlarıyla boyandı. Her bir kademede altın tonlarına uygun gölgelendirme işlemi yapıldı.

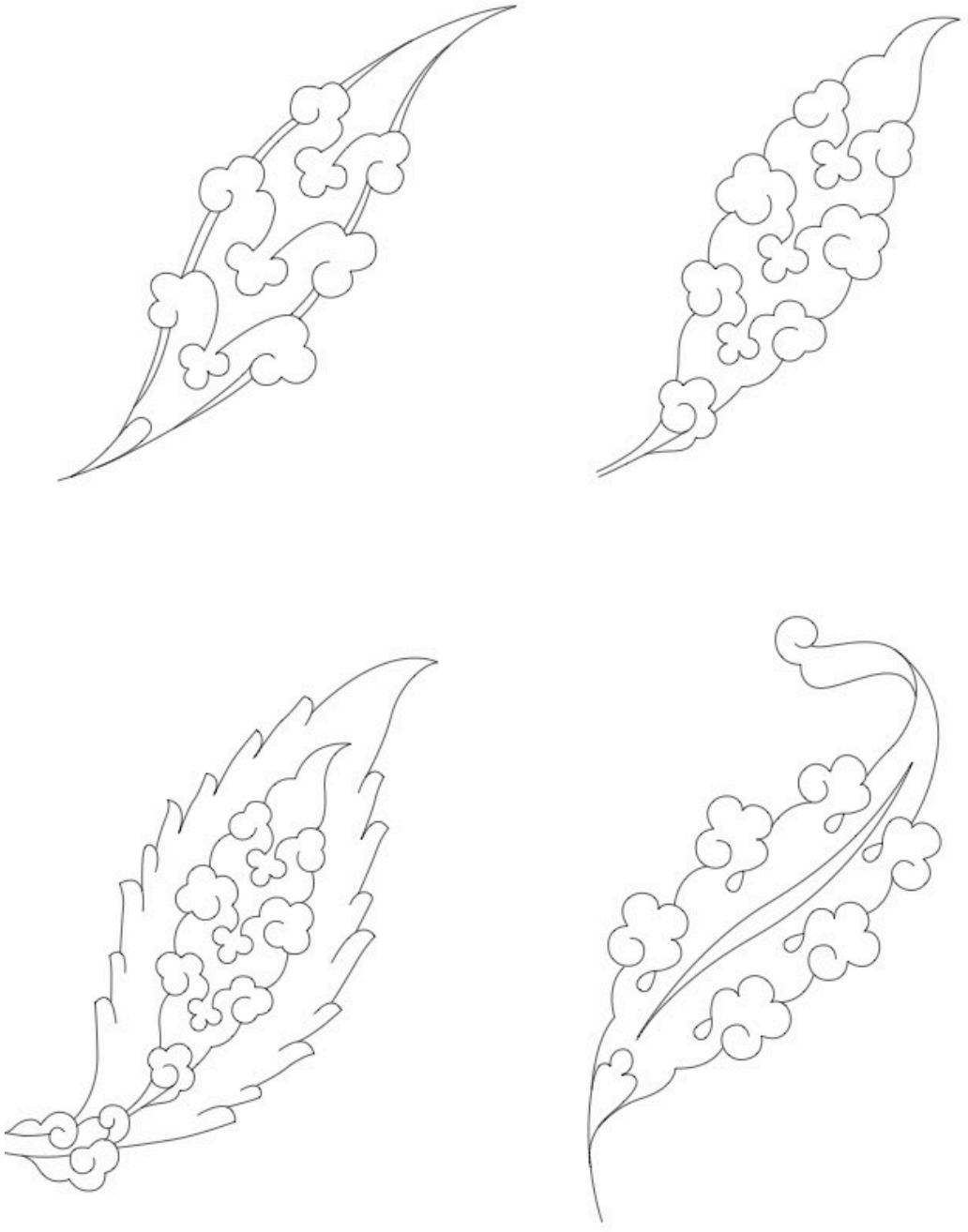
Bulut Yaprak

Tez çalışması için özgün olarak tasarlanan “bulut yaprak” motifi; dilimli veya çok dişli yaprak motifinin buluttan oluşan dilimlerle muhtelif şekillerde çizilmesiyle; yaprak şeklinin bulut detaylarıyla verilmesiyle oluşturulmuştur.

Ç. 12 Bulut Yaprak Denemeleri

Bulut yaprak olarak tasarlanan bu özgün motifler tezdeki “Altın Yaprak” ve “Bulut Yapraklı Halkâr” çalışmalarında yer almaktadır.

Ç. 13 Bulut Yaprak Örnekleri

Ç. 14 Desen Tasarım Aşaması

Ç. 15 Desen Tasarım Aşaması

Ç. 16 Desen Eskiz Çizimi

R. 16 Yaprak Motifi Uygulama Denemeleri

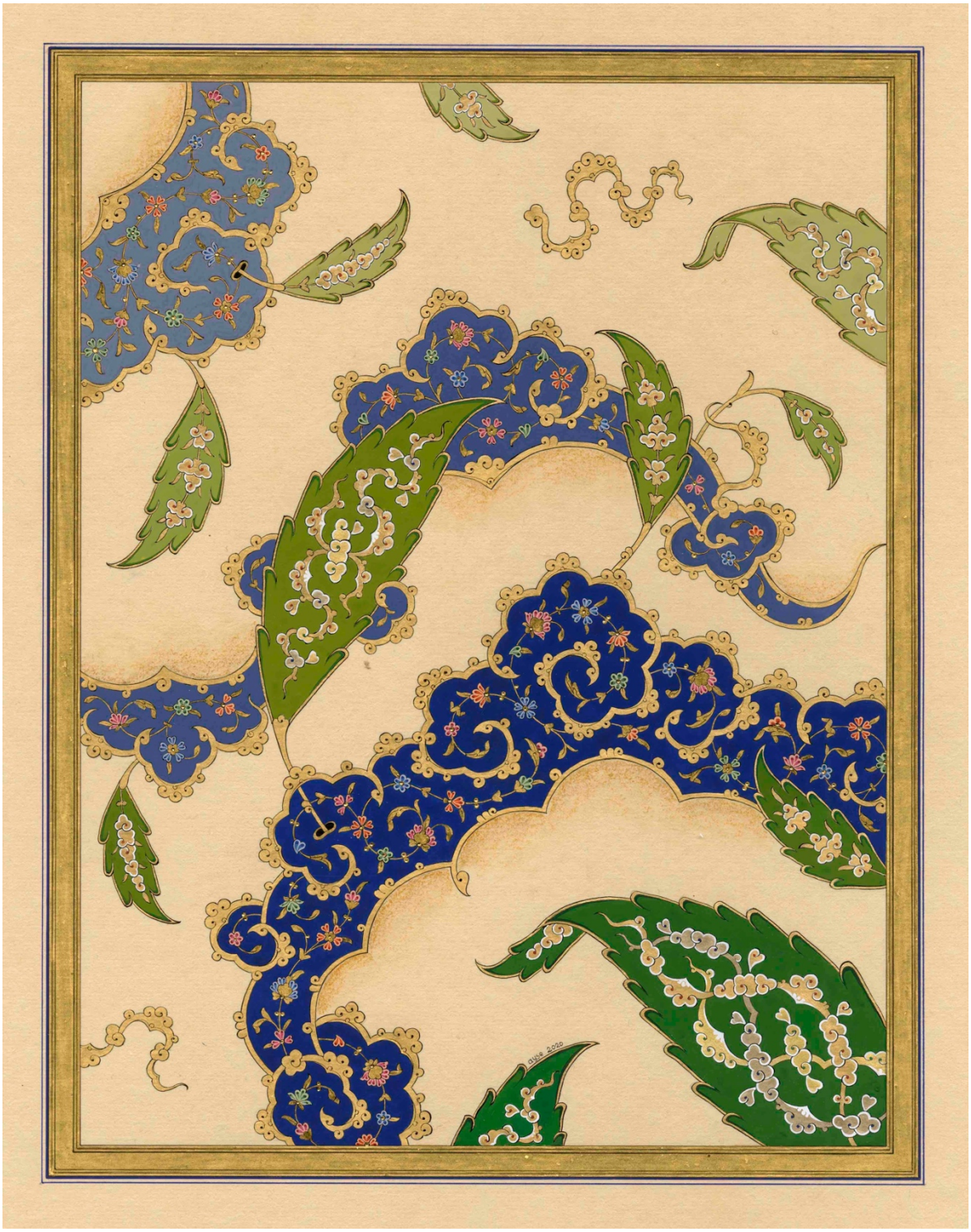

R. 17 Sulandırma aşaması

R. 18 “Altın Yaprak” Uygulamasından Bir Detay

3.3. ÖZÇEKİM / GÖKYÜZÜNDEN BİR KESİT

R. 19 “Gökyüzünden Bir Kesit” Uygulama

Ebadı **:** 39 × 32.5 cm.

Tekniği **:** Klâsik Tezhip.

Açıklaması **:** Serbest dolaşan tezyîn edilmiş bulutların arasında hurde bulutlarla işlenen yapraklar ile tamamlanan desen, aşağıdan yukarıya doğru soluklaştırılarak klâsik tezhip üslûbunda işlendi.

Gökyüzünden bir kesit yansıtmak fikri ile tasarım aşaması başladı. Serbest olarak dolaşan bulut kümeleri ve aralarında dolaşan iri yapraklar sağ alt köşeden sol yukarı doğru yürüyormuş gibi yerleştirildi. Böylece gökyüzündeki bulutların yürümesi gibi hareket ederek bulut kümeleri ve yaprakların bulunduğu kesitten geçip gitme hissi verilmiş oldu.

Bulutların yaprak motifleri ile kullanılmasının sebebi ise bu unsurların tabiattaki birbirleri ile olan ilişkilerinin düşünülmesidir. Nitekim tabiat bir bütündür ve içinde yer alan nesneler bir şekilde birbirleri ile bağlantılıdır. Bu sebeple bitkilerin büyümesini sağlayan yağmurun kaynağı olan bulut motifinin özellikle motiflerin temelini oluşturan yaprak ile birlikte kullanılarak bu bağlantı vurgulanmak istenmiştir.

İri bulut formları daha küçük bulutlardan meydana gelen dendanlarla oluşturularak üç tane büyük bulut kümesi oluşturuldu. Sağ alt köşeden sol yukarı doğru, görüntüsü de daha azalmak sûretiyle yerleştirildi. Bu kümeler bulut dendanların içinde hatâyî grubundan motifler kullanılarak klâsik tezhip üslûbunda tezyîn edildi.

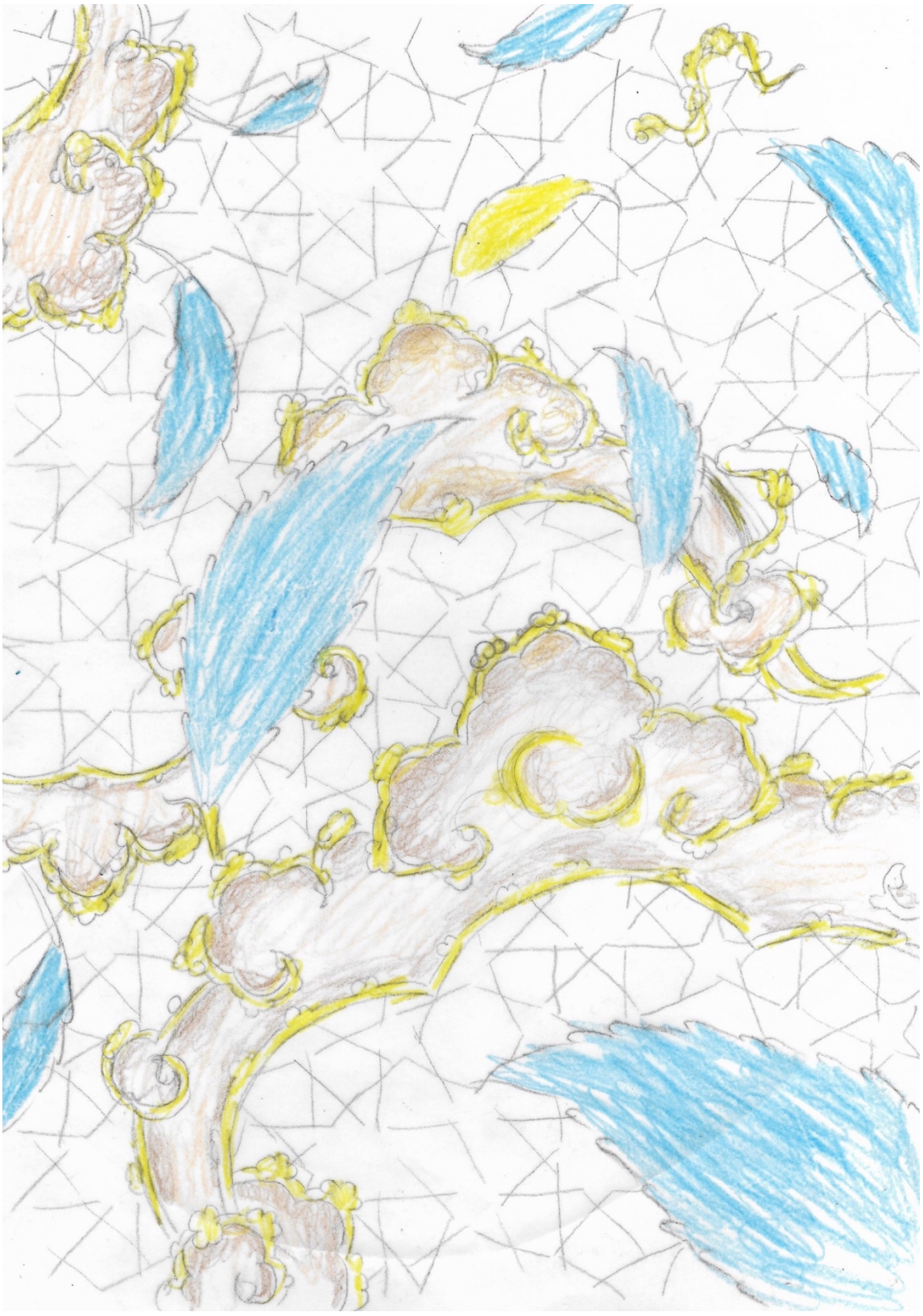
Bulut kümelerinin aralarındaki yapraklar da sağ alt köşeden başlayıp, yukarı doğru küçülerek uzaklaşma hissi ile aralıklı olarak yerleştirildi. Yapraklar bulut motifleri ile hurdelendi; çini uygulamalarında görüldüğü üzere kenarlarında beyaz bir boşluk bırakılarak altın ile boyanıp tahrilendi ve yeşil tonlarda zeminler girildi. Ayrıca lacivert bulutların alt kısımlarına kuru boya kalemi ile derinlik sağlamak için gölgelendirme işlemi yapıldı.

Klâsik tezhip tekniği ile işlenen eserde bulut kümelerinde lacivert; yapraklarda ise yeşil olarak kullanılan zemin renkleri aşağıdan yukarı doğru soluklaştırılarak boyandı. Böylece uzaklara doğru hareket etme hissi ve derinlik oluşturulması amaçlandı.

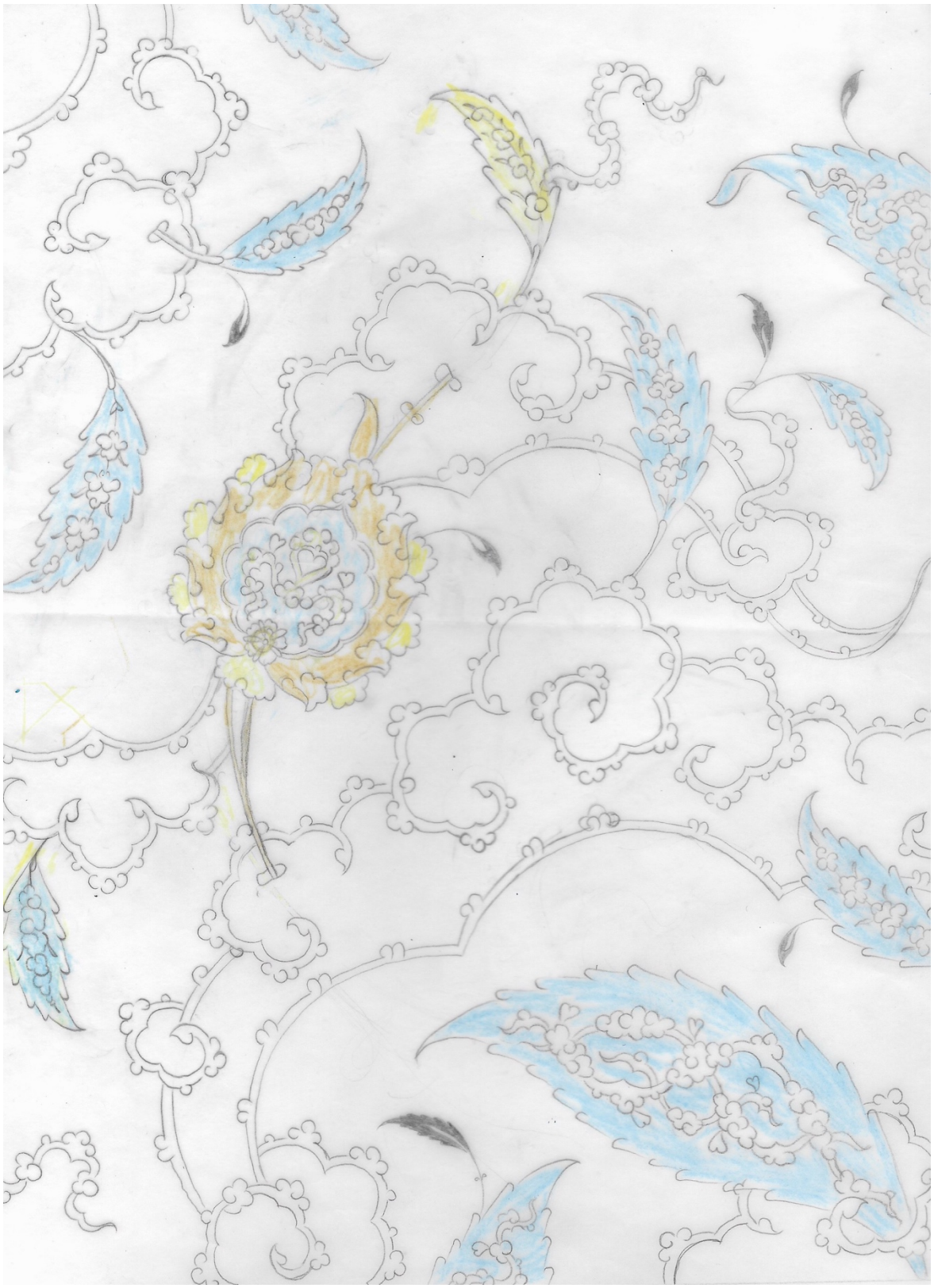
Sağ alt köşedeki büyük yaprak "özçekim" edası ile bize bulunduğu ortamdan bir kesit sunuyor.

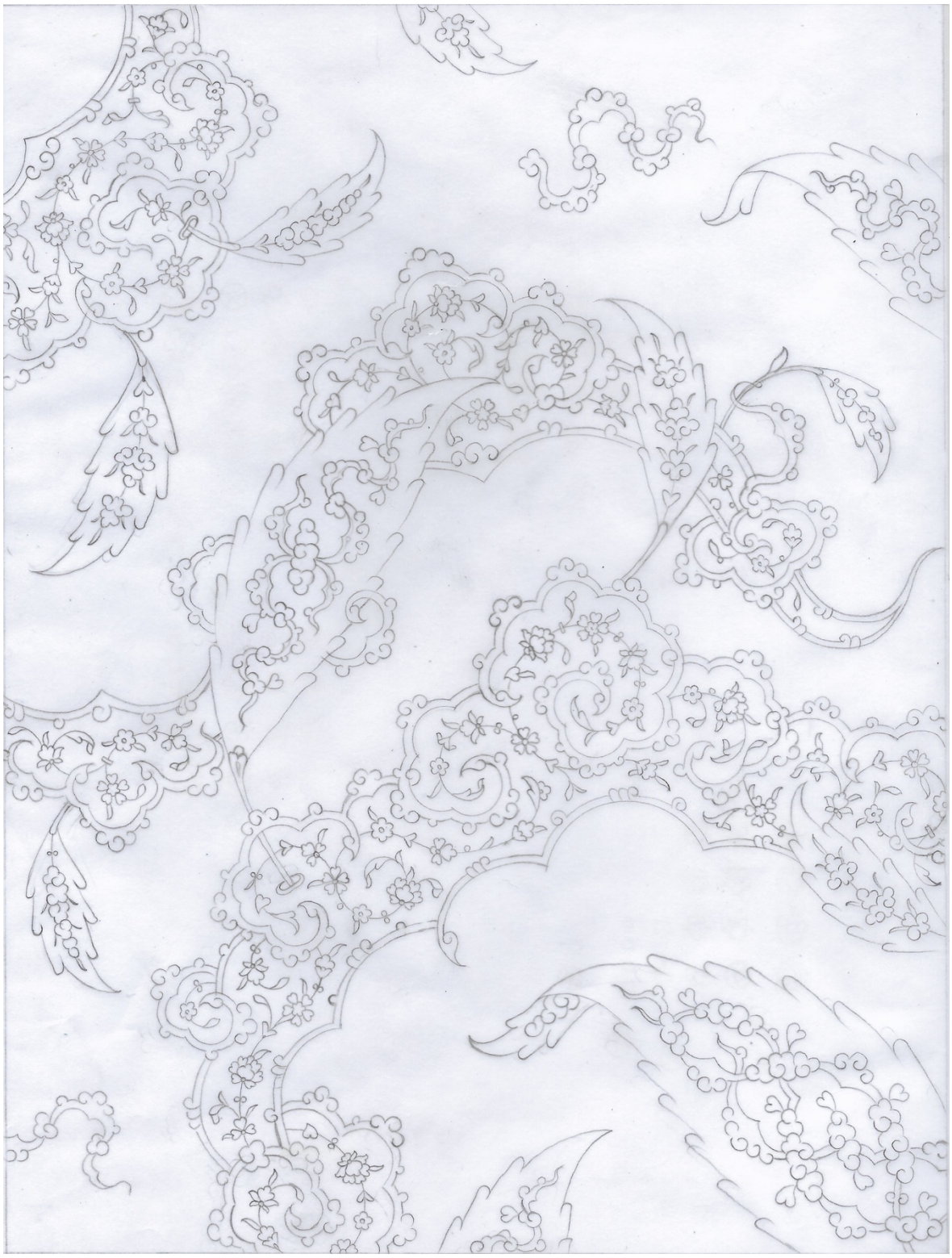
Ç. 17 Desen Tasarım Aşamasından İlk Eskiz Örneği

Ç. 18 Desen Tasarım Aşamasından Geometrik Fon Denemesi

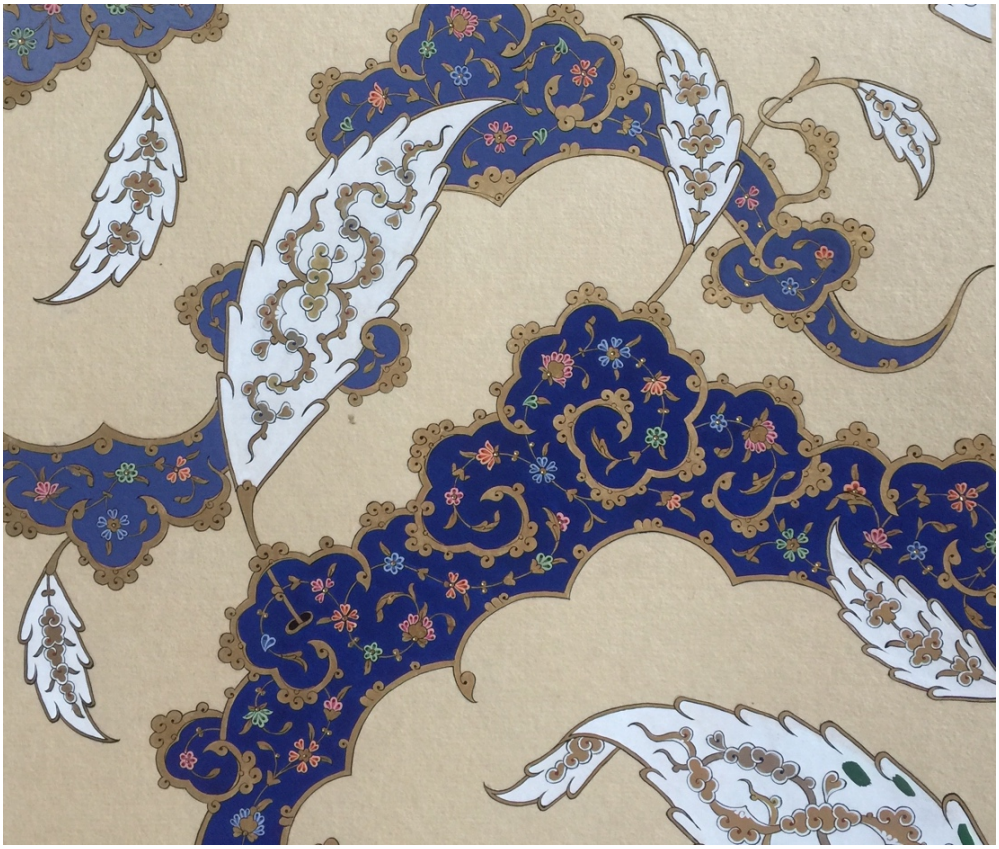
Ç. 19 Desen Tasarım Aşaması Hatâyîli Eskiz Örneği

Ç. 20 Desen Eskiz Çizimi

R. 20 Uygulama Öncesi Bazı Denemeler

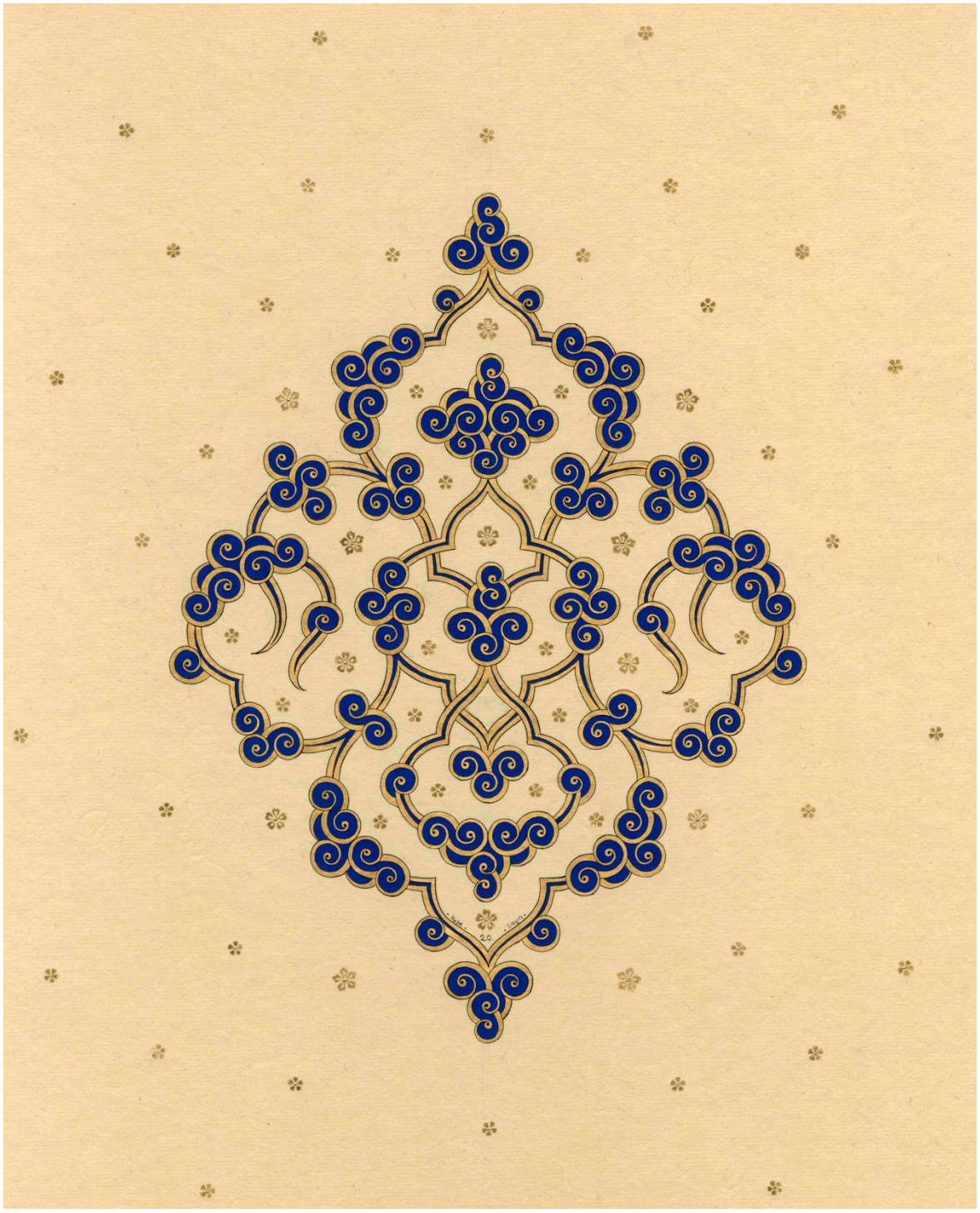

R. 21 Desen Uygulama Aşaması

R. 22 “Gökyüzünden Bir Kesit” Uygulamasından Bir Detay

3.4. KRİSTÂL BULUT

R. 23 “Kristâl Bulut” Uygulama

Ebadı **:** 43 × 30.5 cm.

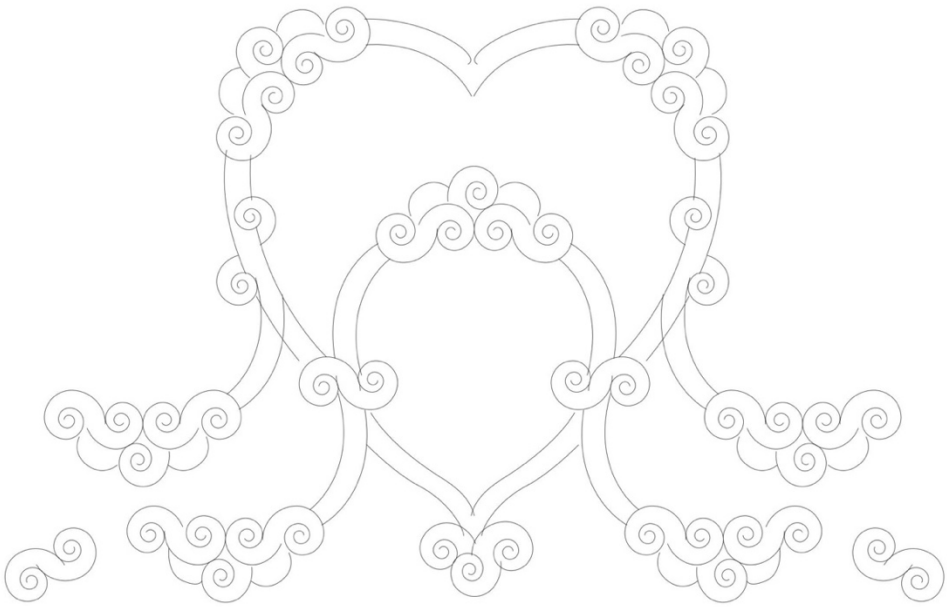
Tekniği **:** Klâsik Tezhip.

Açıklaması **:** Kristâl formda ½ simetrik olarak hazırlanan desen helezon şeklinde tasarlanan bulut motiflerinden oluşmaktadır. Klâsik tezhip üslûbunda işlenerek, murakka zemininde negatif teknikle işlenen pençlerle tamamlanmıştır.

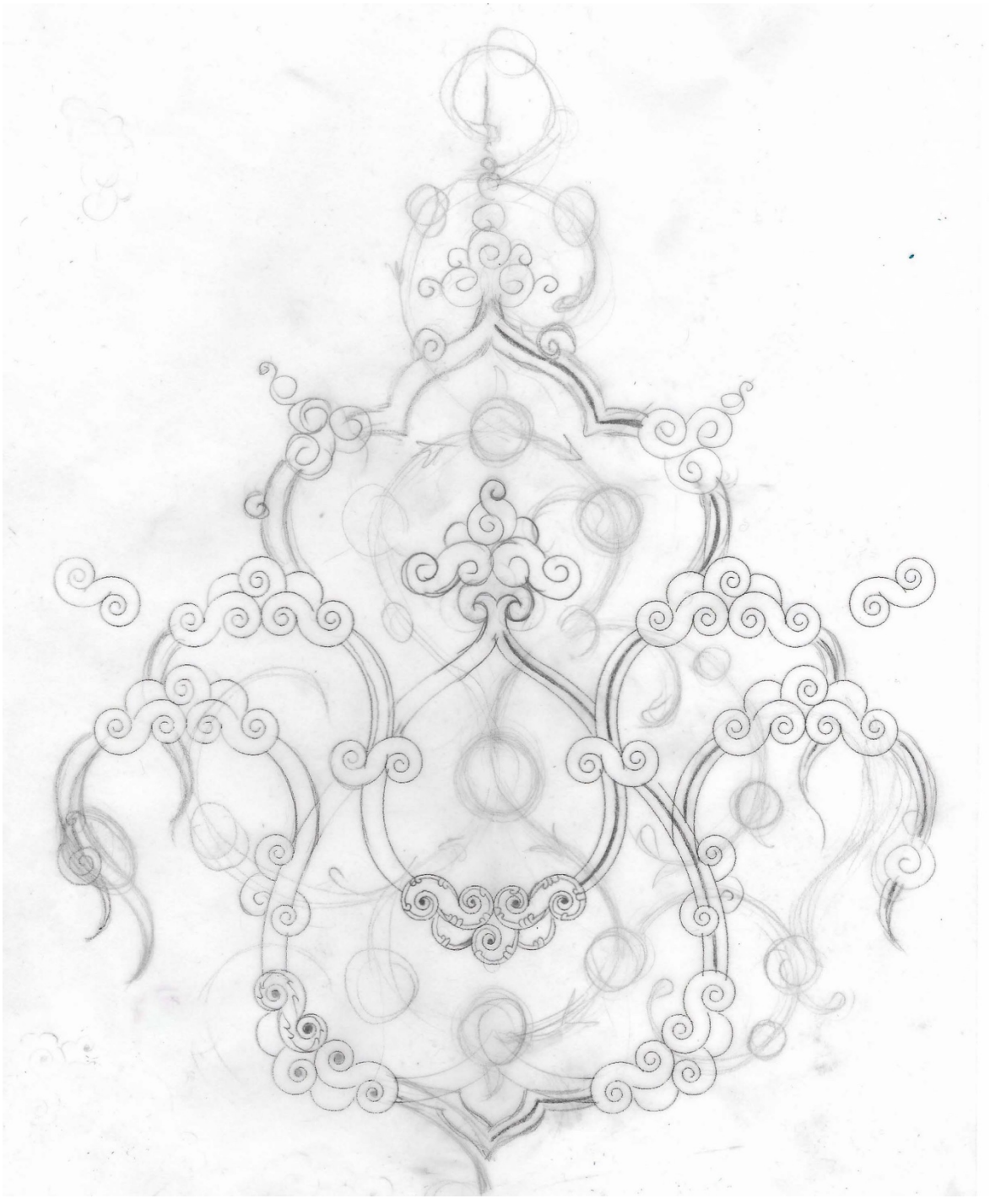
Helezondan oluşan bulut kıvrımlarının dış sınırlarında kalından inceye doğru altından bir hat oluşturularak tahrirlendikten sonra zeminleri lacivert ile doldurulmuştur. Bulut dilimlerinin yerleştirildiği kıvrımlı ana hatlarda ise aynı mantıkla bu kez altın zemin üzerine kalından inceye lacivert çizgiler işlenmiştir.

Sâdece bulut motifleriyle hazırlanan desende, zeminde fona pırıltı katmak amacıyla serbest olarak yerleştirilen penç motifleri altınla negatif teknikle işlenerek eser tamamlanmıştır.

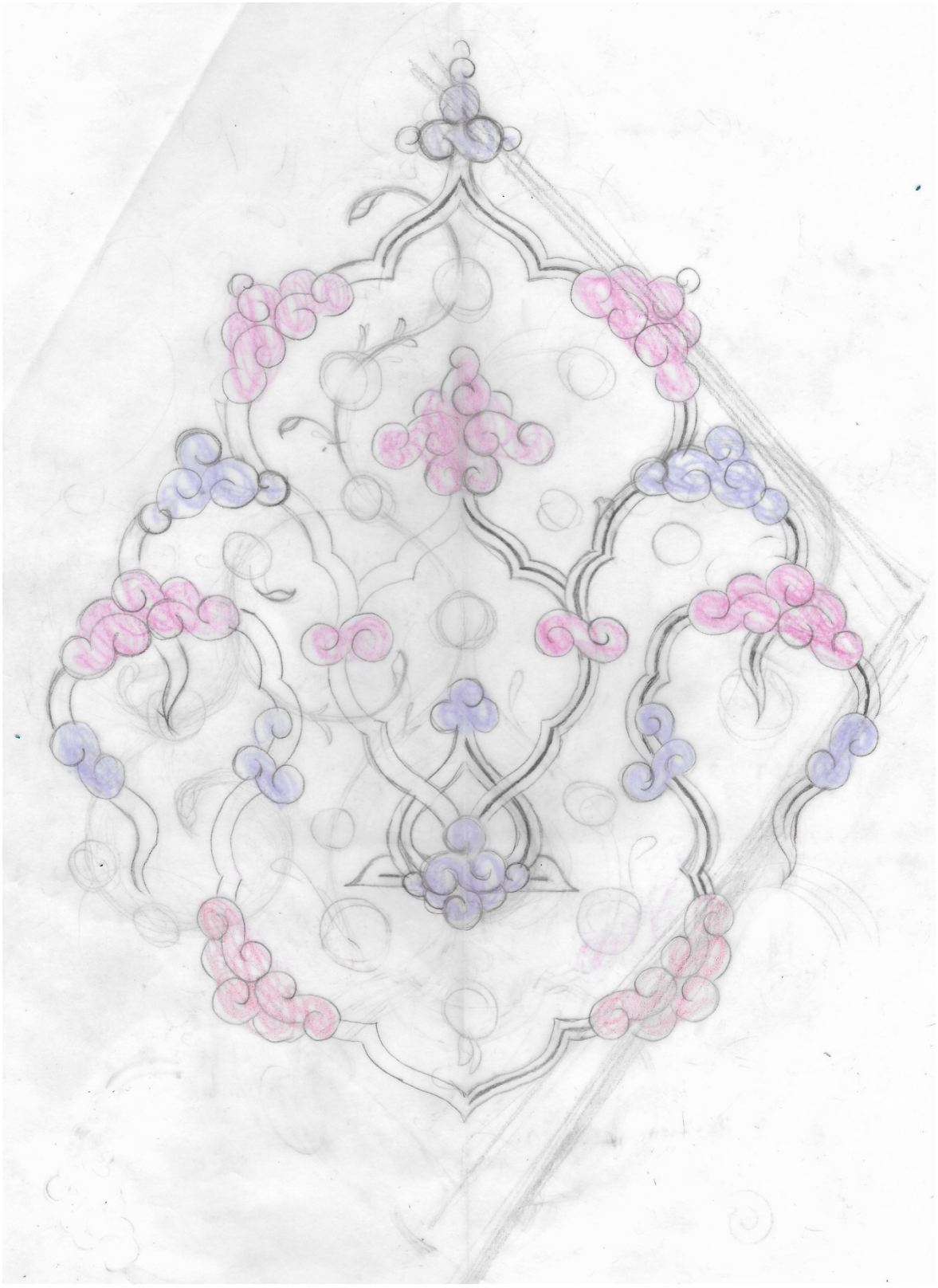
Kristâl bulut tasarımındaki bulutların dış hatlarını oluşturan altın ipliğin kalından inceye doğru işlenmesi hâlkâr tekniğinde uygulanan nüanslı tahrir mantığı gibi olması bakımından uygulamaya bir farklılık getiren detay olarak söylenebilir.

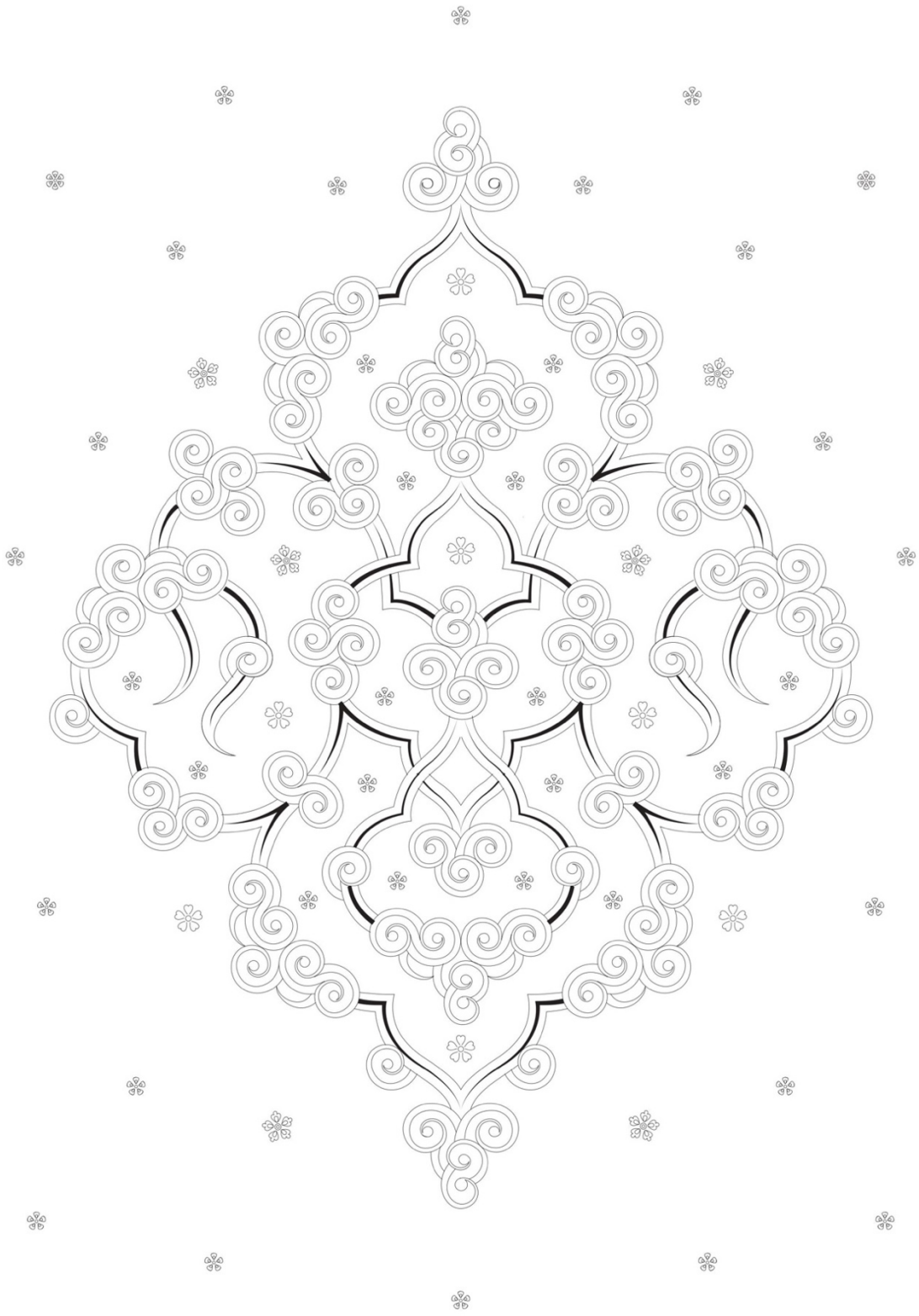
Ç. 21 Desen Tasarım Aşaması

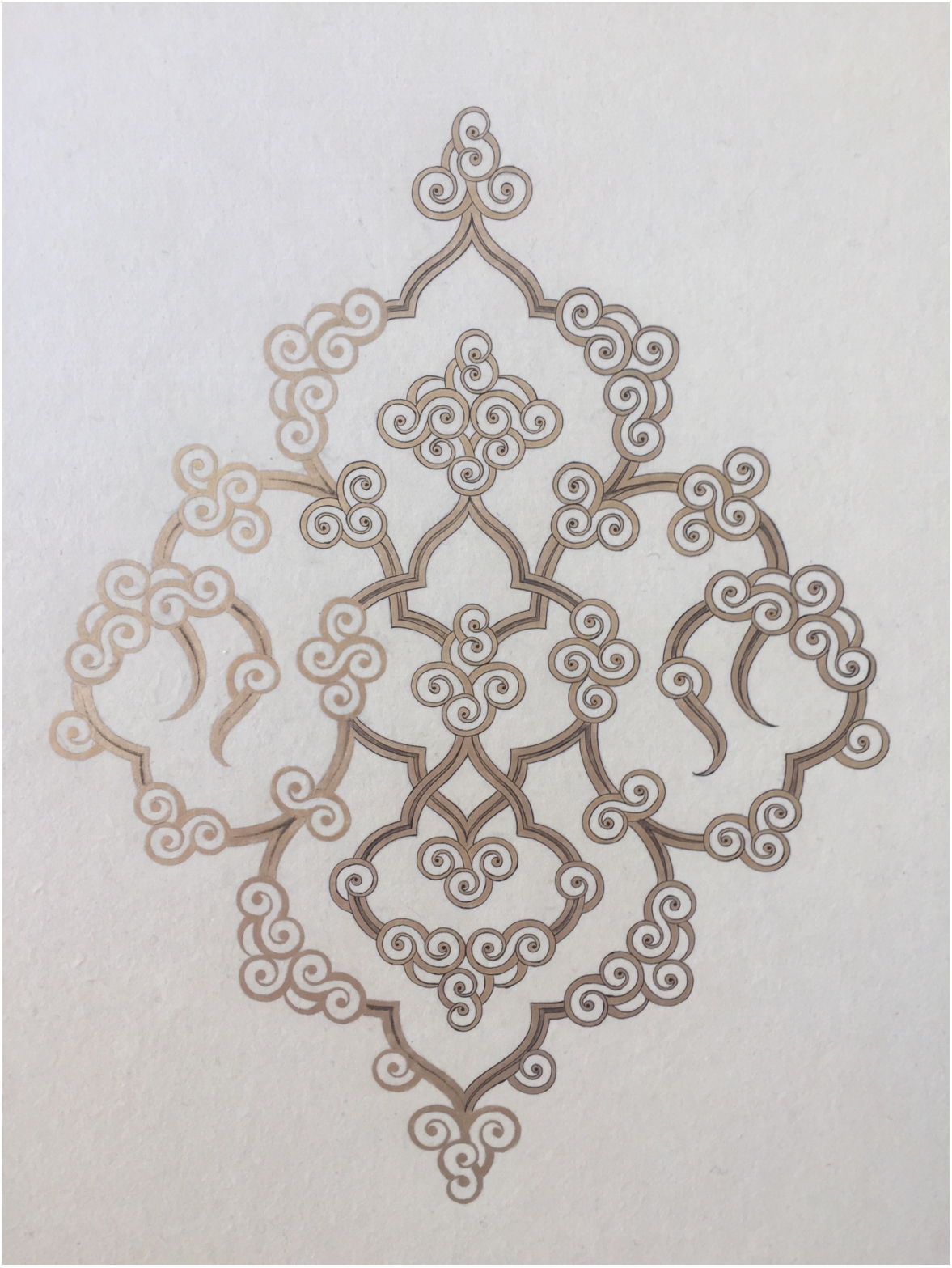
Ç. 22 Desen Tasarım Aşaması

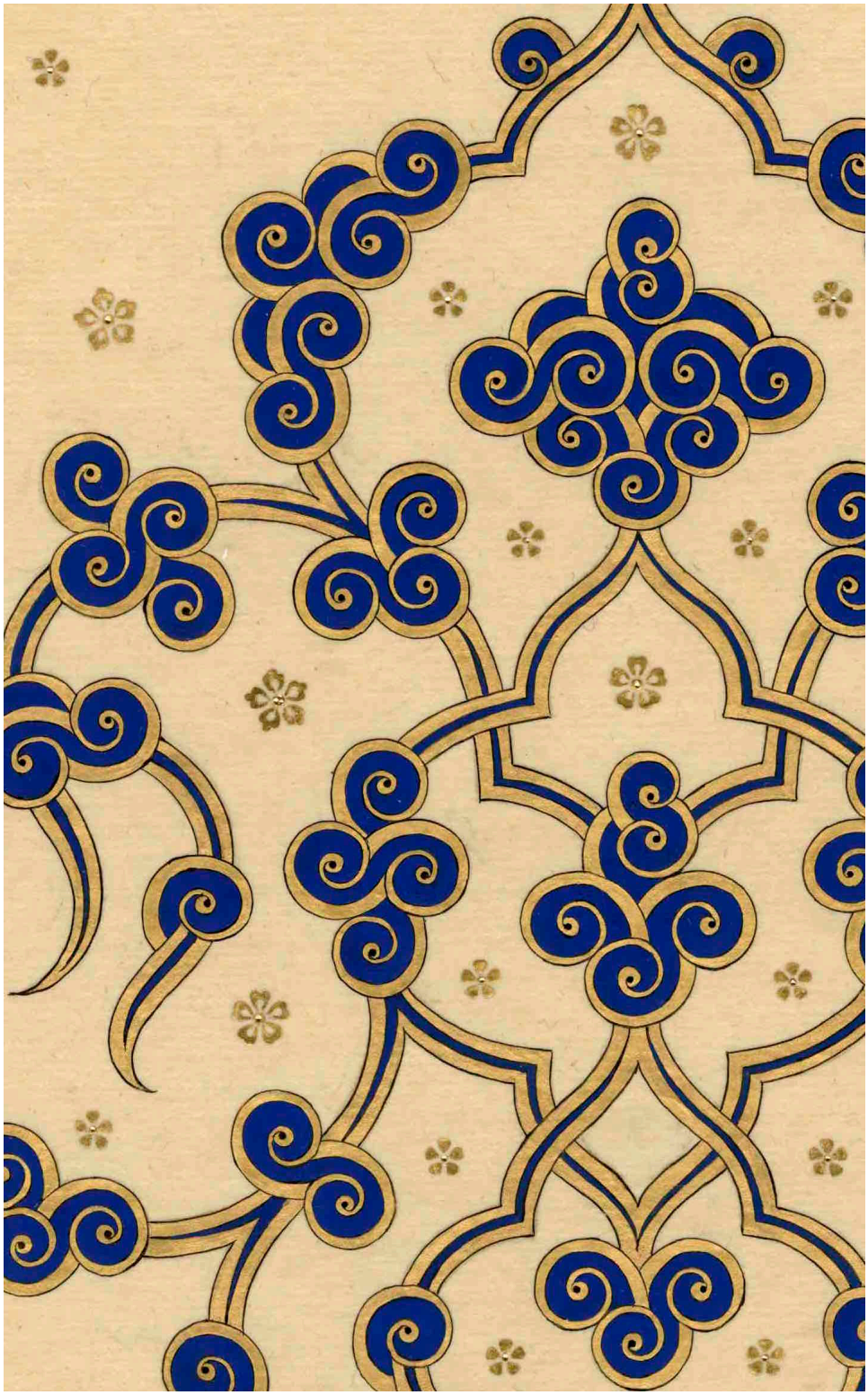
Ç. 23 Desen Tasarım Aşaması

Ç. 24 Desen Çizimi

R. 24 Desen Uygulaması Tahrir Aşaması

R. 25 "Kristâl Bulut" Uygulamasından Bir Detay

3.5. BULUT YAPRAKLI HÂLKÂR

R. 26 “Bulut Yapraklı Hâlkâr” Uygulama

Ebadı **:** 41 × 38.5 cm.

Tekniği **:** Hâlkâr Sulandırma ve Negatif.

Hat Tasarım **:** Simanur Uzun.

Açıklama **:** İri yaprak motifleri lacivert akrilik ile sıvanıp, altın sulandırma ve altın tahrirle işlenmiştir. Aralarında negatif desen öbekleri yer almaktadır. Merkezde "Allah" hattı kırmızı guaj boya kullanılarak fırça ile uygulanmıştır. İç alandaki boşluklarda serbest ve dağınık olarak yer alan küçük pençler negatif teknik ile işlenerek eser sonlandırılmıştır.

Tasarım aşamasında önce beyzî formda sadece bulut yapraklardan oluşan desen çalışması yapılırken sonra dikdörtgen olarak devam edilmiştir. Daha sonraki aşamalarda ise aralara hatâyî üslûbu motifler eklenmiştir.

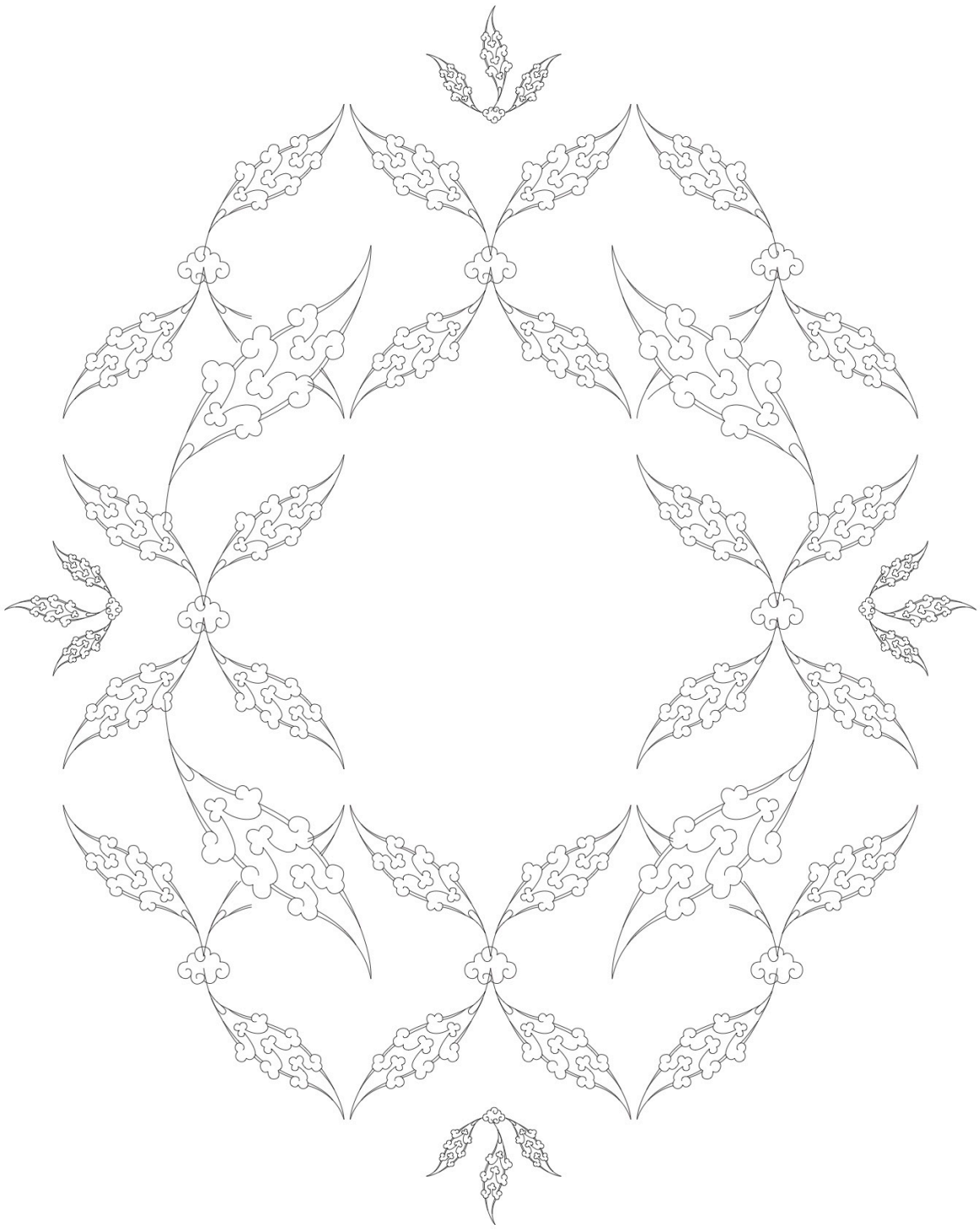
Bu eserde bulut dilimlerinden meydana gelen yaprak motifler ana tezyînât unsuru olup, desen, aralarına yerleştirilen negatif öbekler ile çalışma tamamlanmıştır.

Çalışmada, klâsik bir desen tasarımı anlayışından farklı olarak köşe detayları katlanmadan, simetri olmadan, birbirinden bağımsız olarak tasarlanmıştır. Uzun kenarın köşesi yaprakla biterken kısa kenarın köşesi negatif desenle bitmektedir; kenarlar birbirine bağlanmadan bir bütünlük oluşturmaktadır.

Cetvel hattı olmadan işlenen ve motif grupları birbirinden bağımsız olarak seyreden desende, kenarlar arasındaki boşluk açılarak bağımsızlık vurgulanmıştır.

Kırmızı guaj boya kullanılarak fırça ile uygulanan hattın etrafındaki boşlukları dengelemek için küçük pençler de serbest olarak yerleştirilip negatif teknikle lacivert ile uygulanmıştır.

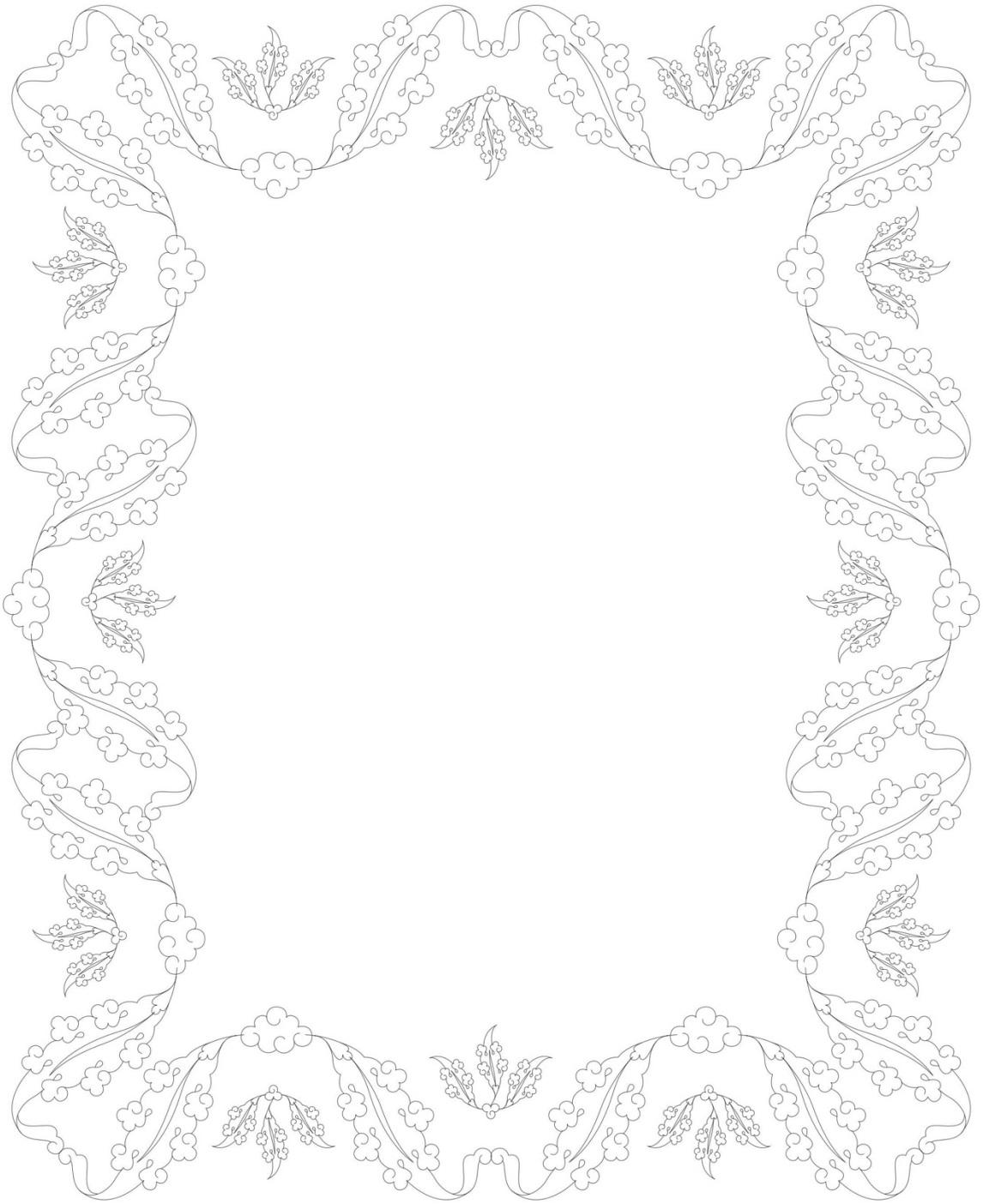
Bu tasarımda bağımsızlık ön plandadır; yığma buluttan çıkan simetrik olarak yerleştirilen iki büyük yaprak motifi, aralarında öbek olarak negatif desen ve ara boşluklarda da küçük bulut motifleri, hat ve zemindeki pençlerin hepsi birbirinden ayrıdır. Cetvel ile sınır da oluşturulmamıştır. Deseni oluşturan bütün ögeler birbirinden bağımsız olarak tasarlanıp, kırmızı ve lacivert tonları ile bütünlük sağlanmak amaçlanmıştır.

Ç. 25 Desen Tasarım Aşaması Çizim Örneği

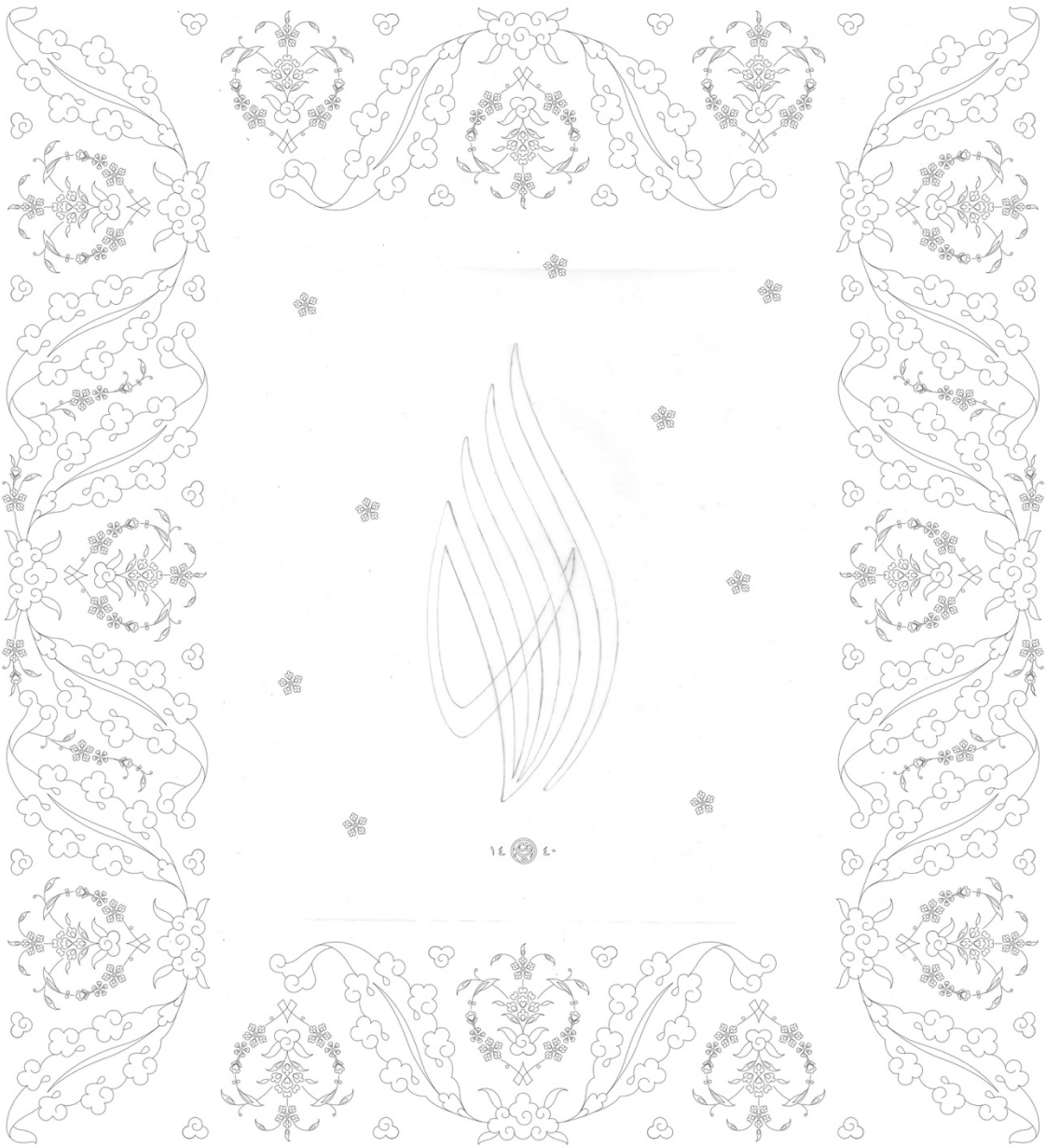
Ç. 26. Desen Tasarım Aşaması Çizim Örneği

Ç. 27 Desen Tasarım Aşaması Simetrik Köşe Versiyonu

Ç. 28 Desen Tasarım Aşaması Kenarlar Bitişik Versiyonu

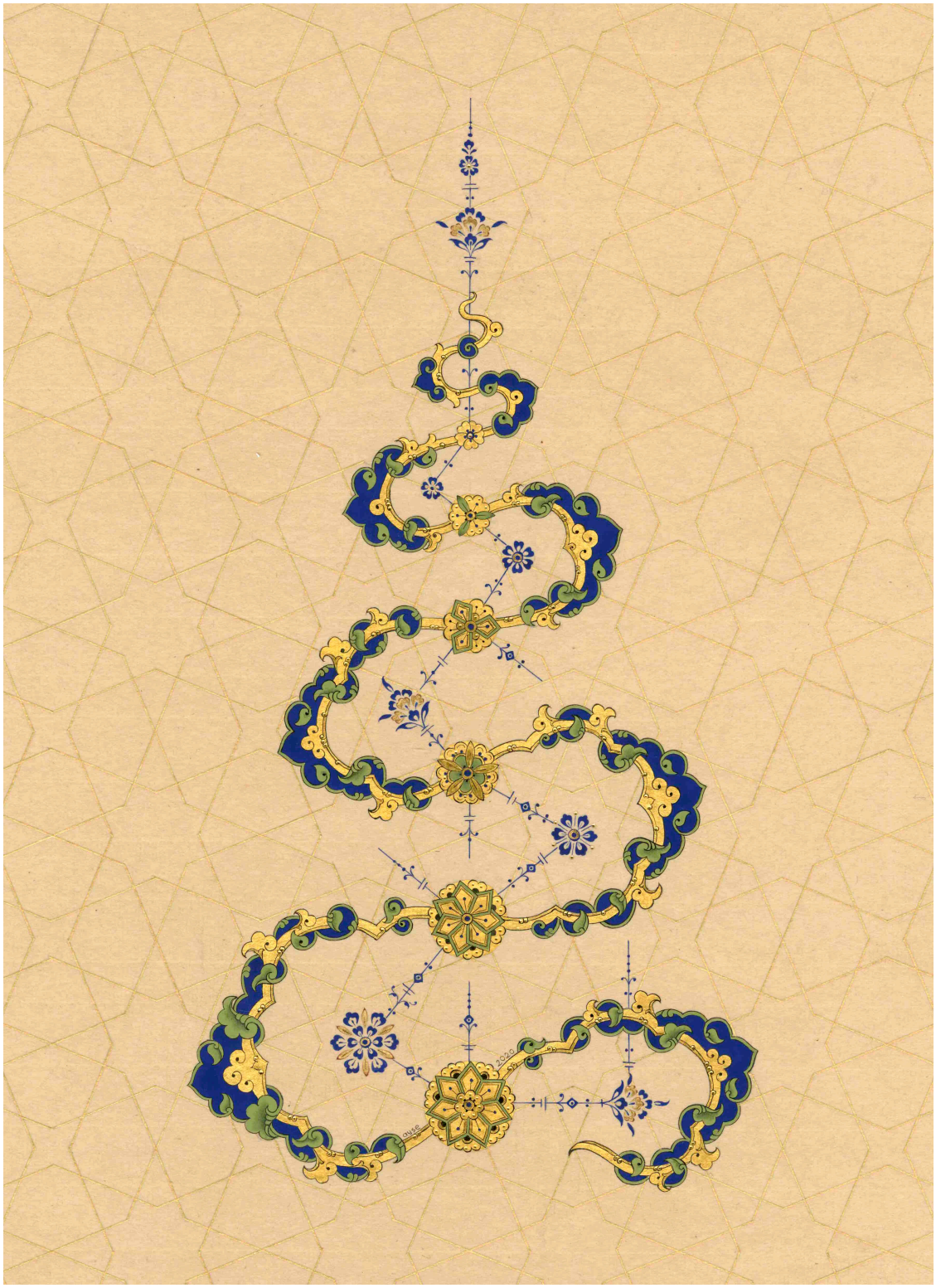

Ç. 29 Desen Çizimi

R. 27 “Bulut Yapraklı Hâlkâr” Uygulamasından Bir Detay

3.6. SARILMA BULUT

R. 28 “Sarılma Bulut” Uygulama

Ebadı **:** 40 × 28.5 cm.

Tekniği **:** Klâsik Tezhip.

Açıklama **:** Klâsik tarzda işlenen bulut motifinin aralarına asimetrik olarak yerleştirilen tığlar ve fonda altın bir çizgi olarak beliren geometrik desen ile eser tamamlanmıştır.

Yukarı doğru sivrilerek kıvrılan tek parça büyük bulut, desenin merkezinde yer almaktadır. Bu form, XVI. yy.'da hazırlanan Karahisârî Mushaf-ı Şerîfi'inde yer alan bir gülün (bkz. R. 29, 30) tığ detayından esinlenerek oluşturulmuştur.

Sarılma bulut olarak hazırlanan motifin kıvrımlı hattı altın ile boyanmıştır. Üzerine sarılan bulutları oluşturan rûmîli dendan dilimlerinin dış sınırları yeşil ile boyanıp tahrirlendikten sonra dendanın bitimindeki içe kıvrılan rûmî kısımlarına taş boya ile noktalama tekniği kullanılarak gölgelendirme işlemi yapılmıştır. Zeminleri lacivert ile boyanarak motif tamamlanmıştır.

Yukarı doğru kıvrılan bulutun orta merkezlerinde altın ile uygulanan mücevher noktalara iğne perdah ile süsleme yapılmıştır.

Desenin aralarında asimetrik olarak dolaşan iç boşlukları dengelemek amacıyla yerleştirilen tığlar lacivert ile uygulanmıştır. Tığ tasarımındaki birbirine bağlanan kırık çizgiler gökyüzündeki yıldız kümelerinin yollarını andırmaktadır.

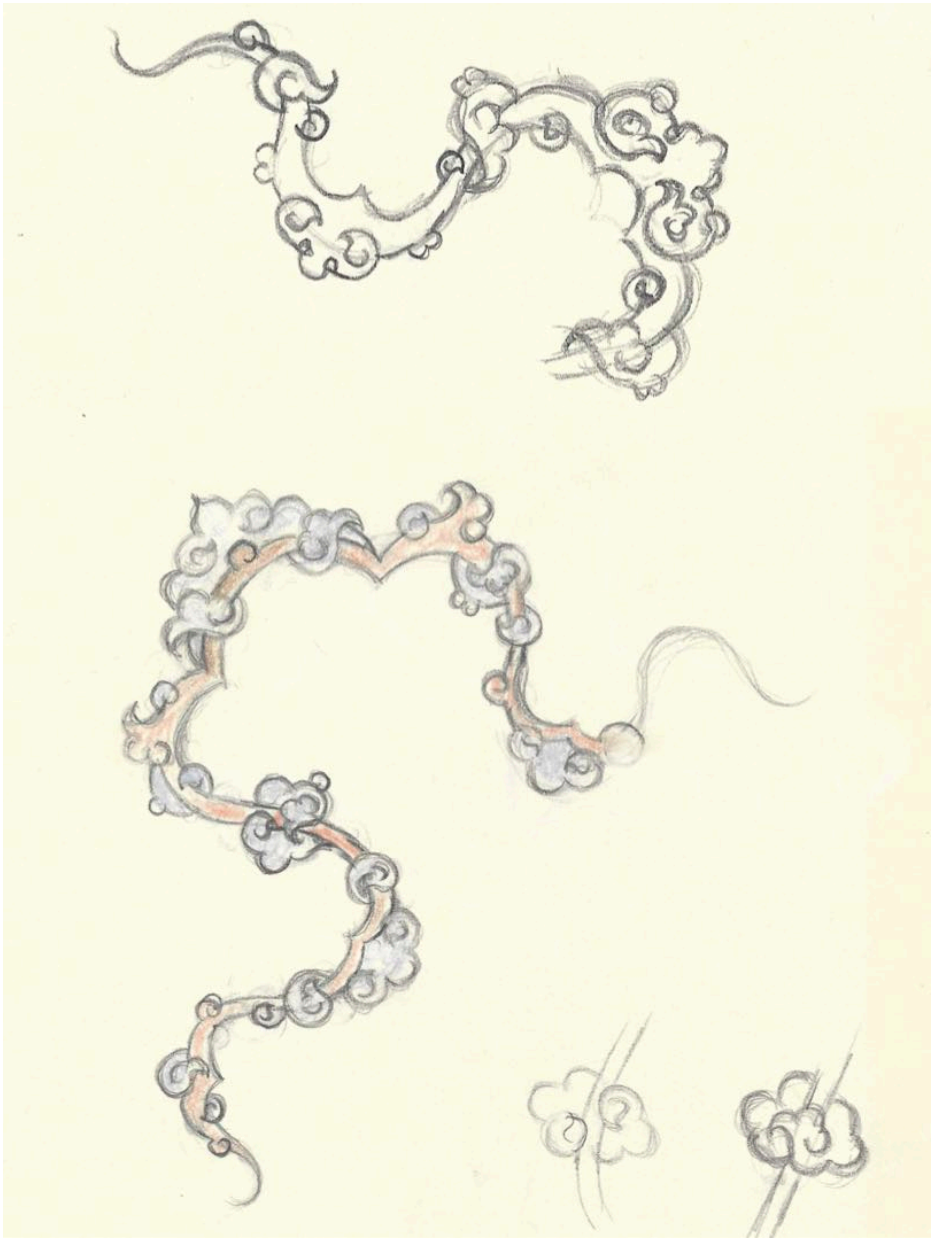
Çalışmanın fon kısmında ise altın çizgiler ile beliren yıldızlardan oluşan geometrik desen ile eser tamamlanmıştır.

Sarılma Bulut

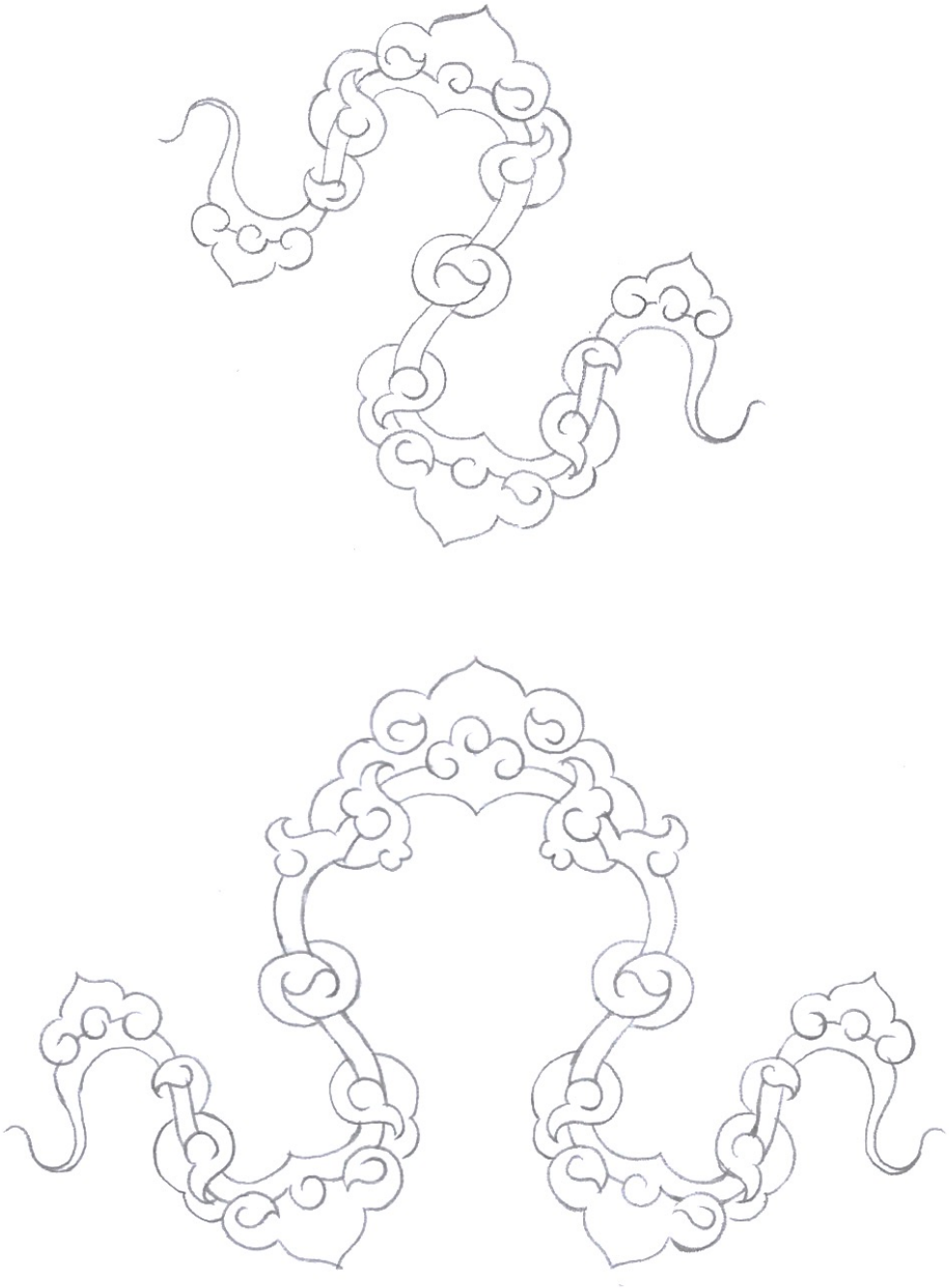
Bulut motifine yeni bir bakış açısı getirmek amacıyla çalışılan yeni denemeler sonucunda sarılma bulut motifi tasarlanmıştır. Çizimi itibariyle sarılma rûmî ile benzerlik göstermektedir. Motif tasarlanırken oluşturulan kanaviçe kısmına sarılma rûmîdeki ince çizilen gövde gibi ama bulut kıvrımlarını oluşturacak şekilde bir hat çizilir. Bu hat bulutun ana gövdesini oluşturan dolantı çizgidir.

Üzerine detaylar eklenirken, hat üzerindeki bulut şekli oluşturulan dendan ve helezonlardan oluşan kısımlar içe kıvrılarak ana gövdeye doğru sarılmak sûretiyle rûmî kolları ile tamamlanmıştır. Böylece sarılma rûmî ve buluttan parçalar birlikte kullanılarak ortaya "sarılma bulut" motifi çıkmıştır.

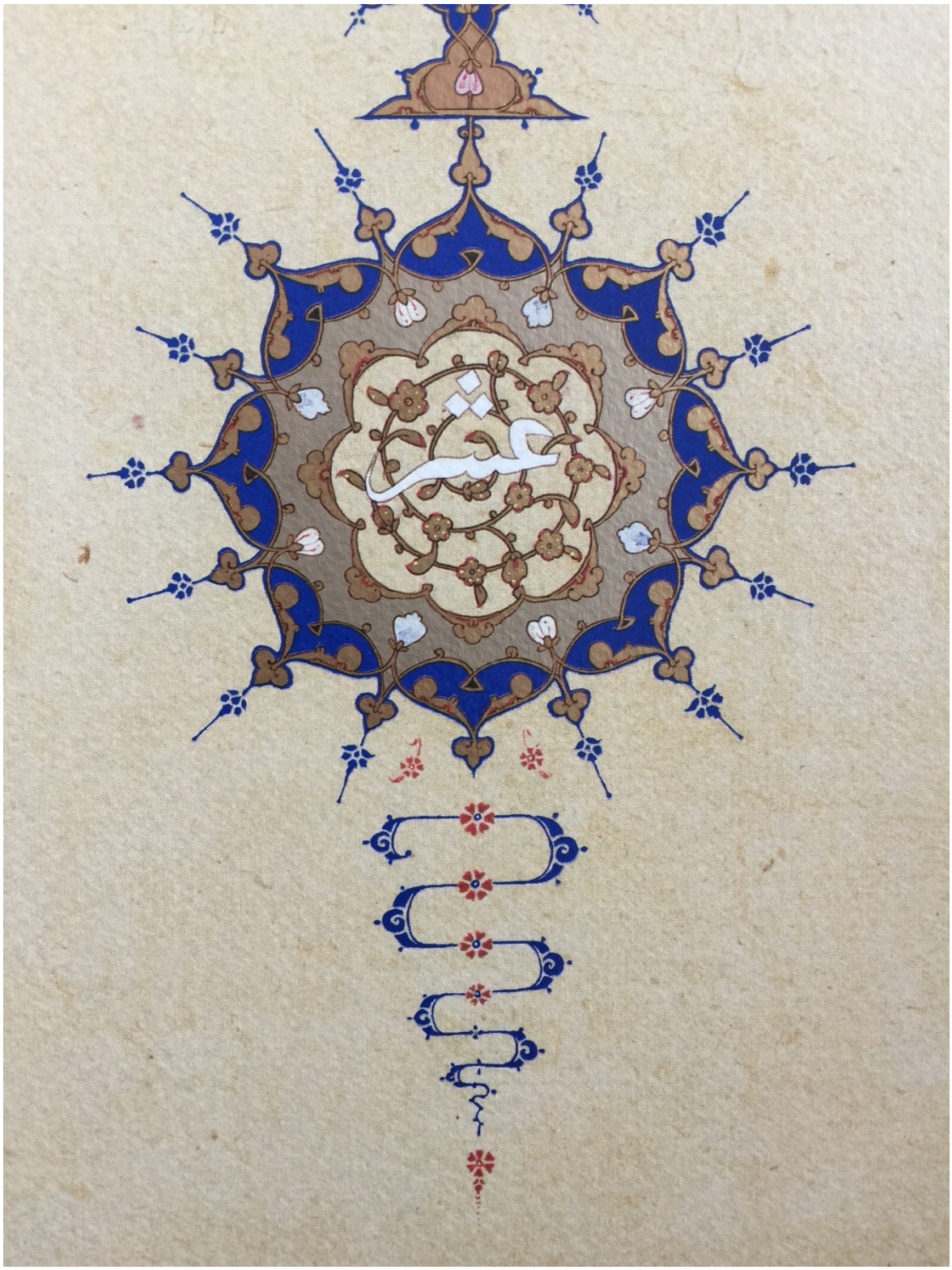
Araştırmalarımız sonucu daha önce örneğine rastlamadığımız bu motif ilk kez tezde altıncı uygulama olarak yer alan "Sarılma Bulut" çalışmasında kullanılmıştır.

Ç. 30 Sarılma Bulut Denemeleri

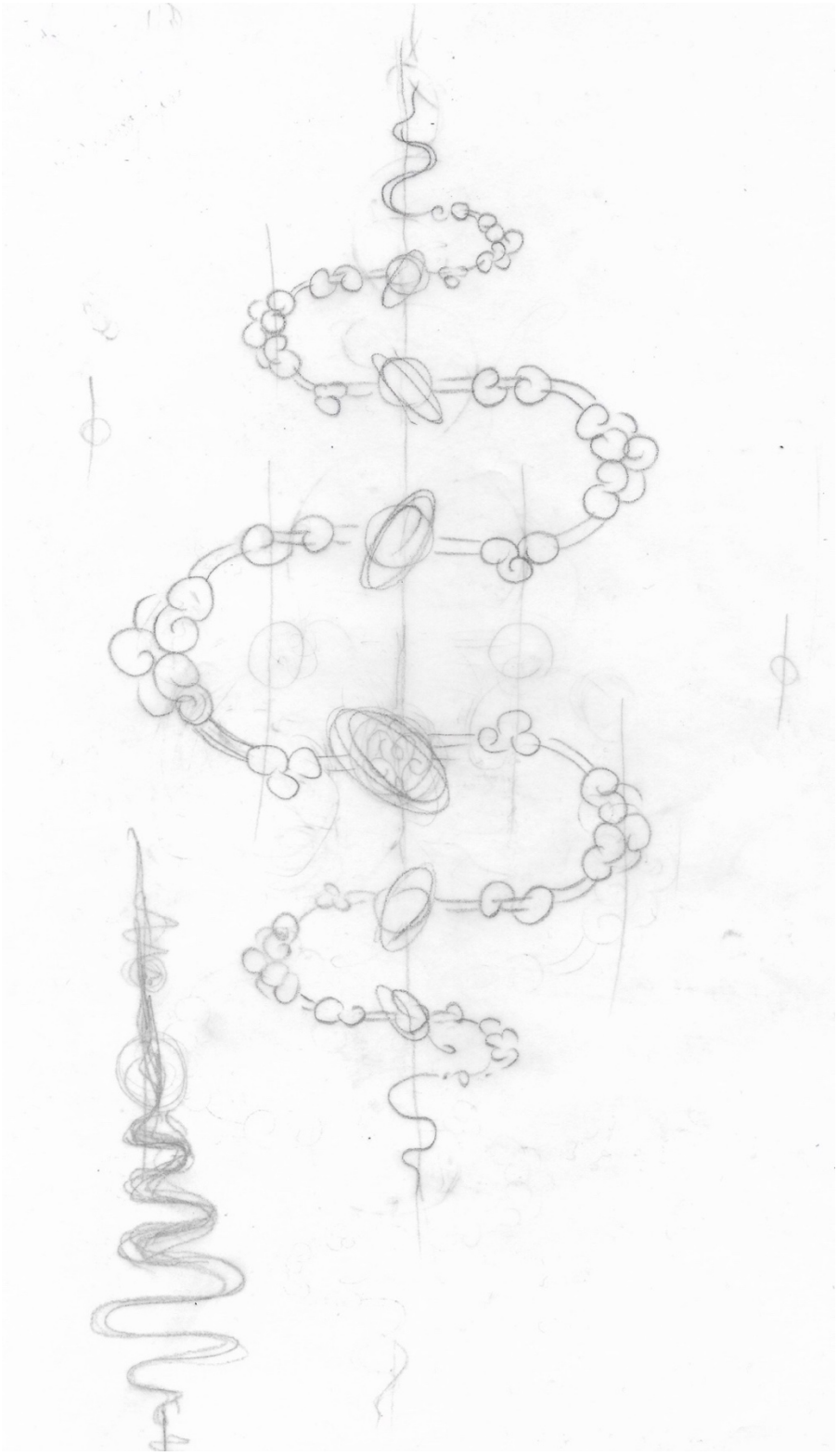
Ç. 31 Sarılma Bulut Çizimleri

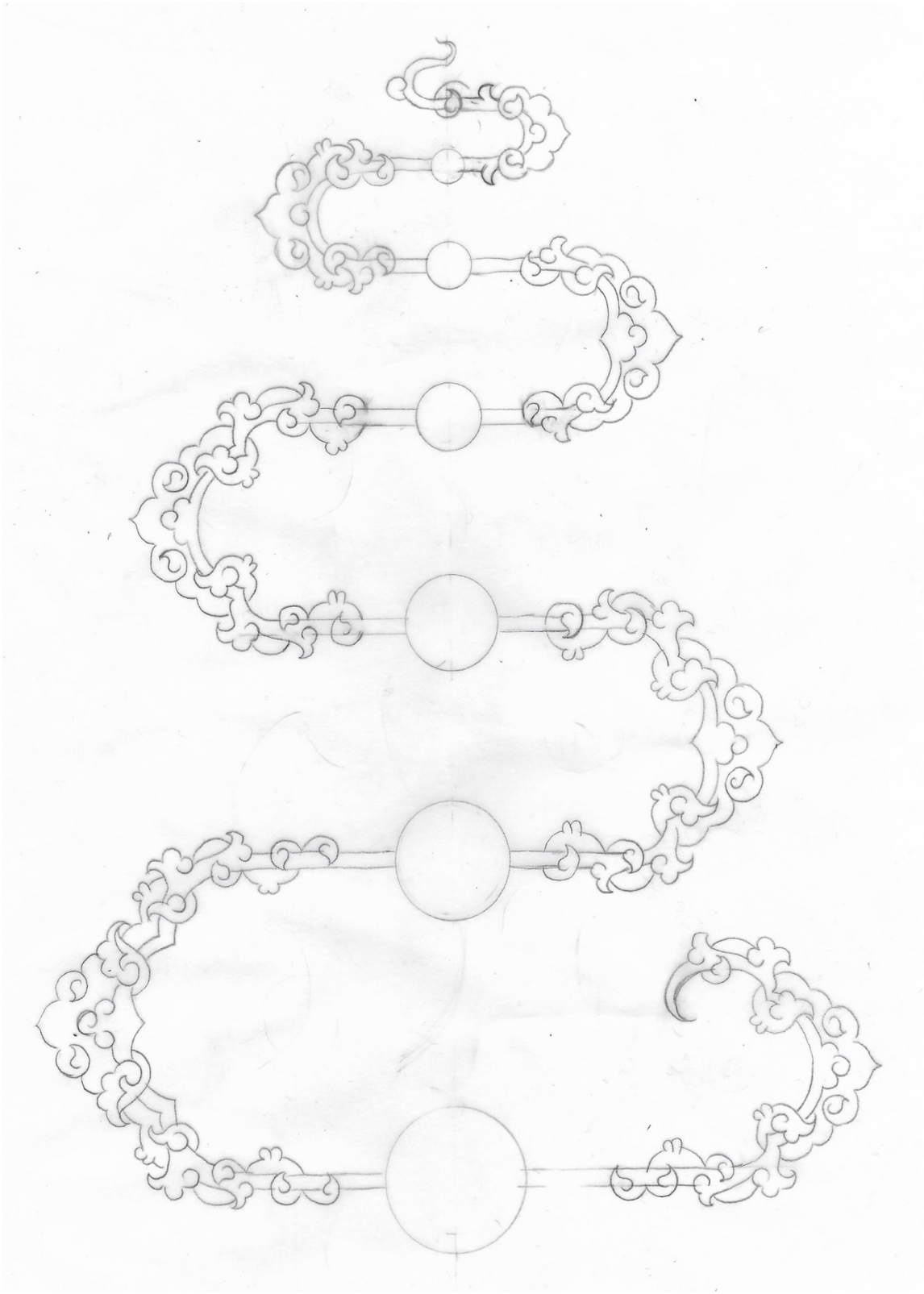
R. 29 Karahisârî Mushaf-ı Şerîfi'nden Bir Gül Tezhibi

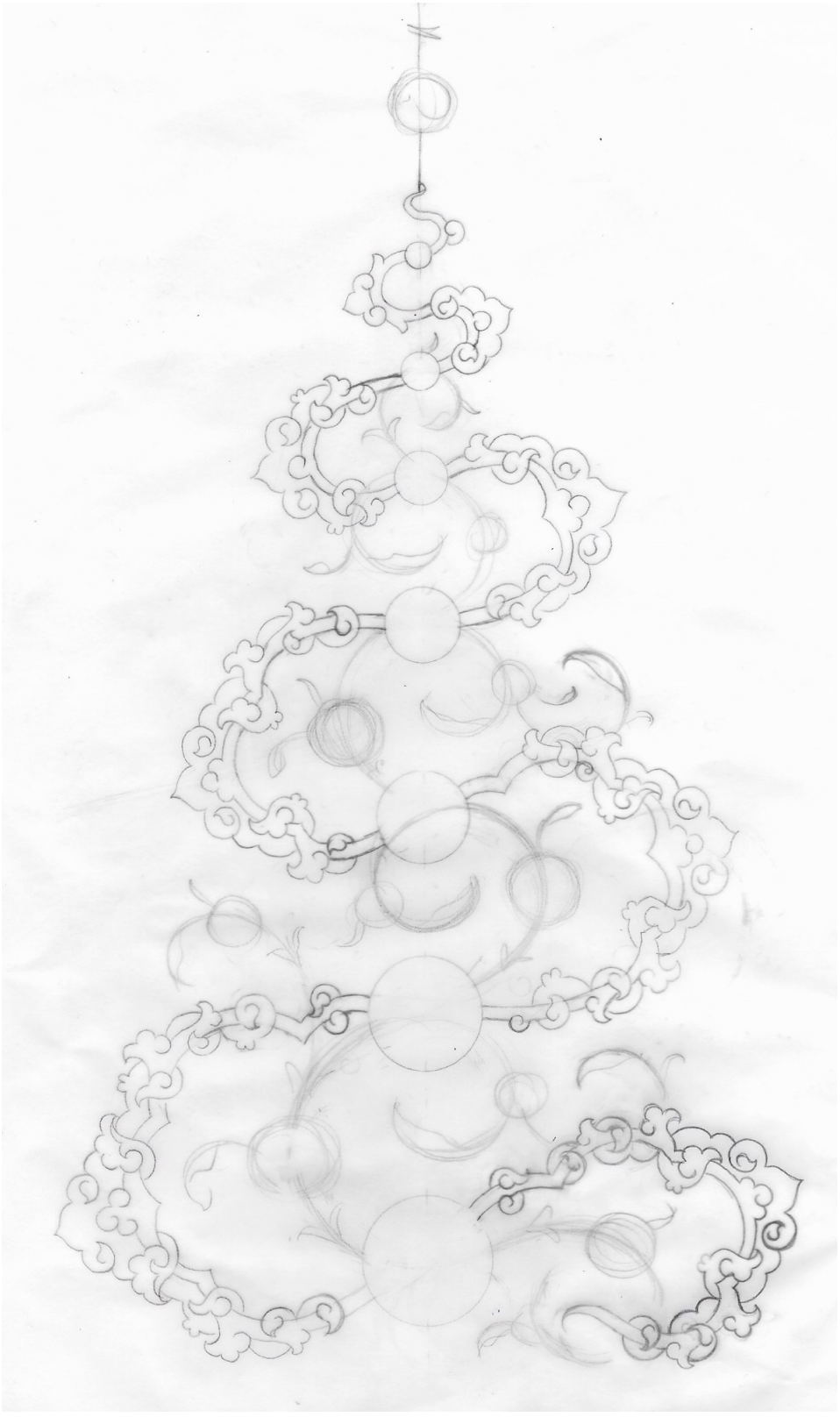
R. 30 Karahisârî Mushaf-ı Şerîfi'nden Bir Gül Tezhibinin Tığ Detayı

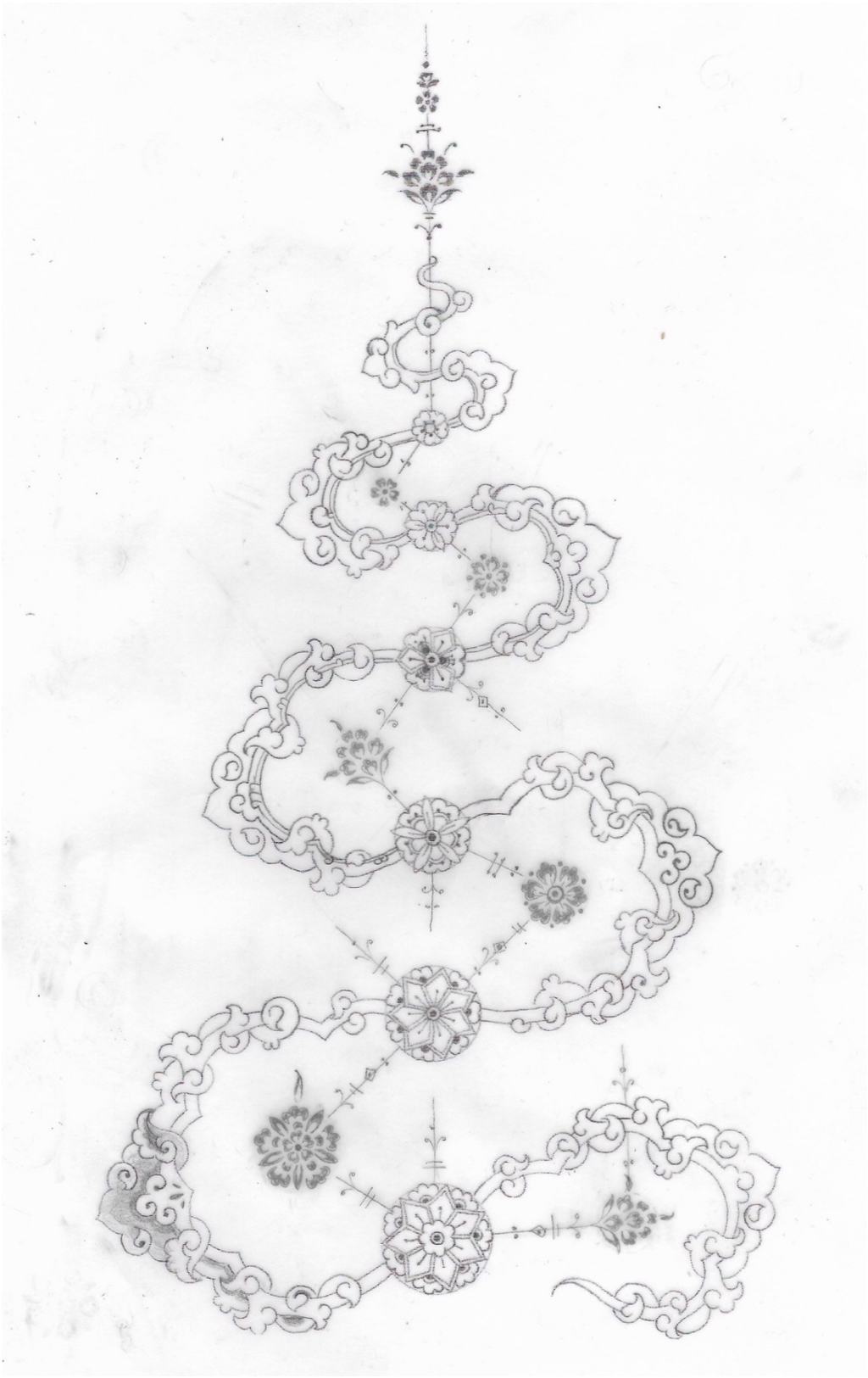
Ç. 32 Desen Tasarım Aşaması ilk Eskiz Örneği

Ç. 33 Desen Tasarım Aşaması

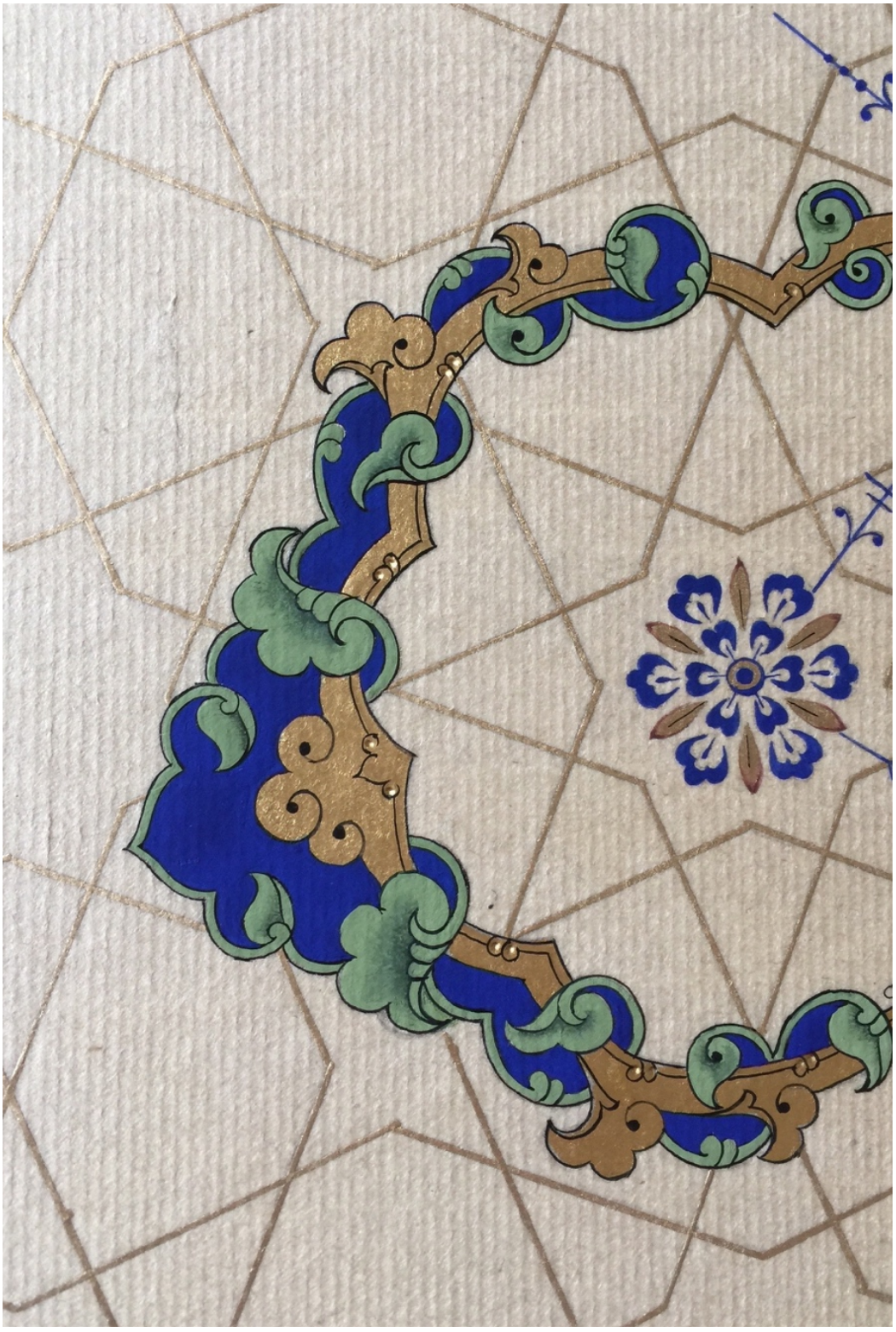
Ç. 34 Desen Tasarımı Aşaması

Ç. 35 Desen Eskiz Çizimi

Ç. 36 Desen Eskiz Çizimi

R. 31 “Sarılma Bulut” Uygulamasından Bir Detay

SONUÇ

Tezhip sanatı Kur'ân-ı Kerîm'i en güzel şekilde yazma ve süsleme gayreti ile gelişerek tezyînî sanatlardaki müstesna yerini almıştır. Bu alanda da farklı medeniyetlerin eserlerinin kendine özgü bir üslûp birliği taşıdığı görülür. Farklı kültürlerin, çoğu zaman göç ve savaşlar hasebiyle, bu sanat serüveni boyunca birbirleriyle etkileşim halinde olmaları farklı üslûpların ortaya çıkmasına, farklı motiflerin sanat sahalarına dâhil olmasına vesîle olmuştur. Türkler de bu etkileşimlerden nasibini almıştır; yeniliklere açık olup farklı olanı alarak, bu farklılıkları kendine özgü bir yorumla eserlerine yansıtmışlardır.

Osmanlı da "samimiyet, mantık ve sâdelik" esaslarını taşıyan kendine has bir tezyînât üslûbu geliştirip sanata ve sanatçıya verdiği destekle sanat anlayışını en ileri seviyeye taşımıştır; tezhip sanatının zirve noktası kabul edilen XVI. yy.'da en güzel eserlerini vermiştir. Bu çalışmada yer alan altı adet eser uygulaması da bu eserler incelendikten sonra tasarlanmıştır. Temel unsurlar korunarak tezhip sanatında desen, kurgu ve tezin konusu olan bulut motifine yeni bir bakış açısı kazandırmak amaçlanmıştır.

Bir sanatı anlamak için önce o sanatı oluşturan unsurları incelemek gerekir. Bu sebeple de tezde yer alan uygulamalardan önce motifler ve bulut motifi hakkında bir araştırma yapılmıştır. Çünkü motifler bir sanatın içeriğini oluşturan temel unsurlar olarak ele alınır, desenlerin yapı taşı niteliği taşırlar. Tezyînî sanatlarda kullanılan motiflerin; bitkisel motifler, rûmî, bulut, çintemani, hayvan motifleri, münhani, tığ, geometrik motifler gibi çeşitleri vardır. Çok zengin çeşitliliğe sahip bu motiflerin en önemli özellikleri üslûplaştırılarak veya bir başka değişle stilize edilerek kullanılmış olmalarıdır.

Bulut da tezyînâtımıza yaygın olarak kullanılan hatâyî grubu ve rûmîden daha sonraları diğer ülkelerle etkileşimler sonucu dâhil olan bir bezeme unsurudur. Çin üzerinden gelen ejderha kökenli bir motif olduğu kaynaklarda belirtilmektedir. Kanaviçesinin stilize ejderha ile olan benzerliği de bu görüşü desteklemektedir. Türk sanatına ise Osmanlılar

zamanında Timurlularla olan münasebetler sırasında geldiği muhtemeldir. Tezhip sanatına girdikten sonra tabiattaki diğer nesneler gibi gökyüzündeki buluttan ilham alınarak çizildiği düşünülmektedir.

Bulut motifi olarak adlandırılan bu bezeme unsuru gerek mitolojik bir sembolden gerekse gerçek yağmur bulutlarından ilhamla tezyînâtımıza girmiş olsun, zamanla müzehhiplerin kompozisyonlarını zenginleştirdikleri ve severek kullandıkları bir motif olmuştur.

Gökyüzünde devamlı hareket halinde olmaları da çeşitli şekillerde görülmelerine ve farklı biçimlerde çizilmelerine vesîle olmuştur. Gerek diğer motif gruplarıyla birlikte gerekse müstakil olarak kullanılan önemli bir tezyînî unsur olarak günümüze gelmiştir.

Tezhip sanatında kullanılan motifler ve bulut motifi hakkında bilgiler verildikten sonra tezde uygulama kısmına yer verilmiştir. XVI. yy.'daki tezhip örneklerinden esinlenerek oluşturulan bu eserler aynı zamanda da özgün ve serbest tasarımlar olma özelliği taşır. Doğa ile olan bağlantısı ve çeşitli görünümlere girme özelliğinden dolayı bulut motifinin daha önce uygulanmayan biçimleri ve farklı kompozisyon türleri ile desende kullanılması amaçlanarak yola çıkılmıştır.

Bu tez çalışmasında, geçmişteki eserler incelendiğinde pek çok farklı tipolojileri mevcut olan bulut motifinin daha önce görülmeyen biçimlerde tasarlanması amaçlanan altı adet tezhip uygulaması yer almıştır. Böylece bu çalışmalarda kullanılan bulut motifleri özgün olup eskiz denemeleri sonucu ortaya çıkan "sarılma bulut" ve "bulut yaprak" ise ilk kez uygulanan yeni yorumlar olma özelliği taşır. Bilinen bulut tipleri ise farklı kompozisyon tasarımlarıyla veya farklı uygulama teknikleri ile tamamlanarak alışılmış tezhip uygulamalarına yeni bir bakış açıcı getirmesi sağlanmıştır.

Bu çalışmaların sonucunda, klâsik tezhip anlayışının korunarak tezhip sanatının da yeni fikirler ve denemelere açık bir sanat olabileceği görüşündeyim. Ancak tezhip sanatındaki temel kavramlara sadık kalınarak, özden kopmadan yapılan uygulamalarla bunun mümkün olabileceğini düşünmekteyim.

KAYNAKÇA

AKAR Azade, KESKİNER Cahide, *Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif,* Tercüman Sanat ve Kültür Yay., İstanbul 1978.

AKBAŞ Muhsine, ÖZTEKİN Vesile, TANSI Ülker, TAŞKAPILIOĞLU Mükerrem, *Tezhip Sanatında Tığ*, T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Yay., Ankara 1991.

AKSU Hatice, "Türk Süsleme Sanatı Motiflerinden Rûmî ve Münhani", *Hat ve Tezhip Sanatı*, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2009 s. 457.

ARSEVEN Celal Esad, "Türk Sanatında Tezyinat", *Hayât Mecmuası*, Ankara 1927 Sy. 20 c. 1, s. 389-394 (Osmanlıcadan Çeviri).

ARSEVEN Celal Esat, "Ejderha veya Evren" mad., Sanat Ansiklopedisi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983 c. 1. s. 513.

AŞICI Seher, "Kitap Dostu Bir Sultan: Fatih", *Hat ve Tezhip Sanatı*, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2009 s. 317.

ATASOY Nurhan, *Muhibbî Dîvânı-Kara Memi*, Masa Yay., İstanbul 2016.

ATASOY Nurhan, RABY Julian, *Iznik the Pottery of Ottoman Turkey*, Alexandria Press Yay., London 1994.

BİROL İnci A., "Şükûfe" mad., *DİA,* TDV Yayınları, İstanbul 2010 c.39 s. 258.

BİROL İnci A., "Tezhip" mad., *DİA,* TDV Yayınları, İstanbul 2012 c.41 s. 61-62.

BİROL İnci A., DERMAN Çiçek, *Türk Tezyînî San'atlarında Motifler*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2007.

BİROL İnci A., *Türk Tezyînî Sanatlarında Desen Tasarımı Çizim Tekniği ve Çeşitleri*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2008.

BOYDAK Fatma Şeyma, "Bulut Motifinin Köken İtibariyle Ejderle Bağlantısı Üzerine", *VIII. Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi ve Folkloru Kongresi Bildiri Kitabı,* Konya 2017.

DENNY Walter B., *Iznik the Artistry of Ottoman Ceramics*, Thames & Hudson Yay., London; New York 2004.

DERMAN Fatma Çiçek, "Tezhip Sanatında Kullanılan Terimler, Tabirler ve Malzeme", *Hat ve Tezhip Sanatı*, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı yay., Ankara 2009 s. 533.

DOĞANAY Aziz, "Bulut Motifi ve Osmanlı Sanatındaki İlk Örnekleri", *Divan İlmi Araştırmalar Dergisi*, İstanbul 1999 s. 226-231.

DOĞANAY Aziz, "Bulut Motifi", *Hat ve Tezhip Sanatı*, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2009 s. 467-476.

DOĞANAY Aziz, "Klasik Devir İstanbul Hanedan Türbelerinde Tezyînât", MÜ SBE İlahiyat Anabilim Dalı İslam Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi İstanbul 2002.

DOĞANAY Aziz, "Tezyînât" mad., *DİA,* TDV Yay., İstanbul 2012 c.41 s. 79-83.

DURAN Gülnur, *Ali Üsküdârî, Tezhip ve Ruganî Üstâdı, Çiçek Ressamı*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2008.

GEÇTAN Emine, "Bulut Motifinin Menşei ve Osmanlı'da İlk Örnekleri", MÜ SBE İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslâm Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019.

IŞIK Zeynep, "Süleymaniye Kütüphanesi XVI. Yüzyıl Mushaflarında Bulut Motifi", MSGSÜ SBE GTS Anasanat Dalı Tezhip Programı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007.

KORRE ZOGRAPHOU Katerina, *The Iznik Ceramics of the Monastery of the Panaghia Panakhrantou*, Vehbi Koç Vakfı Yay., İstanbul 2012.

ÖZKEÇECİ İlhan, ÖZKEÇECİ Şule Bilge, *Türk Sanatında Tezhip*, Yazıgen Yay., İstanbul 2014.

ÖZKEÇECİ İlhan, *Türk Sanatında Desen ve Kurgu*, Yazıgen Yay., İstanbul 2015.

ŞAHİN Seracettin, KUTLUAY Sevgi, *The 1400th Anniversary of the Qur'an*, Antik A.Ş. Yay., İstanbul 2010.

TAŞKALE Faruk, "Tezhip Sanatının Kullanım Alanları" MSÜ SBE Geleneksel Türk El Sanatları Anasanat Dalı Tezhip Programı, Sanatta Yeterlilik Tezi, İstanbul 1994.

DİZİN

B

Bâyezid Dönemi, 21
Bulut Motifi, III
Bulut Motifi, 16, 78

Ç

Çin, 12, 19, 20, 78
Çintemani, 9, 11, 78

D

Desen, III, 12, 16, 18, 21, 23, 24, 25, 27, 28, 45, 51, 57, 64, 78
Dolantı Bulut, VI, 24

F

Fatih Dönemi, 21

G

Geometrik, 9, 11, 18, 29, 64, 78

H

Hâlkâr, 12, 51
Hatâyî, 9, 11, 12, 13, 14, 18, 21, 25, 27, 45, 78
Helezon, 51
Herat, 9, 16, 20
Hurde, 16, 25, 28, 45

İ

İznik, 22

K

Karahisari, 64, 65, 66
Kompozisyon, 23, 24, 79

M

Minyatür, 9
Motif, III, 9, 11, 12, 13, 14, 16, 18, 23, 29, 57, 64, 78, 79
Muhsin Demironat'a, 9, 20
Münhani, 9, 11, 17, 78

N

Natüralist, VI, 14

O

Osmanlı, III, V, 10, 14, 17, 21, 22, 78, 80

P

Penç, 11, 13, 14

R

Rûmî, 15, 16, 80

S

Safevî, 29
Sazyolu, 12
Serbest Bulut, 24

Ş

Şemse, 18, 21, 27
Şükûfe, 14

T

Tasarım, V, 18, 28, 38, 45
Tebriz, 9, 20
Tezhip, III, V, VIII, 9, 11, 12, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 26, 27, 45, 51, 64, 78, 79, 80, 81, 83
Tezyînât, 16, 18, 19, 80
Tığ, 9, 11, 27, 64, 78

Y

Yaprak, V, 11, 12, 13, 26, 38, 45, 57, 76, 79
Yığma Bulut, 16, 24